

**Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Yönetişim:
Yönetişim Bağlamında Doğu Anadolu Kalkınma
Ajansı (DAKA)'nın TRB2 Bölgesi'nin
Kalkınmasındaki Rolü**

**Mehmet Mekin YIKIN
Yüksek Lisans Tezi**

**İşletme Anabilim Dalı
2019**

Her Hakkı Saklıdır

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ORGANİZASYON BİLİM DALI

Mehmet Mekin YIKIN

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE YÖNETİŞİM:
YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA DAKA'NIN TRB2 BÖLGESİ'NİN
KALKINMASINDAKİ ROLÜ
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Dr. Öğr. Üyesi Esra KADANALI

AĞRI-2019

T.C.
AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dr. Öğr. Üyesi Esra KADANALI danışmanlığında, Mehmet Mekin YIKIN tarafından hazırlanan bu çalışma 02/09/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, İşletme Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Dr. Öğr. Üyesi Şaban Mustafa ERSUNGUR

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Esra KADANALI

İmza:

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Ömer ÇINAR

İmza:

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine ait olup;

Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../201.. tarih ve / nolu kararı ile onaylanmıştır.

.....

Doç. Dr. Alperen KAYSERİLİ
Enstitü Müdürü

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE YÖNETİŞİM: YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA DOĞU ANADOLU KALKINMA AJANSI (DAKA)’NIN TRB2 BÖLGESİ’NİN KALKINMASINDAKİ ROLÜ” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi, taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliği’nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

MEHMET MEKİN YIKIN

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ
BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE YÖNETİŞİM:
YÖNETİŞİM BAĞLAMINDA DAKA'NIN TRB2 BÖLGESİ'NİN
KALKINMASINDAKİ ROLÜ

Mehmet Mekin YIKIN

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Esra KADANALI

2019, 161 sayfa

Jüri: Dr. Öğr. Üyesi Şaban Mustafa ERSUNGUR

Dr. Öğr. Üyesi Ömer ÇINAR

Dr. Öğr. Üyesi Esra KADANALI

Bu tez çalışmasında yönetim paradigmasına dayalı olarak Türkiye’de kurulan 26 bölgesel kalkınma ajanslarından biri olan DAKA örneği üzerinden geri kalmış veya az gelişmiş bölgelerde kalkınma ajanslarında yönetişimin bölgesel kalkınmadaki rolü incelenmiştir. Bu amaçla, Kalkınma Bakanlığı tarafından yapılan SEGE araştırmaları ve TÜİK tarafından yapılan Gelir ve Yaşam Koşulları araştırmalarında 26 düzey 2 bölgesi içerisinde son sırada yer alan TRB2 bölgesinde bir alan araştırması yapılmıştır.

Araştırma ile az gelişmiş bölgelerde yönetişimin tek başına bölgesel kalkınmayı sağlayacak ve açıklayabilecek bir değişken olmadığı ortaya çıkarılmıştır. Alan araştırmasında DAKA yönetişimi yüksek düzeyde çıkmasına rağmen bölgesel kalkınma faaliyetleri yeterli düzeyde görülmemiştir. DAKA yönetişimi, daha çok bölge planlarının hazırlanması sürecine yoğunlaşmıştır. Bölge planlarının uygulanması için hedef ve stratejilerin projelendirilmesi gerekmektedir. Bunun için daha fazla yönetim süreçlerine ihtiyaç vardır. Bölgesel kalkınma çabalarında yönetişime önem verilerek kalkınma faaliyetlerinin tümünde yönetim süreçlerinin kurumsallaştırılması önem arz etmektedir. Kamu-özel kesim işbirliğinin özellikle işletmecilik temelinde farklı yapı ve boyutlarda ortaklığa dönüştürülmesine yönelik modeller üzerinde durulması önerilmektedir.

Anahtar sözcükler: Az Gelişmiş Bölge, Bölgesel Kalkınma, Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yönetişim, Yerel/Bölgesel Yönetişim, DAKA

ABSTRACT
MASTER'S THESIS
REGIONAL DEVELOPMENT AGENCIES AND GOVERNANCE:
DAKA'S ROLE IN DEVELOPMENT OF TRB2 REGION IN GOVERNANCE
CONTEXT

Mehmet Mekin YIKIN

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Esra KADANALI

2019, Page: 161

Jury: Assist. Prof. Dr. Şaban Mustafa ERSUNGUR

Assist. Prof. Dr. Ömer ÇINAR

Assist. Prof. Dr. Esra KADANALI

In this thesis, the role of governance in development agencies in underdeveloped regions on regional development is examined through DAKA case which is one of the 26 regional development agencies established based on the governance paradigm in Turkey. For this purpose, a field research was carried out in TRB2 region which is the last of 26 level 2 regions in SEGE researches conducted by the Ministry of Development and Income and Living Conditions researches conducted by TUIK.

The research revealed that governance in underdeveloped regions alone is not a variable that can provide and explain regional development. Although DAKA governance was high in the field research, regional development activities were not seen as sufficient. DAKA governance is more focused on the preparation of regional plans. For the implementation of regional plans, objectives and strategies should be projected. This requires more governance processes. In the regional development efforts, institutionalization of governance processes is important in all development activities, with emphasis on governance quality. It is recommended to focus on models for transforming public-private cooperation into partnerships of different structures and dimensions, especially on the basis of business administration.

Keywords: Underdeveloped Region, Regional Development, Regional Development Agencies, Governance, Local / Regional Governance, DAKA

ÖNSÖZ

Kamu yönetiminde örgütlenme açısından yönetişime geçiş olup olmadığını inceleyen birçok çalışma, Türkiye’de örgütlenme açısından yönetimden yönetişime geçişin gerçekleştiğini göstermektedir. Türkiye’de yönetişimin sadece teoride değil pratikte de uygulamaya geçildiğini gösteren örneklerden biri bölgesel kalkınma ajanslarıdır. Bölgeler arası dengesizliğin giderilmesinde bir yönetim aracı olarak kalkınma plan, politika ve stratejilerinin yukarıdan aşağıya yaklaşımına dayalı geliştirilmesinin etkin çözümler sağlamadığının görülmesi kalkınma yönetimi anlayışına eleştiriler getirilmesine neden olmuş, dünya genelinde anlayış değişikliğini beraberinde getirmiştir. Uluslararası literatürde “yönetişim” adı verilen bu yeni anlayış kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kesiminin problemleri bir arada ele almak ve ortak çözüm aramak üzere mali ve idari açıdan özerk olarak örgütlenmelerini öngörmektedir. Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları bölgesel düzeyde örgütlenmek üzere yönetişim paradigmasına dayalı olarak kurulmuş ve faaliyetlerine başlamıştır (5449 Sayılı Kanunun Genel Gereğesi, madde-1).

Bu çalışmada Türkiye’de bölgesel kalkınma ajansları ve yönetişim ilişkisi ele alınmış, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)’nın TRB2 Bölgesi’nin kalkınmasındaki rolü incelenmiştir. Çalışmada DAKA örneği incelenmiş olup DAKA’nın yönetişim bağlamındaki faaliyetleri ortaya konulmuş ve DAKA yönetişiminin hangi esaslara dayandığı belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada, DAKA yönetişimi iyi denilebilecek bir düzeyde olmasına rağmen, DAKA yönetişiminin tek başına bölgesel kalkınmayı açıklayabilecek bir değişken olmadığı ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmama bilgi ve tecrübeleriyle değerli katkılarda bulunan danışman hocam Sayın Dr. Öğretim Üyesi Esra KADANALI’ya ve çalışmam sırasında görüşlerine başvurduğumda şahsıma kıymetli vakitlerini ayırarak çalışmama görüş ve önerilerde bulunan herkese teşekkür ederim.

Mehmet Mekin YIKIN

Eylül-2019

AĞRI

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAY TUTANAĞI ...i	
TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI ...ii	
ÖZET ...iii	
ABSTRACT ...iv	
ÖNSÖZ ...v	
ŞEKİLLER VE TABLOLAR DİZİNİ ...viii	
KISALTMALAR DİZİNİ ...x	
BÖLÜM 1: GİRİŞ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu.....	4
1.2. Araştırmanın Amaç ve Önemi	4
1.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırları	5
1.4. Araştırma Raporunun İçeriği	5
1.5. Önceki Çalışmalar	6
BÖLÜM 2: TEMEL KAVRAMLAR: KALKINMA, BÖLGESEL	
KALKINMA VE YÖNETİŞİM.....	8
2.1. Kalkınma	8
2.1.1. İnsani Kalkınma.....	10
2.1.2. Sosyal Kalkınma.....	11
2.1.3. Kültürel Kalkınma	12
2.1.4. Ekonomik Kalkınma.....	13
2.1.5. Fiziki Kalkınma	14
2.1.6. Siyasi Kalkınma.....	14
2.2. Bölgesel Kalkınma.....	15
2.2.1. Bölge ve Bölgesel Kalkınma	15
2.2.2. Bölgesel Kalkınmanın Amaçları.....	18
2.2.3. Bölgesel Kalkınma Araçları	18
2.3. Kalkınma Yönetimi ve Yönetişim	20
2.4. Yönetişim Tanımı ve Özellikleri	22
BÖLÜM 3: BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE YÖNETİŞİM.....	25
3.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Yönetişim	25
3.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı, Türleri, Amacı, Görev ve Yetkileri, Organizasyon Yapıları.....	26
3.1.2. Türkiye ve Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları	33

3.2. TRB2 Bölgesi ve DAKA Bölge Planları	34
3.2.1. TRB2 Bölgesi'nin Ekonomik ve Sosyal Yapısı	35
3.2.2. DAKA'nın TRB2 Bölge Planları: Öncelikler, Hedef ve Stratejiler .	36
3.2.3. Bir Yönetişim Örneği Olarak İran Masası.....	57

BÖLÜM 4: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, VERİLERİ VE

VERİLERİN ANALİZİ..... 62

4.1. Araştırmanın Yöntemi, Modeli ve Veri Kaynakları	62
4.2. Araştırmanın Sorusu ve Alt Soruları	65
4.3. Araştırma Enstrümanlarının Geliştirilmesi	66
4.4. Araştırmanın Hipotezleri	67
4.5. Araştırmanın Değişkenleri.....	69
4.6. Görüşme Tekniği	70
4.7. Anket Tekniği	70
4.7.1. “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri” Ölçek Maddeleri	71
4.7.2. DAKA ve Bölge'ye İlişkin Genel Değerlendirme İle İlgili Maddeler.....	72
4.7.3. DAKA'nın Bölgesel Kalkınma Faaliyetleri İle İlgili Maddeler	72
4.7.4. Anket Ön Testi	73
4.7.5. Ölçek Geçerlilik ve Güvenilirliği	73
4.8. Evren ve Örneklem	78
4.9. Araştırma Enstrümanının Uygulanması ve Verilerin Toplanması	82
4.10. Görüşme ile Elde Edilen Verilerin Analizi.....	82
4.11. Anket ile Elde Edilen Verilerin Analizi	92
4.11.1. DAKA ve Bölge'ye Yönelik Genel Değerlendirmeler İle İlgili Verilerin Analizi	92
4.11.2. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi İle İlgili Verilerin Analizi.....	99

SONUÇ VE ÖNERİ..... 131

KAYNAKÇA

EK-1..... 147

ÖZGEÇMİŞ..... 149

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 4.1. Araştırmanın Aşamaları s.63

Şekil 4.2. Araştırma Modeli: Görgül Öncesi Aşama ve Görgül Aşama s.64

Şekil 4.3. Ölçeğe ait Scree Plot test sonucu s. 77

TABLolar DİZİNİ

Tablo 3.1. TRB2 Bölgesi İllerinin 1996, 2003 ve 2011 Yıllarına Ait Gelişmişlik Sıralaması s. 35

Tablo 4.1. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeği Maddelerine İlişkin İstatistikler s. 75

Tablo 4.2. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeğinin Madde Ve Toplam Ölçek Korelasyonu Değerleri s.75

Tablo 4.3. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeği KMO ve Barlett Testi Sonucu s.76

Tablo 4.4. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeğinin Öz Değerleri ve Açıkladıkları Varyans Düzeyi s.76

Tablo 4.5. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeği Maddeleri Faktör Yük Değerleri s.77

Tablo 4.6. Araştırmanın Kümeleri/tabakaları/kesimleri ve sayıları s.80

Tablo 4.7. Evreni Oluşturan Araştırma Kümeleri/Tabakalarının İllere Göre Dağılımı s.80

Tablo 4.8. Tabakalı Rastgele Örneklemin Eleman Sayısı s.81

Tablo 4.9. Rastgele Tabakalı Örneklemin Eleman Sayısının İllere Dağılımı s.81

Tablo 4.10. Araştırmanın Çalışma Evreni/Tabakaları s.81

Tablo 4.11. DAKA İran Masası Görüşmeye Katılanlara Yönelik Görüşme Formu s.83

Tablo 4.12. Yönetişime Dayalı Düzen ve Karar Verme Süreci s.84

Tablo 4.13. Bölge'nin İçinde Gelişmişliğin Eşit Dağılımına Yönelik Plan, Program ve Faaliyetlerin Öncelenmesine Yönelik Değerlendirmeler s.92

Tablo 4.14. Bölgesel Kalkınma İçin Ayrılan fonlar/Ödenekler Yeterliliğine yönelik Değerlendirmeler s.94

Tablo 4.15. Bölge Dışına Göçün Önlenmesine Yönelik Desteklerin Yeterliliği Konusunda Katılımcıların Değerlendirmesi s.95

Tablo 4.16. Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) İçin Yapılan Harcamalar ve Verilen Destekler Yeterliliğine Yönelik Değerlendirmeler s.97

Tablo 4.17. Bölge'nin Ulaşım ve iletişim altyapısındaki yetersizlikler için gerekli yatırımlar tamamlanması konusunda katılımcıların değerlendirmeleri s.98

Tablo 4.18. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkinin Anlamlılığı s.100

Tablo 4.19. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları s.102

Tablo 4.20. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları s.103

Tablo 4.21. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları s.105

Tablo 4.22. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesine Öncelik Verilmesi Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları s.106

- Tablo 4.23.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.107**
- Tablo 4.24.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.109**
- Tablo 4.25.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.111**
- Tablo 4.26.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.112**
- Tablo 4.27.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.113**
- Tablo 4.28.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölgenin Sosyal- Kültürel-İnsani Gelişmişliğine Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.115**
- Tablo 4.29.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İhracata Yönelik Projeleri Destekleme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.117**
- Tablo 4.30.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Korumacı Politikaların Yeterliliği Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.118**
- Tablo 4.31.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sınai Faaliyetlerin Kümelendiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.120**
- Tablo 4.32.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.121**
- Tablo 4.33.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.122**
- Tablo 4.34.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.124**
- Tablo 4.35.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.125**
- Tablo 4.36.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Bölge'deki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.127**
- Tablo 4.37.** DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları **s.128**
- Tablo 4.38.** Hipotez Sonuçları **s.129**

KISALTMALAR DİZİNİ

AB	: Avrupa Birliği
BKA	: Bölgesel Kalkınma Ajansları
DAKA	: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
EURODA	: Avrupa Bölgesel Kalkınma Ajansları Birliği
İBBS	: İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflandırması
İGE	: İnsani Gelişme Endeksi
GSYH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
SEGE	: Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Araştırmaları
TÜRSAB	: Türkiye Seyahat Acentaları Birliği
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsala Birliği
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
TUROB	: Türkiye Otelciler Birliği

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Kökleri sanayi devrimine kadar uzanan azgelişmişlik ve kalkınma sorununa yönelik yaklaşımlar, uluslararası siyasal ve ekonomik dinamiklerdeki değişim/dönüşümlerin etkisiyle değişime uğramış ve sorun farklı teorik ve politik yaklaşımlarla ele alınmıştır. 1950’li yıllarla birlikte kendini göstermeye başlayan küresel rekabetçi ekonomilerin gelişmişlik farklarını daha da arttırarak kalkınmayı zorunlu kılması, devletin kalkınmadaki rolünü gündeme getirmiştir (Şen, 2005: 326-327; Arslan, 2011: 163). Kalkınma çabalarında başlarda devletin gerekli kurumsal altyapıyı oluşturarak düzenleyici veya müdahaleci bir biçimde yönetim aygıtını araç olarak kullanması düşüncesine dayalı yukarıdan aşağıya bir yaklaşım çerçevesinde ulusal kalkınmacılık anlayışı hakim olmuştur (Akyol, 2011: 2-3). 1980 sonrası dünya genelinde yaşanan ekonomik gelişme ve değişimler (1980 sonrası prensip, norm, kural ve karar verme süreçleri neoliberal bir kimliğe sahip bir uluslararası kalkınma rejiminin oluşması (Hecan, 2017; v), ülkelerin ekonomisini ve yönetim yapısını etkilemiş ve değiştirmiştir. Bununla birlikte bu gelişmeler ulusal kalkınmacılık anlayışı çerçevesinde oluşturulan kalkınma politikaları ve kalkınma yönetimi anlayışını da değişime uğratmıştır (Akyol, 2011: 280-282). Kalkınma yönetimi ve kalkınma politikalarında değişimin ortaya çıktığı bu yeni süreç ile birlikte, bölgesel, yerel, ulusal ve uluslararası aktörlerin katılımına olanak veren çok düzlemlili “yönetişim” mekanizmalarının öne çıktığı bir süreç gelişmiştir (Halkier, 2006: 23; Akyol, 2011: 3).

Küresel ekonomilerde rekabetin giderek artması hem küresel çapta bölgeler arasında, hem ülkeler arasında, hem de ülkelerin içindeki bölgeler arasında dengesizlik, gelişmişlik farkını ve kalkınma problemini doğurmuştur. Gelişmişlik farklarının ortaya çıkmasında küreselleşme etkilerinin yanı sıra merkezi hükümet karar ve politikaları da önemli bir etken olmuştur. Bölgeler arası gelişmişlik farklarının beraberinde pek çok sorunu ortaya çıkarması ve uygulanan merkezi politikaların sürdürülemez olduğunun görülmesi, hükümetleri yeni politikalar geliştirerek önlemler almaya yöneltmiştir (Akpınar, 2013: 30).

Ülke içinde bölgeler arası dengesizliğin giderilmesinde bir yönetim aracı olarak kalkınma planı, politika ve stratejilerinin yukarıdan aşağıya yaklaşımına dayalı

geliştirilmesinin etkin çözümler sağlamadığının görülmesi dünya genelinde anlayış değişikliğini beraberinde getirmiştir (Akın, 2006: 296-297). Merkeziyetçi yönetim yerine ademi merkeziyetçilik, yönetim anlayışı yerine yönetişim anlayışı ön plana çıkmıştır. Uluslararası literatürde “yönetişim” adı verilen bu yeni anlayış kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kesiminin problemleri bir arada ele almak ve ortak çözüm aramak üzere mali ve idari açıdan özerk olarak örgütlenmelerini öngörmektedir. Örgütlenme ihtiyacına binaen ve kalkınma sürecinde yönetişimin sürekliliğinin sağlanması için uygun mali, idari, toplumsal ortam sağlamaya yönelik olarak bölgesel kalkınma ajansları (BKA), bölgesel ölçekte iş birliği gerektiren bir oluşum ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuşlardır. Yerel katılım ve yönetişimi sağlama gereği olarak kurulan bölgesel kalkınma ajansları, bölgeselleşme için küresel bir model olmuş ve ulusal kalkınma anlayışının yerini bölgesel kalkınma anlayışına bıraktığı yeni evrede küresel ölçekte yaygınlık kazanmıştır (Maç, 2006: 1). 1990’lı yıllarda AB, rekabeti arttırmaya yönelik verdiği bölgesel kalkınma fonları ile BKA’ların sayılarını ve yetkinliklerini arttıran politikalar izlemiştir (Clark, 2004: 2 akt. Bıçak, 2007: 72). Alınan önlemlerle geliştirilen politikalar dünyanın her yerinde aynı sonuçlar vermemekle beraber, birçok Avrupa Birliği ülkesi için etkili ve olumlu sonuçlar verdiği görülmüştür (Çölkesen, 2009: 1).

Kalkınma yönetiminin konusu olarak ulusal düzeyde kalkınma planlarının hazırlanması, uygulanması ve idari kapasitenin geliştirilmesi için 1960 yılında kurulan Devlet Planlama Teşkilatı, 2011 yılında ismi ve statüsü değiştirilerek Kalkınma Bakanlığı haline dönüştürülmüştür. 2006 ‘da çıkarılan 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile kalkınma planlarının hazırlanması, uygulanması ve idari kapasitenin geliştirilmesi görevleri bu kez bölgesel düzeyde ve yönetişime dayalı kalkınma ajansları eliyle gerçekleştirilmesi öngörülmüştür. Böylece Türkiye’de kalkınmanın yönetimi anlayışının yanında kalkınmada yerel/bölgesel yönetişim anlayışına geçişin pratik adımları atılmıştır. Bölgesel kalkınma ajanslarının kuruluşu ile geçilen yeni evrede, 1960’lı yıllarda başlayan beş yıllık kalkınma planlarına yeni bir yaklaşım getirilmiştir (Oskay ve Kubar, 2007 akt. Çölkesen, 2009: 2). Beş yıllık kalkınma planlarıyla birlikte uygulanmaya başlanan ve teşvik sistemine dayanan bölgesel gelişme politikaları geliştirme uygulamasının yanında bir de bölge planları yapan ve uygulayan bölgesel kalkınma ajansları uygulamasına geçilmiştir.

Kalkınma plan ve uygulamalarının yerel katılım ve yönetişimin sağlandığı yeni bir yapıyla yürütülmesi ve AB'ye katılım sürecine bölgesel gelişme politikalarının entegre edilmesi amacıyla 25.01.2006 tarihli 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun'a dayanarak kurulan bölgesel kalkınma ajansları 2008-2009 yıllarından itibaren faaliyetlerine başlamıştır. 5449 sayılı kuruluş kanununda kalkınma ajanslarının koordinasyonu Kalkınma Bakanlığına verilmiş daha sonra 15/07/ 2018 tarihli 30479 sayılı 4 nolu "Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi" ile koordinasyon görevi Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına devredilmiştir.

Bölgesel kalkınma ajanslarından; bölge problemlerinin çözümü için etkin stratejiler üretme ve uygulama, yerel katılımcı bir yapı ve yönetim anlayışıyla sürdürülebilir bir kalkınma sağlama, bölgeye siyasi ve ekonomik desteği doğrudan alabilme, bölgenin yapısal sorunlarına yerel ve uzun vadeli bakış gibi faydalar beklendiği ifade edilmektedir (Halkier, Danson ve Damborg, 1997 akt. Bıçak 2007: 68). Bölgesel kalkınma ajanslarından beklenen faydanın elde edilebilmesi, tabandan tavana örgütlenmeye dayalı, bürokrasi ve siyasi müdahalelerden uzak yönetim ve organizasyon yapısına ve merkezi hükümetin gerekli fonu ve siyasi desteği sağlamasına bağlı olduğu söylenebilir. Bölgelerin yapısal sorunlarının çözümüne yönelik politika ve stratejilerin geliştirilip uygulanma başarısı ve beklenen faydanın elde edilmesi, başka bir ifade ile bölgesel kalkınma ajanslarının rolünü oynaması, BKA'lara alan ve imkan tanınması ile sağlanabilir.

Ülkemizde bölgesel kalkınma ajanslarının 2008'de faaliyete başlamasından bugüne (2008-2019), 11 yılı aşkın sürede "BKA'ların yönetim bağlamında rolü ve etkinliği" önemli bir soru haline gelmiştir. Türkiye'de kalkınma uygulamalarının ulusal düzeyde kalkınma yönetiminden bölgesel düzeyde kalkınma yönetişimine evrilmesi sürecinin incelenmesi önem arz etmektedir. BKA'lar bölge kalkınmasında önemli roller üstlenme olanaklarına sahiptir. Kalkınma yönetiminin yerelleşmesi ve bölgeselleşmesinde aracılık ile yönetişime dayalı oluşturulan kalkınma politikalarını etkin bir şekilde uygulaması gibi roller üstelenmesi beklenmektedir. BKA'ların faaliyetleri kapsamında yönetişimi başarma düzeylerinin incelenmesi, onlardan beklenen önemli bir rolü oynayıp oynamadıklarını ortaya koyacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada Türkiye’de 26 bölgesel kalkınma ajansından biri olan DAKA’nın yönetim bağlamındaki faaliyetlerinin bölgenin kalkınmasındaki rolü ele alınıp incelenmiştir. DAKA yönetişimi ile bölgesel kalkınmadaki faaliyetleri irdelenerek yönetişimin bölgesel kalkınmadaki açıklayıcılığı sorgulanmıştır. Çalışmada Türkiye’nin en az gelişmiş bölgesi olan TRB2 bölgesinde yapılan alan araştırması ile az gelişmiş bölgelerde yönetişimin ne derece kalkınmada etkili olabileceği sorgulanmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu çalışma, bölgesel kalkınmada yerel katılımcı bir yapı ve yönetime dayalı bir kalkınma yaklaşımının bölgesel plan, politika, hedef ve stratejiler üretme ve uygulamada nasıl bir etki ortaya çıkardığını incelemektedir. Az gelişmiş bir bölgede yönetişimin bölgesel kalkınmadaki etkisini irdelemekte, Türkiye’nin en geri kalmış bölgesi (TÜİK, 2019; Kalkınma Bakanlığı, 2013) TRB2 bölgesinde faaliyet gösteren Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)’nın bölgenin kalkınmasındaki rolünü yönetim bağlamında araştırmaktadır.

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Türkiye’de bölgeler arasında gelişmişlik farkları ve kalkınma sorunu geçmişten bugüne önemli bir sorun olagelmıştır (Gündüz, 2006: 100 akt. Kulaksız, 2008: 22). BKA’ların sorunun çözümünde etkili bir araç olacağı değerlendirilmiştir. BKA’ların yönetim ve iyi yönetişimi sağlama, kamu ve özel yatırım ve faaliyetlerini programlama, destekleme, koordine etme, izleme, sonuçlandırma ve değerlendirme konularında rol ve etkinliği sorulması gereken bir soru olduğu düşünülmektedir. Bu çalışmada, az gelişmiş bölgelerde bölgesel kalkınma ajanslarının kalkınmada yönetim yaklaşımına dayalı olarak rollerini oynayıp oyna(ya)madıklarını incelemek, Türkiye’de bölgesel kalkınma ajanslarının rolünü ve etkinliğini azaltan sorunlara ve olası çözümlere işaret etmek amaçlanmıştır. Bu nedenle önceki çalışmalar ve literatür araştırılmış, Türkiye’de 26 düzey 2 bölge içerisinde son sırada yer alan TRB2 bölgesinde faaliyet gösteren Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) araştırma alanı olarak seçilmiştir. DAKA Hakkari, Bitlis, Muş ve Van illerini içine alan TRB2 Bölgesi’ne yönelik olarak bölge plan ve programları düzenleyerek 2009 yılından itibaren bölgesel kalkınma faaliyetlerine başlamıştır. TRB2 Bölgesi’nde kalkınma sorumluluğu üstlenmiş DAKA’nın faaliyete

başlamısından bugüne geçen 11 yılı aşkın sürede “yönetişim bağlamında kalkınmada rolü ve etkinliği” merak konusu olmuştur.

Literatür incelendiğinde yönetişimin bölgesel kalkınmadaki rolüne ilişkin bu kapsamda bir araştırmanın yapılmadığı görülmektedir. Araştırmanın kalkınmada karar alıcı, uygulayıcı aktörler ve araştırmacılara katkısı olacağı ve önemli bir konuyu incelediği düşünülmektedir.

1.3.Araştırmanın Kapsam ve Sınırları

Türkiye’deki BKA’ların yerel/bölgesel yönetişim olanak ve sorunları ile DAKA’nın bölgesel kalkınmadaki rolünü yönetişim bağlamında inceleyen bu araştırma, literatür, mevzuat, döküman incelemesine ve DAKA ile ilgili-ilişkili kesimlerin görüşlerine dayanmaktadır.

Çalışmada algıya dayalı veriler elde etmek için DAKA ile ilgili-ilişkili kesimlerin görüşlerine başvurulmuştur. Tüm kesimlere ulaşamadığı gibi, araştırmaya katılan kesimlerin öznel değerlendirmelerde bulunma olasılığı araştırma açısından bir sınırlılık ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle araştırmaya katılan kesimlerin objektif gözlemlerine ve algılarına göre yanıtlar verdiği varsayılmıştır. Öte yandan az gelişmiş bölge sınıflandırmasına giren tüm bölgelerde araştırma yapmak bu tez çalışması kapsamında mümkün olmadığından çalışma alanı DAKA ile sınırlı tutulmuştur.

1.4. Araştırma Raporunun İçeriği

Bu araştırma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışmaya ilişkin genel değerlendirmelerin yer aldığı giriş kısmı ile konu, amaç, önem, kapsam- sınırlılıklar ve içerik hususlarına yer verilmiştir.

İkinci bölümde, kalkınma ve bölgesel kalkınma, kalkınma yönetimi ve yönetişim ile ilgili temel kavramlar açıklanmıştır. Yönetişim tanımı verilerek kalkınma yönetimi anlayışında paradigma değişimi ve bunun yansıması olarak kalkınma yönetiminden yönetişime geçişe yönelik açıklamalar verilmiştir.

Üçüncü bölümde, bölgesel kalkınma ajanslarının tanımı, türleri, amacı, görev ve yetkileri, işlevleri ve organizasyon yapıları verilerek yönetişim ile ilişkisi açıklanmıştır. Dünyadaki BKA’lardan örnekler verilerek BKA’ların statülerine değinilmiştir. TRB2 bölgesinin sosyal ve ekonomik yapısına yönelik genel bir değerlendirmeden sonra DAKA’nın bölgesel kalkınma hedef ve stratejilerine yönelik Bölge planları hakkında

bilgi verilmiştir. Bu bölümde ayrıca bir yönetim örneği olarak DAKA İran Masasına ilişkin bilgiler verilmiştir.

Dördüncü bölümde, DAKA'nın TRB2 bölgesinin kalkınmasındaki rolünü yönetim bağlamında inceleyen survey araştırmasına yer verilmiştir. Araştırmanın yöntemi, veri kaynakları, sorusu ve alt soruları, hipotezleri, değişkenleri, araştırma enstrümanının geliştirilmesi, araştırma enstrümanının uygulanması, görüşme tekniği, anket tekniği, verilerin toplanması ve analiz edilmesi hakkında bilgiler bu bölümde verilmiştir.

Çalışma, sonuç ve öneri açıklamalarıyla sonlandırılmıştır.

1.5. Önceki Çalışmalar

Bölgesel Kalkınma Ajanslarını yönetim bağlamında inceleyen çalışmaları, yönetimin bölgesel kalkınmada katkıları olduğu yönünde *olumlu yaklaşımları* içeren çalışmalar, *yönetim uygulamasında yaşanan sorunlara* dikkat çeken çalışmalar ve yönetime *olumsuz yaklaşan* çalışmalar şeklinde bir ayrıma tabi tutmak mümkündür.

Olumlu yaklaşımlar, bölgesel kalkınmada yönetimin rolünü öne çıkarmaktadır. Halkier (2010, 2011) BKA'ların ağ ortamında faaliyet gösterdiğini ve aşağıdan yukarıya bölgesel politikalar ile bölgesel rekabet edebilirliği güçlendirmeye odaklandığını, çok düzeyli bir yönetim yapısına sahip BKA'ların bilgi kaynakları oluşturmak ve bilgi alışverişi yapmak yoluyla bilgi yoğun kurumlar olarak Avrupa'da bölgesel politikada dikkate değer bir konuma geldiklerini aktarmaktadır (Halkier, 2010: 29; Halkier, 2011: 1-15). Beer vd. (2004), BKA'ların güçlü ağ ilişkilerini kuran işlevine dikkat çekmiş, Morris (2010), İngiltere'deki BKA'larda ekonomik kalkınma için çok sektörlü işbirliğini etkileyen faktörleri araştırmış ve yönetimin 13 faktörden biri olduğunu belirlemiştir (Çelik, 2018:364-386). Eraydın vd. (2007), ağ politikası ve ağ ilişkileri temelinde şekillenen yönetim biçimlerinin rekabet gücünü artırma, yaratıcı kurumları oluşturma ve ortak projeleri geliştirmede işlerlik sağladığını ifade etmişlerdir (Eraydın vd, 2007: 415-450). Yeşilbaş (2012), merkezi anlayışla yapılan merkezi planlamaları taşra ve kırsalın sorunlarını gidermede başarılı olamadığını bu nedenle yerel, bölgesel güç ve aktörlerle sağlanmış iyi bir entegrasyona sahip bölge kalkınma ajanslarının kalkınma hamlesinde önemli bir role sahip olacağını belirtmiştir (Yeşilbaş, 2012: 214).

Bazı çalışmalarda BKA'larda *yönetim uygulamasında görülen sorunlar* ele alınmıştır. Çelik (2018), İzmir Kalkınma Ajansı Kalkınma Kurulu'nun oluşum ve işleyiş

sürecini yönetim yaklaşımı ile doküman analizine dayalı olarak incelemiş ve yönetimin kısmen uygulandığına kanaat getirmiştir (Çelik, 2018: 364-386). Akbaş (2017), Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) özelinde yaptığı alan araştırmasının sonuçları ile literatür araştırması sonuçlarını değerlendirmiş, ajansların özellikle yerel ve bölgesel aktörlerin katılımını sağlamada sorunlar karşı karşıya olduğu belirtmiştir (Akbaş, 2017: 440-455). Arslan (2016), BKA'ların bir yönetim örneği olup olmadığını, merkezin gücünü dengeleyecek, sorumluluk üstlenip katkı sağlayacak yapılar olma konusunu sorgulayarak BKA'ların yönetimsiz yönetimler olarak yönetimi uygulayabilecek düzeyde görünmediğini ileri sürmüştür (Arslan, 2016: 29-52). Ertugal (2017), Türkiye'deki bölgesel kalkınma yönetiminin zorluklarını ele almış, BKA'larda insan kaynakları ve bilgi varlıkları bakımından yetersizlikler görüldüğünü belirtmiştir. Türkiye'de yerel aktörlerin bölgesel kalkınma ajanslarını yeni kalkınma olanakları üretmek için ortaklık ilişkilerini geliştirme ortamı olarak değil, kendi hedeflerine ulaşmanın araçları olarak algıladıklarını ampirik bulgularla ortaya koymuştur (Ertugal, 2017: 215-216). Koçak ve Karkın (2010), Türkiye'deki kalkınma ajanslarının karar alma ve iş görme süreçlerinde merkez ve yerel paydaşlar ikileminde ne kadar etkili olabileceklerini sorgulamışlardır. Türkiye'nin siyasal, yasal, yönetsel ve kültürel altyapısının merkeziyetçilik temelinde şekillendiğini ve bu nedenle merkeziyetçi anlayışın yereli temel alan kalkınma anlayışıyla birleşmeyeceğini, BKA'ların etkililiğini dönemsel olarak etkin olan il veya kişiler belirleyeceğini aktarmışlardır (Koçak ve Karkın, 2010: 591-607).

Kalkınma ajanslarında yönetime yönelik *olumsuz yaklaşımlar* ise, neo-liberal düzeni küresel ölçekte yerleştirmek, ulus devleti zayıflatmak, "bölgeselleştirme" için bir araç olarak kullanılmak, serbest piyasa sisteminin küresel çapta egemen kılmak, sermaye kesimini öne çıkarmak ve kaynakların toplumsal kesimler arasında eşitsiz dağıtmak, kamu kaynaklarını toplumsal ve ekonomik alanlarda kullanmak yerine politik amaçlarla istismar etmek gibi eleştirilere dayanmaktadır (Karakılçık ve Sarıgül, 2010 akt. Çelik, 2018:370; Çalt, 2005: 1-21; Grant, 2004: 63).

BÖLÜM 2

TEMEL KAVRAMLAR: KALKINMA, BÖLGESEL KALKINMA VE YÖNETİŞİM

2.1. Kalkınma

Başlarda üretim kapasitesinin ve üretimin artmasıyla sağlanan ekonomik kalkınma ile eş anlamlı değerlendirilen klasik kalkınma kavramı, 1960'lerden sonra siyasal, sosyal ve kültürel alanlarda yaşanan gelişmelerin etkisiyle ekonomik olmayan sosyal, siyasal ve kültürel gelişmeleri de kapsayacak şekilde ele alınmıştır (Karaca, 2013: 35; Dağdelen: 2005: 23 akt. Vurucu, 2013: 42; Bayramoğlu, 2004: 113). Yeni kalkınma yaklaşımında, kalkınma kavramına insani gelişmeyi de kapsayacak şekilde sosyal, kültürel, çevresel ve mekansal boyutlar da eklenmiş (Altan, 2011), kalkınma kavramı ekonomik büyümenin yanı sıra, yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı ve bölgesel dengesizlikler gibi pek çok unsurla ele alınmıştır (Demir, 2006: 1).

Literatürde kalkınmanın en genel tanımı “mevcut durumdan daha iyi bir duruma geçiş” olarak ifade edilmektedir (Özgül, 1988: 9 akt. Taştekin, 2018: 71; Kumral vd. 2012: 36). Bir diğer tanıma göre kalkınma, geri kalmış ya da az gelişmiş bir toplumda ekonomik, sosyal, siyasal yapıların değişmesi, yeni yapıların oluşturulması sürecidir (Yavilioğlu, 2002a: 66). Daha dar bir tanım ise ekonomik bakışı temel almaktadır. Bu bakışa göre kalkınma, kişi başına düşen milli gelir artışı, üretim faktörlerinin etkinlik ve miktarındaki değişim, sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içindeki payının artışı gibi temel öğeler ile açıklanmaktadır (Han, 2004:3).

Ülkelerin ve bölgelerin kalkınma problemi, bölgesel az gelişmişlik, geri kalmışlık veya bölgelerarası dengesizlik olgusundan kaynaklanmaktadır. Az gelişmişlik ve geri kalmışlık nedenleri genel olarak şu şekilde sıralanmaktadır (Tütengil, 1971: 1-2; Yavilioğlu, 2002b: 51-53):

- Coğrafi açıdan elverişsiz koşullar,
- Etnik ayrılıklar,
- Demografik özellikler,
- Ülkenin bütünü ile birlikte gelişmeyi engelleyen veya sınırlayan bir ilişkiler düzeninin varlığı,
- Tasarruf ve işgücünün gelişmiş bölgelere doğru göçü,
- Yetersiz sermaye birikimi,
- Ülke milli gelir düzeyindeki düşüklük,
- Üretimin düşüklüğüne ve gelire bağlı olarak sermaye birikiminin yeterli düzeyde olmaması,
- Gelişmeyi hızlandıracak tasarrufun sağlanamaması.

Geri kalmış veya az gelişmiş ekonomilerin/toplumların neden gelişemediklerinin hangi tür ekonomik, sosyal, kültürel, politik ve psikolojik/insani faktörlerle açıklanacağı, çözüme yönelik yaklaşımların/politikaların ne olacağı üzerinde bir görüş birliği sağlanmış değildir. Sorunun temelinde *gelişmişlik farkının* yattığı söylenebilir. Literatürde ekonomik, sosyal, kültürel, fiziki, insani ve politik gelişmişlik farkının geri kalmışlık, az gelişmişlik ve dengesizliğe yol açtığı ve kalkınma problemini doğurduğu ifade edilmektedir.

Az gelişmiş ülkeler kavramının bölge ölçeğindeki karşılığı olarak az gelişmiş bölge, yeteri kadar gelişmemiş bölgeler olmanın yanında sosyal yapı bakımından ülkenin geneline göre farklı özelliklere sahip bölgelerdir (Tütengil, 1977: 1). Geri kalkımış ve az gelişmiş bölgeler birçok yönden benzer özellikler taşımaktadır. Belli başlı özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Işık, 2006: 4-30; Yavilioğlu, 2002b: 49-70).

- Kişi başına düşen milli gelirin düşük olması,
- Eğitim ve sağlık gibi hizmetlerin yetersiz seviyede verilmesi,
- Okur-yazar oranının düşük olması
- İnsan kaynakları bakımından yetersizlik
- İşsizlik oranının yüksek ve yaşam standartlarının düşük olması,
- Geleneksel yaşam tarzının sürdürülmesi,
- Dış borçların yüksek olması,
- Kentleşme oranının dengesiz olarak dağılması,
- Mal ve hizmet ihracatının düşük seviyede gerçekleşmesi,
- Bilimsel çalışmaların düşük olması
- Tarıma dayalı üretim biçimi,
- Bağımlı ticaret yapısı,
- Alt yapı yatırımlarının yetersizliği,
- Teknolojik yoksunluk,
- Gelir dağılımındaki adaletsizlik,
- Hızlı nüfus artışı,
- Yüksek ve artan oranlı işsizlik ve eksik istihdam,
- İşgücünün yetersiz ve eksik kullanımı,
- Gelirdeki artışın hızlı nüfus artışına ayak uyduramaması,
- Nüfusun büyük bölümünün kırsalda yaşaması,
- Kırdan kente yoğun göç,
- İşgücünün büyük bölümünün tarımda çalışması,
- Tarımsal üretim teknolojilerin geri olması,
- Tarımdan elde edilen gelirin düşük olması,
- Tarımsal üretimin piyasalardan çok iç tüketime yönelik olması,
- Altyapı yatırımlarının yetersizliği,
- Sınai faaliyetlerinin belli birkaç yerde yoğunlaşması,
- Teknolojik yatırımlar düşük olması,
- Emek verimliliğinin düşük olması,
- AR-GE harcamalarının yetersiz olması,
- İhracat mallarının tarım ve emek yoğun mallardan oluşması,
- İthal mallar sermaye yoğun mallardan oluşması

Geri kalmış bölgelerde, tarım üretimi ön sırada yer almaktadır. Tarımsal işgücü fazla olmasına karşın tarımsal üretim düşük seviyededir. Geri kalmış ekonomilerde tarım sektöründeki üretim oranı endüstri, imalat ve hizmetler sektörlerine göre daha fazla görülmektedir. Geri kalmışlık-gelişmişlik karşılaştırmasında toplam üretimde endüstrinin payı ve endüstride imalat sektörünün oranı önemli bir göstere olmaktadır. Gelişmiş bölgelerde hizmet sektörünün üretimden aldığı pay daha yüksek gerçekleşmektedir (Yavilioğlu, 2002b: 51).

Bir bölge ya da ülkenin hangi ölçütlere göre kalkınmış sayılacağı çok fazla incelen bir konudur (OECD, 2001; BM, 2001; TUIK, 2007). Kalkınma ölçütlerinin, insanların temel ihtiyaçları ile ilgili olduğu ifade edilmektedir. İnsanların ihtiyaçları, fiziksel ihtiyaçlar, ekonomik ihtiyaçlar, sosyal ihtiyaçlar, kültürel ihtiyaçlar, siyasal ihtiyaçlar başlıkları altında toplanabilir. O halde kalkınma ölçütleri insan ihtiyaçları ile ilgili olacaktır: İnsani kalkınma, sosyal kalkınma, kültürel kalkınma, ekonomik kalkınma, fiziksel kalkınma, ve siyasal kalkınma.

2.1.1. İnsani Kalkınma

Kalkınmaya hakim olan ekonomik yönlü bakış açısının yanında sosyal, ekolojik, politik ve kültürel konuları da içerecek şekilde genişlemesi ve bu konuların insani kalkınma ile olan ilişkisi nedeniyle insani kalkınma günümüzde, en çok önem verilen kalkınma konularından biri olmuştur (Kumral vd., 2012: 37; Fırat ve Aydın, 2015:63-64).

Yumuşak ve Tuna (2002: 2)'e göre, insani kalkınma, “insanların seçeneklerini artırma süreci olarak tanımlanmakta, uzun ve sağlıklı bir yaşamı, bilgi edinmeyi ve iyi bir yaşam standardı için gerekli koşulların sağlanmasını” ifade etmektedir.

İnsani kalkınmayla ilgili olarak, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) 1990 yılından bu yana Küresel İnsani Kalkınma Raporları yayınlamaktadır. Birleşmiş Milletler'in küresel kalkınma ağı oluşturmak için kurduğu Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP) her yıl yayınladığı İnsani Kalkınma Raporlarında (Human Development Report-HDR), ülkelerin ve bölgelerin insani gelişmişliğini sıralamaktadır. Sağlık, eğitim ve yaşam standardı kalitesi ile ilgili göstergeleri içeren İnsani Gelişme Endeksinde (İGE) (Human Development Index -HDI) Türkiye 2015'te 188 ülke ve bölge içerisinde 72. sırada yer almıştır. 2016 Raporu, Türkiye'yi 188 ülke ve bölgede 71. sıraya yerleştirmiştir. 2018'de ise, 188 ülke ve bölge içerisinde 64'üncü sırada yer almıştır. 1990 ve 2015 arasında, Türkiye'nin İGE değeri

%37,3 artışla 0,576'dan 0,791'e yükselmiştir. Bu değerler insani kalkınmada Türkiye'nin ilerleme kaydettiğini göstermektedir (UNDP, 2018).

Literatürde insani kalkınmayı değerlendirmek için kullanılan göstergeler ile bir ülke, bölge veya şehrin yaşam kalitesi düzeyini belirleyen göstergeler birbirinden farklı değildir. Bu göstergeler aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Politik ve toplumsal ortam
- Ekonomik ortam, sosyo-kültürel ortam
- Sağlık ve sıhhi temizlik
- Okullar ve eğitim
- Kamu hizmetleri ve ulaşım
- Eğlence ve dinlenme
- Tüketim mallarına ulaşım
- Konut, doğal çevre

İnsani kalkınmanın, yukarıda listelenen göstergelerin dışında pek çok göstergesi vardır. Kaya (2007: 130)'e göre özgürlükler, insan hakları, bireylerin yaratıcı ve verimli olmalarını sağlayacak imkanlar sağlama gibi birçok gösterge insani kalkınmanın belirleyicisidir. Ancak çok sayıda değişkenle dikkatleri başka yönlere kaydırma ve temel göstergelerin vurgulanamaması endişesi insani kalkınmanın üç boyut altında değerlendirilmesine yol açmıştır. İnsani kalkınma birinci boyutunu uzun ve sağlıklı yaşam; insani kalkınma ikinci boyutunu bilgi ve eğitim; insani kalkınmanın üçüncü boyutunu iyi bir yaşam sürdürebilmek için gerekli kaynaklara sahip olabilmek oluşturmaktadır (Yumuşak ve Tuna, 2002: 6).

2.1.2. Sosyal Kalkınma

Kalkınmanın, yalnızca ekonomik kalkınma olarak görüldüğü anlayışın yerine, insan ihtiyaçlarının tüm alanlarına yönelik bir kalkınma anlayışının gelişmesinin bir sonucu da sosyal/toplumsal kalkınma anlayışının öne çıkması olmuştur.

Sosyal kalkınmaya yönelik çabalar, toplumdaki tüm bireylerin faydalarına yöneliktir (Altay, 2007:342 akt. Çelik, 2017: 150). BM'nin toplum kalkınması tanımına göre toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmişliğine yönelik kamu otoriteleri ile halkın ortak faaliyetlerinden oluşan süreçtir (Geray, 1964:60). Toplum kalkınmasında devlete önemli roller düşmektedir. Devletin yönlendirici olma, projelere destek sağlama ve proje ortağı olma görevleri üstlenmesi önemsenmektedir (Kaya, 2017: 16). Toplum kalkınması ya da sosyal kalkınma, toplumun sorunlarını çözmek için gönüllü

örgütlenmesi ve gerekli girişkenliği kazanması, idare ile işbirliği yapması, demokratik baskı yaratma seviyesine erişmesi ilkelerine dayanmaktadır (Geray, 1966: 236; Çakım, 1964: 60). Yerel aktörlerin sorunlarını çözme konusunda işbirliği yapması, devlet gücünden yararlanması, kendine yardım eden topluluklar durumuna gelme konusunda gerekli girişkenliği kazanmaları toplum kalkınması/sosyal kalkınmanın temel amaçlarıdır (Geray, 1981: 237).

2.1.3. Kültürel Kalkınma

Bireylerin kendi dışındaki evrene açılabilmesi, toplumların da uygarlık seviyesinde yarışabilmesi, kültürle mümkündür. Ünlü antropolog C. Wissler'in kültür tanımı şöyledir: "*Kültür, bir halkın yaşama tarzıdır*" (Kaya, 2007: 78). Uygur (2013)'e göre, insanlarla ilgili olan herşey kültür kapsamına girmektedir. Teknik, ekonomi, hukuk, estetik, bilim, devlet, yönetim anlayışları ve kurdukları örgütler, dernekler, kurumlar, okullar, kısacası tüm kendilerine ilişkin şeyler onların kültürünü yansıtır (Ortakçı, 2017: 1729).

Günümüzde kültür, kalkınmanın temel yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir (Ortakçı, 2017: 1730). Birleşmiş Milletlerin uzman kuruluşlarından biri olan UNESCO, kültürün sürdürülebilir kalkınmanın bileşeni olarak kabul edilmesi ve yeni hedeflerinden birinin kültür olması gerektiğine işaret ederek, sürdürülebilir bir kalkınmanın kültürle mümkün olacağını, kültür dikkate alınmadan hazırlanacak bir kalkınma planının eksik olacağı ve insanlara ulaşamayacağına vurgu yapmıştır (Alparslan, 2015: 2). UNESCO, binyıl kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilememesinde, kültürün gözardı edilmesinin payı olduğunu, sürdürülebilir kalkınma açısından yürütülen her program, proje ve hatta adım için kültür bileşeni de dikkate alınarak hazırlanmasının önemine dikkat çekmiştir (Alparslan, 2015: 2).

Kongar (1998)'e göre, Türkiye'deki kalkınma literatürü kalkınmanın sadece ekonomik büyüme değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel gelişme olduğu temasını işlemiş, doğrudan "kültürel kalkınma" gibi konuları ana hedefler arasında ayrıntılı olarak ele almıştır. Kongar, kültür politikalarının 1960'lı yıllardan itibaren literatürün yanı sıra resmi belgeleri girmiş olduğunu aktarmaktadır (Kongar, 1998: 1-2). Ortakçı (2017)'e göre, günümüzde planlı kalkınma politikalarında kültürün önemi anlaşılmıştır. Kültürün toplumların sosyal yaşamını büyük ölçüde etki ettiği görülmüştür. Devletin sadece ekonomik kalkınma ve maddi sorumluluklarını yerine getirmesiyle kalkınmada başarılı

olamayacağıının görülmesi, sosyal ve kültürel politikalar da geliştirmesi düşüncesini yerleştirmiştir (Ortakçı, 2017: 1734).

2.1.4. Ekonomik Kalkınma

Sanayi devriminden sonra gündeme gelen ekonomik kalkınmanın ekonomik büyüme ile aynı anlamdaki kullanımı yerini, 1970'lerin başından itibaren eğitim, sağlık, beslenme gibi konularda toplumun refahını tanımlayacak daha geniş bir anlamdaki kullanımına bırakmıştır. (Ersungur ve Doru, 2014: 225-226).

Ekonomik kalkınma, ekonomik büyüme olarak tanımlanan çıktılardaki artışla açıklayan tanım ekonomik kalkınmanın dar tanımıdır. Daha geniş olan tanım ise ekonomik büyümeyi de kapsayan, ekonominin bütününde meydana gelen yapısal değişimlere yönelik tanımlamadır. Ekonomik kalkınma, sadece ekonomik boyutlarla sınırlı olmayan sosyolojik, psikolojik ve politik yeni bir yapıların kurulmasını gerektirmektedir (Yavlioğlu, 2002a: 66; Çölkesen, 2009: 3).

Kalkınma kavramı açıklanmaya çalışılırken, ekonomik sistemler ve yapılar en başta gelen faktör olarak değerlendirilmektedir. Makro ekonomik göstergelerde meydana gelen rakamsal genişlemeyi ifade eden büyüme, kısa dönemli bir gelişmeyi getirdiğinden tek başına kalkınma olarak ifade edilmemektedir. Büyüme ile birlikte ekonomideki yapı değişikliği kalkınma olarak değerlendirilmektedir (Işık, 2009: 853).

Ekonomik büyüme, milli gelirdeki artış ile kişi başına düşen gelirden oluşur. Ekonomik kalkınma ise, tek başına gelir artışı ile gerçekleşmez, aynı zamanda ekonomik yapı ve ekonomik çıktı dağılımının değiştirilmesi ve aynı zamanda sosyal yapının da değiştirilmesi ve yenilenmesi ile gerçekleşmektedir (Ersungur ve Doru, 2014: 227; Alataş 2014: 1). Ekonomik büyümeden daha kapsamlı olarak ekonomik kalkınma günümüzde işgücü, sermaye birikimi, eğitim, sağlık gibi faktörlerin yanı sıra ülkenin coğrafyası, dışa açıklığı ve kurumsal kalitesi gibi özellikleri ile de incelenmektedir (Işık, 2009: 853).

Öte yandan ekonomik kalkınma çeşitli göstergeler baz alınarak farklı şekillerde ölçülebilmektedir. Ekonomik *kalkınma göstergeleri*; kişi başına GSMH, gelir dağılımı, beşeri sermaye, eğitim, sağlık, nüfus, tasarruf ve yatırım düşüklüğü, sektörel yapı, kentleşme oranı ve düalist yapı olarak sıralanmaktadır. *Ölçüm yöntemleri* ise, GSMH ve kişi başına GSMH ile ölçüm, satın alma gücü paritesi ile ölçüm, yaşamın fiziki niteliği

endeksi (PQLI) ile ölçüm, insani kalkınma endeksi (HDI) ile ölçüm olarak belirtilmektedir (Alataş 2014: 7, 11).

2.1.5. Fiziki Kalkınma

Fiziksel gelişmişlik düzeyi ile ekonomik kalkınma arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır (Kaya, 2007: 35). Üretim artışı, nüfusun artması ve nüfusun belli yerlerde yoğunlaşması ile birlikte şehirlerin, bölgelerin veya ülkelerin altyapı ve üstyapı sorunlarıyla karşı karşıya kalması muhtemeldir. Bayındırlık sorunlarının çözümü ile fiziksel mekanların daha da gelişeceği, bu yerlerde sosyal, kültürel, insani kalkınmanın yanında ekonomik canlanmanın yaşanacağı ve ekonomik kalkınmaya yol açacağı ifade edilmektedir.

Şehirlerin/bölgelerin kalkınabilmesi ve küresel rekabet gücü kazanması için “planlama, imar, altyapı, çevre, rekreasyon” gibi alanlarda temel yatırımların tamamlanmış olmasının önemi gittikçe artmaktadır. Yabancı girişimcileri bölgeye çekmek, iş dünyasının ekonomik faaliyetlerini sürdürebilmesini sağlamak ve toplumsal temel ihtiyaçların karşılamak için kentsel/bölgesel altyapıya yönelik taleplerin dikkate alınması gerekmektedir (Kaya, 2007: 36).

Kösecik ve Koçak (2004)’e göre, bir bölgeye firma yatırımlarının ve yarattıkları iş imkanlarının bölgeye çekilmesi için, dünyanın diğer bölgeleri ile rekabet edebilme ve diğer bölgelerin sunduğu altyapı, hizmetler ve işgücü niteliklerini sağlayabilme imkanlarına sahip olması gerekir. Günümüz bilgi toplumunda insanların bilgi toplumuna katılmaları, küresel ekonomide rekabet edebilir yeteneklere sahip olmaları için gerekli altyapıların kurulması ve tamamlanması kalkınmada en temel görevlerden biri olarak görülmektedir. Bunun için bölgesel politika ve kurumlarına önemli görevler düşmektedir (Kösecik ve Koçak, 2004: 17).

2.1.6. Siyasal Kalkınma

Siyasal kalkınmanın belirleyicisi olarak pek çok unsur vardır. Yönetimsel kararları alma ve uygulama süreçlerine toplumun katılımı sağlanarak demokratik kültürün geliştirilmesi, siyasal kalkınmanın göstergelerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Siyasal kalkınmada yerleşme ve yönetişimin önemli bir rolü vardır. Yerel yönetim ve yerinden yönetim, toplumun yönetim ve karar süreçlerine katılmasını ve hesap sorabilmesini olanak tanıması açısından siyasal kalkınma açısından önemli işlevler

görmektedir (Uzun, 2002: 83 akt. Kaya, 2007: 84). Aynı şekilde yönetim yaklaşımı da yerel ve yerinden yönetim yaklaşımı gibi katılımı esas almakta, toplumdaki farklı kesimlerin daha etkin katılımı öngörmektedir. Dolayısıyla yerel yönetim, yerinden yönetim ve yönetim gibi olanakların yasal düzenlemelerle güvenceye alınması, siyasal gelişmişlik bakımından gerekli görülmektedir.

Kaynakların yerinde ve etkin kullanımı gibi ekonomik sebepler ile katılımcılığa elverişli olması gibi siyasi sebepler dolayısıyla dünyada yerel yönetimler yaygın biçimde gerekli kurumlar olarak kabul edilmiştir. Kaya (2007: 85)'e göre yerel yönetimlerin siyasal kalkınmadaki rolü kabul edilen bir görüştür ve kalkınmış toplumların hemen hemen hepsi yerinden yönetim anlayışını benimsemiştir. Yerel ve yerinden yönetim anlayışı yeni olmasa da yönetim ve yerel yönetim anlayışı yeni bir yaklaşım olarak dünyada hızla kabul görmektedir ve Türkiye de yönetim yaklaşımını benimseyen ülkeler arasında yerini almaktadır (Kayıkçı, 2014: 114).

2.2. Bölgesel Kalkınma

2.2.1. Bölge ve Bölgesel Kalkınma

Geleneksel anlayışın “yan yana gelmiş yerel birimlerin mekansal bütünlüğü ile oluşan, ulus devlet dışına kapalı, ulus devletin denetiminde, sınırları çizilmiş bir birim” olarak tanımladığı *bölge kavramı*, küreselleşme ve bölgeselleşme, post-fordizm ve postmodernizm gibi ekonomik, sosyal, teknolojik ve politik değişimlerle yeni bir anlama kavuşmuştur (DPT, 2000: 7). Yeni anlayışta bölge, sınırları çizilmiş bir birim değil, uluslararası ilişkilere doğrudan açılan, sınırları değişken bir birimdir. Mekansal sınırları sürekli ve kesin olmayan ve ilişki ağları ile belirlenen bölge anlayışı, küresel bir anlayış olmuştur (DPT, 2000: 7-8).

Yeni bölgencilik yaklaşımı, geleneksel bölgencilik anlayışından belirli noktalarda ayrılmaktadır. Geleneksel bölgencilik anlayışının “yönetme/idare etme” yaklaşımı yerini yeni bölgencilik anlayışında “yönetişime” bırakmıştır. Geleneksel bölgencilik anlayışında aktörler arası ilişkiler “eşgüdüm”e odaklı iken yeni bölgencilik anlayışında “iş birliği” önemsenmektedir. Geleneksel anlayışta “merkezi otorite” tarafından yönetme yaklaşımı yerini “yetki devri”ne bırakmıştır (LeSage ve Stefanick, 2004:5 akt. Özgür, 2014: 19).

Bölgelerin oluşturulma amaçları farklıdır. Çoğunlukla ekonomik, güvenlik, siyasal ve kültürel nedenlerden dolayı bölgelerin oluşturulma gereği duyulmaktadır. Ekonomik yapı yönüyle bölgeler homojen bölge, polarize bölge ve plan bölge şeklinde ayrıma tabi

tutulmaktadır (Takım, 2010: 261). Gelişmişlik açısından bölgeler, az gelişmiş bölge ve gelişmiş bölge şeklinde sınıflandırılmaktadır (Kulaksız, 2008: 13-17). Apan (2004: 42)'a göre Avrupa'da bölgeler işlev ve yapılarına göre kutuplaşmış bölge, türdeş bölge, sınır ötesi bölge, yönetim bölgeleri, bağımsız bölgeler, planlama bölgeleri olarak oluşturulmaktadır (Arslan, 2010: 89).

Türkiye'de 2002 yılında bölgesel politika/planların belirlenmesi ve uygulanması, AB bölgesel gelişme politikalarına uyum amacıyla Bakanlar Kurulu'nun kararıyla İstatistikî Bölge Birimleri Sınıflandırması (İBBS) yapılmış, komşu illerden 26 düzey 2 bölgesi oluşturulmuştur. Düzey 2 bölgesinin her birinde bölgesel kalkınmaya yönelik bölge planı hazırlayıp uygulamak üzere birer kalkınma ajansı kurulmuştur. Bölgesel kalkınma ajansları bünyesinde yerel aktörlerin katılımı ile hazırlanan bölge planları, Düzey-2 bölgelerine yönelik olarak oluşturulmaktadır.

Bölgesel kalkınma, bölgelerin rekabet gücünün artırılması ve bölgelerarası gelişmişlik farklarının azaltılması amacıyla merkezi ya da ademi merkezi bir yönetim (yukarıdan aşağıya, aşağıdan yukarıya ya da bunların bileşimini içeren bir yönetim) yaklaşımı ile teorik arka plana dayalı olarak, önceden belirlenmiş ya da süreç içerisinde değişebilen esnek kalkınma hedef ve amaçların belirli araçlarla gerçekleştirme çabasıdır (Kalkınma Bakanlığı, 2014). Bir bölgede girişimciliğin desteklenmesi ve girişimci kültürün oluşturulması, mali teşviklerin verilmesi, alt yapının iyileştirilmesi, bölgenin potansiyelinin değerlendirilmesi, gelirin ve refah düzeyinin artırılması, istihdam seviyesinin yükseltilmesi, AR-GE, yenilik, iş birliği, ortaklık, kurumsallaşma, uzmanlaşma faaliyetlerinin desteklenmesi ve rekabet edebilme gücünün kazandırılması gibi çabalar bölgesel kalkınmaya yönelik çabaların başında gelmektedir (Dulupçu vd., 2010: 246).

1970'li yıllara kadar olan kalkınma yaklaşımı; merkeziyetçi bir anlayışı yansıtmaktadır. Bu döneme kadar planlanan ve uygulanan politikalar, merkezi idarenin güdümünde ve desteği ile uygulanan geleneksel bölgesel kalkınma politikaları olmuştur. 1970 sonrasında, kalkınmada yerel yönetim ve aktörlerin ön planda olacağı bir anlayış önem kazanmıştır (Akiş, 2011: 239-242). Küreselleşme ve yerelleşme süreçleri, bölgesel kalkınma politikalarında geleneksel anlayışın terk edilmesine ve yeni bir yaklaşımın benimsenmesine yol açmıştır. Geleneksel bölgesel kalkınma politikalarının aksine, yeni bölgesel kalkınma politikaları içsel gelişmeye daha çok önem vermiş, yaşam kalitesi,

girişimcilik kültürü ve yatırım iklimi oluşturma gibi bölgesel potansiyelin geliştirilmesi ve değerlendirilmesi temelinde belirlenmiştir.

Geleneksel kalkınma politikaları ile yeni kalkınma politikalarının bölgesel kalkınmanın araçlarına yönelik çeşitli yaklaşım farkları bulunmaktadır. Geleneksel kalkınma politikalarında *bölgenin potansiyellerine yatırımı çekici kılmak* için iş yaratma, değişken yatırım araştırmaları ve rekabet avantajları esas alınırken; Yeni kalkınma politikalarında içgirişimcilik, işletmeler arası işbirliği ve kümelenme önemsenmektedir. Geleneksel kalkınma politikaları ile yeni kalkınma politikaları arasında *kamu yönetiminin rolü* bakımından da farklı yaklaşımlar söz konusudur. Geleneksel kalkınma politikalarında kamu yönetimi iş desteği, yerel kaynakların fiyatlandırılması, kamu hizmeti, değerlendirme, öncelikler tanıma, anlaşmalar sağlama gibi kalkınma araçlarına yönelirken; yeni kalkınma politikalarında kamu yönetimi ortaklık, yönetişim, bölgesel araştırmalar, teknolojik izleme, ekonomik istihbarat, sürdürülebilir kalkınma, kamu-özel kesim ortaklıkları, örnek edinme, kamu harcamalarının fayda/maliyet oranı, entegrasyon stratejileri, yenilikçilik esaslarına dayalı olarak bir rol üstlenmektedir (DPT, 2008: 17).

Türkiye’de ulusal kalkınmacılık anlayışıyla hazırlanan Beş Yıllık Kalkınma Planları kapsamında bölgesel ölçekte kalkınma faaliyetlerine önem vermişse de, bu bölgesel gelişme planlarının uygulanmasında yerelin katılımı ve desteği sağlanamamış ve ekonomik ve toplumsal potansiyeller harekete geçirilememiştir (DPT, 2008: 9). Maç (2006), uygulanan politikaların başarılı olamamasını, Türkiye’de bağımsız yerel kurumların olmamasına ve merkezi kurumların yerel düzeydeki birimlerinin işlevlerinin sınırlı olmasına bağlamaktadır (Maç, 2006: 3).

“Yerel düzeyde sektörel veya genel kalkınma sorunlarını belirleyip çözüm stratejilerini geliştirmek; planlama, programlama, proje üretme, uygulama kapasitesini arttırmak” gibi işlevler yüklenen bölgesel kalkınma ajansları, yeni kalkınma paradigmasına uygun bir araç olarak tasarlanmıştır (5449 sayılı Kanunun Genel Gerekçesi). Bölgesel kalkınma ajanslarına, bölgesel düzeyde stratejiler üretmek, uygulamaya yönelik karar ve politikaların katılımcı bir yaklaşımla bölgenin aktörleri tarafından almasını sağlamak ve yerinden yönetişim ilkesine dayalı olarak bölgesel kalkınmayı koordine etme gibi görevler yüklenmiştir (DPT, 2008: 18). Bölgesel yerinden yönetişimi sağlayan bir araç olarak bölgesel kalkınma ajansları, sadece Türkiye’de değil

dünya genelinde bölgesel kalkınmada önemi vurgulanan bir araç olmuştur (Clark, 2004: 2 akt. Bıçak, 2007: 72).

2.2.2. Bölgesel Kalkınmanın Amaçları

Bölgesel kalkınmanın en temel amacı, bölge içinde yer alan il ve ilçelerin gelişmişliğini sağlamak, bölge içinde ve bölgeler arasında ekonomik, sosyal, kültürel, fiziki dengesizlikleri ortadan kaldırmaktır (Gündüz, 2006 akt. Aydın, 2012: 16-17). Erkan (1987), bölgesel kalkınma politikalarının amaçlarını büyüme, istikrar, dengeleme ve eşitleme olarak belirtmiştir (Söyüt, 2012: 50). Aşağıda bu kavramlar kısaca açıklanmıştır.

Büyüme: Büyüme ortamı oluşturmak; istikrarlı büyümeyi gerçekleştirmek; gelişmiş bölgelere nazaran daha hızlı büyümeyi sağlamak; mal ve hizmet üretim kapasitesini arttırmak (5449 Sayılı Kanunun Genel Gerekçesi; Özaslan ve Ünlü, 2015: 68).

İstikrar: Kalkınmanın sürdürülebilirliğini sağlamak; kalkınma boyutlarındaki gelişmeleri süreklileştirmek; bölgesel istikrar politikası hazırlamak; bölgeye ve sektörler için politikalarda uyum ve süreklilik sağlamak (5449 Sayılı Kanunun Genel Gerekçesi; Aydın, 2012: 19).

Dengeleme: Bölgeler arasında dengesizliği kaldırmak ve dengeli bir kalkınma sağlamak; tüm kalkınma boyutlarının ve sektörlerin birlikte kalkınmasına önem vermek; bölgeler arasında dengeye önem vermek; sektörel yoğunlaşma ve kümelenmede bölgenin potansiyeline göre denge sağlamak (5449 Sayılı Kanunun Genel Gerekçesi; Özaslan ve Ünlü, 2015: 68).

Eşitleme: Gelir dağılımında adaletsizlik ve eşitsizliği gidermek; sosyal-kültürel eşitsizliği ortadan kaldırmak; çağdaş uygarlık seviyesine ulaştırmak; altyapı yatırımlarında eşit davranmak (Özaslan ve Ünlü, 2015: 68; Aydın, 2012: 14).

2.2.3. Bölgesel Kalkınmanın Araçları

Küreselleşme sürecinin dinamik ve rekabetçi yapısı, bölgesel kalkınmada başvurulan araçların zaman içerisinde değişmesine yol açmaktadır. DPT, bölgesel kalkınma araçlarını kurumsal, ekonomik, kültürel ve sosyal ağ nitelikli olmak üzere 4 başlıkta toplamıştır.

Kurumsal Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları	Kalkınma Ajansları Yatırım Destek Ofisi Bölgesel Kalkınma Planları, Operasyonel Programlar ve GZFT Analizi,
Ekonomik Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları	Organize Sanayi Bölgeler/Sanayi Parkları, Bölgesel Yardım Uygulamaları (Regional Aid Schemes), Girişim Sermayesi, Müşterek Bölgesel Kalkınma Uygulamaları,
Kültürel Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçlar	Konferans/Sergi/Fuar Merkezleri, Rekreasyon/Eğlence Parkları Alternatif Turizm Bölgesel Doğa Parkları Kültür Merkezleri
Sosyal Ağ Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçları	Sistem Temelliler İşbirliği Temelliler Girişimcilik Temelliler

Kaynak: DPT, (2008: 13- 50).

Aşağıda bölgesel gelişme araçlarını 4 başlıkta toplayan DPT sınıflandırmasındaki “Kurumsal Nitelikli Bölgesel Gelişme Araçlarına” kısaca yer verilmiştir.

Bölgesel Kalkınma Ajansları (BKA): Türkiye’de 2008-2009 yılında faaliyete başlayan BKA’lar, kalkınma araçları içerisinde kritik bir yere sahiptir. Diğer araçların yönlendirilmesinde de işlevsel bir role sahip olan BKA’lar, etkinlik göstermeleri durumunda kalkınmanın önemli bir aracı olabileceği değerlendirilmektedir (DPT, 2008: 20). BKA’lardan bölgelerin ihtiyaçlarına göre esnek bölgesel stratejiler geliştirme ve yerel paydaşlarla ortak karar almaları, bölgelerde ve yerelde kaynakların yerinde ve etkin kullanılmasına yardımcı olmaları, bölgelerin kalkınmasında ekonomik stratejilerin yanında sosyal, kültürel, fiziksel, insani kalkınmaya yönelik stratejiler geliştirmeleri, yerel aktörler ve dinamikler arasında sinerji oluşturarak yerel/bölgesel kalkınma çabalarının etkisini arttırmaları beklenmektedir (5449 Sayılı Kanun Gerektirisi).

BKA’lar, içgirişimciliği desteklemenin yanında dış kaynakları ve yabancı yatırımları bölgeye çekme, yatırım fonlarından yararlanma gibi konularda önemli işlevler üstlenmektedir. BKA’ların en temel görevi, projelerin asıl uygulayıcıları belediyeler, il özel idareleri, odalar, üniversiteler ve diğer STK’lar ile bölgedeki diğer kamu kurum ve kuruluşlarını sıkı işbirliği içinde bir araya getirerek bölgenin stratejik planını oluşturmaları ve bu plana göre hareket etmelerinin sağlamasıdır. Paydaşları sürece katarak motive edilmesi, yönetim ilkelerinin işletilmesi, bölgesel kalkınmada yerellik ve bölgeselleşmenin önemsenmesi, BKA’ların beklenen rolünü oynamasını sağlayacaktır (DPT, 2008: 18).

Yatırım Destek Ofisi (YDO): Yatırımcıların tüm idari işlemleri tek elden yürütülmesi ile idari, teknik ve finansal tüm işlemlerinde yardım ve danışma hizmeti alabilecekleri birimler olarak kurulmuştur. Yatırımcıya yol gösterme, idari işlemleri sadeleştirme, girişimcilerin firma kurmalarını teşvik edip uygun ortamlar oluşturma YDO'ların en temel görevleridir (DPT, 2008: 23).

Bölge Planları: DPT (Kalkınma Bakanlığı) tarafından hazırlanan, bölgesel kalkınma politikalarına da yer verilen ulusal kalkınma planları, 5 yılda bir yayınlanmaktadır. BKA'lar tarafından yayınlanan bölgesel kalkınma planlarında ise belli bir süre şartı bulunmamaktadır. AB'de ise genellikle 3-6 yıllık dönemleri kapsayan planlar düzenlenmektedir. BKA'lar tarafından hazırlanan bölge planlarında, belirli bir zaman dilimi içinde belirlenen hedefler, stratejiler ve öncelikler formüle edilir ve bölge kalkınma faaliyetleri bu plana göre yürütülür. Bölge planların başarılı olabilmesi, planda yer verilen önceliklerin bölgesel aktörler tarafından benimsenmesine bağlıdır. Bölge planları, bölgede yapılacak yatırım kararlarına yön vermek, uygun projelerin desteklenmesini sağlamak, kalkınma hedef/stratejilerini projelendirmek bakımından önemli işlevlere sahiptir (DPT, 2008: 24).

Operasyonel Programlar, Yapısal Fon (YP) desteğinden yararlanan Avrupa Bölgeleri, yasal olarak zorunlu bölgesel operasyonel programlar hazırlamaktadır. AB'de İBBS II düzeyinde hazırlanan operasyonel programlar 1988'den sonra AB'de yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiyede GAP örneği, operasyonel programlar bağlamında değerlendirilmektedir (DPT, 2008: 24).

GZFT Analizi, bölgenin başta sosyal-ekonomik gelişmişlik yapısı olmak üzere kalkınmanın tüm boyutlarının incelenerek bölgenin potansiyel avantaj ve dezavantajlarının belirlenmesi için yapılan analizdir. Bölge planının hazırlanmasına temel teşkil eder. Bölgenin güçlü, zayıf, fırsat ve tehditlerine yer verilir. Bölge kalkınmasına yönelik bilgi sağlama imkanı sağlar (DPT, 2008: 25).

2.3. Kalkınma Yönetimi ve Yönetişim

Kalkınma yönetimi, idari yapıların kalkınma hedef ve stratejilerine yönelik yönetsel sorunlarla ilgilenmesi, ekonomik kalkınma işlevlerini üstlenmesi olarak tanımlanmaktadır (Akyol, 2011: 84-85). Kalkınma yönetimi bu idari-yönetsel anlamının dışında disiplinler anlamına da işaret edilmektedir. Siffin (2001)'e göre, kalkınma

yönetimi, “kamu yönetiminin kavram ve kuramları ekonomik kalkınmada araç olarak nasıl kullanılabilir” sorusuyla doğmuştur (Aslan, 2015: 73).

21. yüzyılda yaşanan değişim ve gelişmeler, her alanda olduğu gibi yönetim anlayışını da etkilemiştir. Yaşanan değişimlerle gelen yeni düzene uyum sağlamak için yeni düzenlemelere ihtiyaç duyulmuştur. Gerek kamuda ve gerekse işletmecilik alanında yönetim düşüncesi yepyeni bir kimliğe bürünmüştür. Yönetime katılım isteği, şeffaflık, hesap verebilirlik, saygınlık, hukukun üstünlüğü, etkinlik taleplerinin artması sonucu giderek önemini hissettiren “yönetişim” kavramın ortaya çıkarmıştır (Yıldırım, 2018: 273-289). Yönetişim kavramı ile, yönetim süreçleri ve biçimlerinin değişimine vurgu yapılmış, yeni arayışlarla yönetimin yapılmasına dikkat çekilmiştir. Dunsire (1995: 34)’e göre yönetişim günümüzde yerleşen bir anlayış olmaya başlamıştır (Özer, 2006:59).

Geleneksel kamu yönetiminin katı, hiyerarşik ve dikey yapılanma modelinin dünyada yaşanan gelişimlere ayak uyduramaması, alternatif yaklaşımları gündeme getirmiştir. Yerellik, esnek çalışma biçimleri, yatay örgütlenme ve uzmanlaşma ihtiyacı kamu yönetiminde giderek artmıştır. Kamu yönetimde hesap verebilirlik, esneklik, saydamlık, açıklık, katılımcılık, kamu kaynaklarının kullanımında etkinlik ve verimlilik talep ve gerekleri yeni yaklaşımlar getirilmesinin önünü açmıştır. Bu bağlamda gelişen yeni kamu yönetimi yaklaşımı daha esnek yapıda olan, yatay yapılanmaya sahip modern yönetim tekniklerinin kullanıldığı bir yaklaşım olarak geleneksel yaklaşıma alternatif olarak ortaya çıkmıştır (Yıldırım, 2018: 273-289). Aygül (1997)’e göre yönetişim, kamu işletmeciliğinin ve piyasa mekanizmasının işlemeyen yönlerinin düzeltilmesine yönelik bir yaklaşım olarak ortaya çıkmıştır. Yönetişim ile sisteme katılımcılık unsurunu katılarak devletin piyasa ve toplumu tek yönlü kararlarla yönetmesi yerine, çoğulcu, etkileşime dayalı bir yapı oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bu paradigmanın yansıması olarak siyasal ve yönetsel yapılarda önemli değişiklikler gündeme getirilmiştir (Jessop, 2005 akt. Kalfa ve Ataay, 2008: 232).

Yönetim ile yönetişim kavramları arasındaki farklı yönleri dikkat çekmek yararlı olabilir. Yönetişim, birçok yönden yönetimden farklılığa işaret etmektedir (Bevir, 2012 ve Yüksel, 2000 akt. Taylan, 2014: 3-11).

- Teorik ve pratik yönden yönetimden farklıdır.
- Yönetimin daha çok yönetme sonucu ile ilgili iken; yönetişimin yönetme süreci ile ilgilidir.
- Yönetişim sürecinde hiyerarşik olarak örgütlenmiş bir yapı ve bu yapının sorumluluk yüklenme zorunluluğu bulunmamaktadır.
- Yönetişimde sürecin işleyişi hiyerarşik yapı yerine piyasa ve ilişki ağı tarafından belirlenir.

- Yönetişim, kamu otoritesi tarafından tek yönlü karar ve uygulamalar yerine kamu kesimi birlikte yöneten, üreten, koordine eden ve karar veren bir yapı inşa eder.
- Yönetişim, devlet ve kurumlarından öte sosyal uygulamalar ve eylemlere yöneliktir
- Yönetimden farklı olarak herhangi bir gözetim ve denetim olmadan yani bir yönetim uygulaması olmadan da yönetişim uygulamasını gerçekleştirilebilir.

Günümüzde gelinen noktada kalkınma yönetimi düşüncesi daha az ilgi görmekte, yerini yeni kamu işletmeciliği ve yönetişime bırakmaktadır. Kalkınmada devletin rolünün azaltılmasına yönelik bir anlayış gelişmiş ve kalkınmada farklı düzey ve ölçeklerin önemi artmıştır.

2.4. Yönetişim Tanımı ve Özellikleri

Son yıllarda gittikçe daha fazla ilgi gören yönetişim, kamu, özel ve sivil toplum kesimlerinin ortak yönetimi, başka bir ifade ile kaynakların yönetiminde yetki kullanımının paylaşımı demektir (Canikalp ve Ünlükaplan, 2015: 82). Yönetişim, devlet işlerinde toplumun (tüm ilgili paydaşların) sürece katılarak bilginin paylaşıldığı, uzlaşmacı, saydam, hesap verebilir, etkin ve sorumlu bir yönetim sağlandığı, etkileşime dayalı bir yönetim tarzının benimsendiği yapı ve düzendir (Tesev, 2008: 17). Yönetişim, yönetime özel sektör ve sivil toplum örgütlerini de dâhil ederek devletin yetkilerinin azaltılması, özel ve sivil kesim ile yetki paylaşımı yoluyla kamu, özel ve sivil kesimlerinin ortaklaşması işlevi görmektedir (Eryılmaz, 1999: 28-29 akt. Demirel, 2010: 67).

21. yüzyılda sanayi toplumunun yerini bilgi toplumunu alması, küreselleşmenin ulus devletleri yönetim anlayışlarında değişime zorlaması, üretim biçimlerindeki değişim ve modernist düşünceden post modernist düşünceye geçiş gibi çok yönlü değişim ve dönüşümler yaşanmıştır (Tekeli, 1996: 49). Bu süreçte artan ve karmaşıklaşan sorunlar devletler açısından yönetme anlamında belli zorlukları ortaya çıkarmış, yönetimde başarısızlık ve yönetememe sorununa karşı yeni yaklaşımlar gündeme gelmiştir (Yüksel, 2000: 149). 21. yüzyılın kamu yönetim anlayışını tanımlamak için kullanılan yönetişim, yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde ortaya çıkan bir kavram olarak önem kazanmıştır (Batal, 2010) ve “hizmetlerin sunum yöntemleri, özelleştirme, mikro ekonomik reformlar, yeniden düzenleme, küresel rekabet, kentsel ve bölgesel gelişme gibi konularda verimlilik” düşüncesi yönetişim bakış açısına ilgiyi arttırmıştır (Wills, 1995:1 akt. Özer, 2006: 64). Senarclens (1998: 91)’e göre “dünya ekonomisinde çok uluslu şirketlerin artan etkisi, üretim metotlarındaki değişim, uluslararası ticaretin giderek genişlemesi, bilgi ve iletişim sistemlerindeki ilerleme, sermaye ve finans pazarlarının yeniden düzenlenmesi” gibi faktörler, yönetişim kavramının ortaya çıkıp

yaygınlaşmasında belirleyici olmuştur (Yüksel, 2000: 147). Özer (2006: 64)'e göre yönetişime geçişle birlikte iktidar gücünün sınırlarına ve hükümet dışı örgütlerin rolüne ilişkin yeni bir bakış açısı geliştirilmiştir. Özer (2006: 60), yönetimden yönetişim anlayışına geçişi şu şekilde ifade etmektedir:

“Artık önceden belirlenen bir ortak amacı gerçekleştirmek için, tek öznel, merkezi, hiyerarşik bir iş bölümü içinde, araçsal rasyonelliği ön plâna alarak, yapan, üreten, bunun için kaynakları ve yetkileri kendilerinde toplayan yönetimden, önceden belirlenen bir yöne doğru değil, insan haklarına dayalı performans ölçütlerini gerçekleştirecek, çok aktörlü, yerel, ağsal ilişkiler içinde iletişimsel bir rasyonellik anlayışı içinde, kendisi yapmaktan çok toplumdaki aktörleri yapabilir kılan, yönlendiren, kaynakların yönlendirilmesini kolaylaştıran yönetişim anlayışına geçilmektedir. Bu özellikleriyle yönetişim siyasal ve ekonomik gücün daha yaygın dağılımını da içermektedir.”

Merrien, (1998: 57-58)'e göre, devletin karmaşık ve giderek artan çok sayıdaki “planlama, öngörme, eyleme geçme ve rekabet etme” gibi konularda yetersiz kapasitesi, başarısızlık getirmektedir. Çözüm olarak geliştirilen yönetişim modeli ile devletin gücünü paylaşması; özel ve sivil kesimlerle işbirliğine gitmesi öngürülmüştür (Yüksel, 2000: 149). Yönetişim kavramı, merkezi yönetimin, yerel yönetimlerin, özel kesimin, sivil toplum kesimlerinden oluşan “geniş bir aktörler yelpazesinin yönetime katılımını” ve etkileşimini ifade etmektedir (Eryılmaz, 2000: 28 akt Özer, 2006: 63).

Yönetim kavramı ile yönetişim kavramı ayrımında önemli bir husus, yönetimde tek yönlü hiyerarşik ilişki mevcut iken yönetişimde heterarşik ilişki ağları söz konusudur. Yönetişimde yukarıdan aşağıya bir örgütlenme ve ilişki biçimini ifade eden hiyerarşik ilişkinin yerine, “karşılıklı ilişki ve bağımlılık halindeki faaliyetlerin eşgüdümünü ve kendi kendini organize eden kişiler arası ağları, örgütler arası eşgüdümü” ifade eden heterarşik ilişki benimsenmektedir. “Heterarşik yapı içinde karşılıklı bağımlılık ilişkileri içinde bulunan, fonksiyonel bakımdan otonom olan sistemler ve kurumlar, kendi kendini örgütleme” çabalarına yönelebilmektedir (Özer, 2006: 63).

Yönetişim kavramı, yukardan aşağıya yönetim yaklaşımı yerine aşağıdan yukarıya veya hep birlikte yönetim önemslenmektedir. Yönetişime dayalı yönetim yapısı sayesinde “süreç içerisinde rol alan aktörler ve kurumlar, uzun vadeli bir işbirliği temelinde kendi kaynakları, becerileri ve amaçlarına göre belli bir davranış kapasitesine ulaşmaktadır.” Yönetişime dayalı yönetim yapısında kamu kesiminin yanında özel kesim ve sivil toplum kesiminin yönetimin her aşamasına katılması ile; aktörler ve kurumlar

arasında “işbirliğine dayalı roller, normlar ve değerler sistemi geliştirmesi” ve “bir kurum perspektifi oluşması” öngörülmektedir (Özer, 2006: 65; Yüksel, 2000: 151).

Kısacası yönetişim, yönetimin farklı bir biçimidir, yönetimin ağlar aracılığı ve yardımıyla yapılmasını ifade eder. Yönetişim üç temel unsurun bir karışımıdır: Merkezinde kamu kesiminin olduğu *bürokrasi*, merkezinde özel kesimin olduğu *pazarlar* ve merkezinde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kesiminin olduğu *ağlar*.

BÖLÜM 3

BÖLGESEL KALKINMA AJANSLARI VE YÖNETİŞİM

3.1. Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Yönetişim

Bu bölümde kalkınma ajansı tanımı, türleri, işlevleri verilmiş, Türkiye’de Kalkınma Ajansları’nın görev ve yetkileri, organizasyon yapılarına kısaca değinilerek yönetim ile ilişkisi açıklanmıştır.

Bölgesel kalkınma anlayışında yerelleşme ve bölgeselleşmenin ön plana çıkması neticesinde kalkınmada bir araç olarak geleneksel politikalar ve kurumlar yerine yenilikçi kalkınma politikaları ve stratejilerin üretilmesine imkan tanıyan yapıların kurulması düşüncesi ortaya çıkmış, bu doğrultuda bölgesel kalkınma ajansları gündeme getirilmiştir (Pehlivan, 2016: 415-416).

İlk kalkınma ajansı 1933’de Amerika’nın Tennessee Vadisi’nde Tennessee Valley Authority adıyla kurulmuştur. 2. Dünya savaşından sonra kalkınma ajansları tüm dünyada yaygınlık kazanmıştır. 1950’li yıllarda Avusturya, Belçika, İrlanda, Fransa ve Brezilya’da; 1960’lardan sonra Almanya, Hollanda, İngiltere ve İtalya’da; 1980’lerde, Yunanistan, İspanya, Finlandiya ve Danimarka’da; 1990’lı yıllarda Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Litvanya, Polonya, Portekiz, Slovakya, İsveç ve Ukrayna’da kurulmuştur (Özen, 2005:4 akt. Pehlivan, 2013: 416). Kalkınma ajanslarının çoğu AB ülkelerinde kurulmuştur. AB bölgesel kalkınma politikalarının gerçekleştirilmesi için oluşturulan fonların kullanımında önemli bir araç olarak görülen kalkınma ajanslarının, bölgeleri için öncelikler ve stratejiler belirleyen programlar yapması ve bu programlar üzerinden kalkınma yatırımlarının gerçekleştirilmesi öngörülmüştür (Özmen, 2008: 331 akt. Pehlivan: 2013: 416).

Türkiye’nin kalkınma ajansları ile tanışması ise 2006 yılında çıkarılan yasa ve 2008-2009 yıllarında ajansların faaliyete başlaması ile olmuştur. 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanun ile bakanlar kuruluna kalkınma ajanslarının kurulması yetkisi verilmiş ve bu yetkiye dayanarak 26 kalkınma ajansı kurulmuştur. 2018’de kalkınma ajanslarına ilişkin mevzuatta düzenlemeye gidilmiştir. Kalkınma ajanslarının kuruluş, kaldırılış, teşkilat yapısı, koordinasyon, görev ve yetkileri 2018 yılında çıkarılan “4 numaralı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar ile Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında

Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'yle yeniden düzenlenmiştir. 15/7/2018 tarih 30479 sayılı Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesinde kalkınma ajanslarını ilgilendiren maddeler 4 nolu cumhurbaşkanlığı kararnamesinin 184 ile 207 sayılı maddeleri arasında düzenlenmiştir. Buna göre bölgesel kalkınma ajanslarının bölgeler esasına dayalı olarak kurulması, kaldırılması, bölgelerin yeniden düzenlenmesi, ajans merkezinin kurulacağı il merkezi ile ilgili kararlarda Cumhurbaşkanı yetkilidir (madde 186-187). Ajanslar ile ilgili koordinasyon görevi ise Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına verilmiştir (madde 187).

3.1.1. Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Tanımı, Türleri, Amacı, Görev ve Yetkileri, Organizasyon Yapıları

Bölgesel kalkınma ajanslarına pek çok *tanım* getirilmiştir. Avrupa Kalkınma Ajansı Birliğine (EURADA) göre; “kalkınma ajansı bir bölgenin sektörel ve genel kalkınma sorunlarını tanımlayan ve bu tanımlar çerçevesinde çözüm için yöntemler ve projeler meydana getiren, gerçekleştiren operasyonel bir yapıdır” (Eurada, 2008: 16 akt Çelen, 2011: 134). Gutierrez (2005:1)'e göre bölgesel kalkınma ajansları, “bölgenin içsel dinamiklerini harekete geçirmek ve KOBİ'leri teknoloji, bilgi ve kaynak açısından desteklemek amacıyla kurulan organizasyonlardır” (Pehlivan: 2013: 416). Halkier vd, (1998: 14)'e göre kalkınma ajansları, ekonomik kalkınmayı desteklemek amacıyla ağ ve öğrenme içeren küçük ve orta ölçekli işletmelere öneriler sağlayan, firmalar ve kurumlar arasında bilgi akışını sağlayan etkin ağlar kurarak bölgedeki boşlukları dolduran ve katalizör görevi gören, bu yolla bölgesel kalkınmaya katkı sağlayan örgütlerdir (Özaslan ve Ünlü, 2015: 74). Koçberber (2006:37)'e göre kalkınma ajansı, “bir ülkenin belirli bir coğrafi bölgesi içerisindeki özel ve kamusal tüm şirketler, yerel otoriteler ve STK'lar arasında işbirliği sağlayarak, o bölgenin ekonomik kalkınmasını hedefleyen ve yasal bir hükme dayanarak kurulan yapıları ifade eder” (Pehlivan: 2013: 416). Çelik (2017) 'e göre bölgesel kalkınma ajansları, içsel ve dışsal kaynaklara dayalı bölgesel kalkınmayı sağlamak ve bölgeler arası eşitsizlikleri azaltmak, bölgenin çekiciliğini arttırmak, sosyo-kültürel değerleri korumak ve geliştirmek amacıyla merkezi ya da yerel aktörler tarafından aşağıdan yukarıya doğru örgütlenme modeline göre kurulmuş yapılardır (Çelik, 2017: 58-59). Maç (2006)'e göre ise bölgesel kalkınma ajansları, “genel olarak merkezi hükümetten bağımsız bir idari yapıda, sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-

ekonomik koşullarını geliştirip canlandırma amacıyla kurulmuş ve kısmen kamunun finanse ettiği, kamu karar gücünü kamu organlarından alıp, özel sektör ve sivil toplum kuruluşları ile paylaştıran yönetişimci kuruluşlardır” (Maç, 2006: 1). Özer (2008)’ e göre bölgesel kalkınma ajansları “bölgeye yatırımı çekme, bölgenin tanıtım faaliyetlerini yürütme, bölgedeki aktörler arasında işbirliği ve koordinasyon sağlama gibi faaliyetlerin yürütülmesi için farklı yapı ve statüde kurulan kuruluşlardır” (Özer, 2008:390). Hughes (1998: 620)’e göre bölgesel kalkınma ajansları, “belirli bölgeyi kapsayacak biçimde bölgesel aktörlerin katılımı ile oluşturulan yarı-özerk yapılanmalardır” (Cankorkmaz, 2011: 118). Kalkınma Bakanlığı’na göre (2015:10) kalkınma ajansları; “bakanlık koordinasyonunda, kendine özgü teknik ve finansman (bütçe) mekanizmasına sahip, kâr amacı gütmeyen, hızlı karar alıp uygulayabilen, merkezi ve yerel yönetimlerin dışında, kamu, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarını bir araya getiren, teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan, destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet gösteren kalkınma birimleridir” (Pektaş ve Demirkol, 2018: 81). 2006 tarihli ve 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’a göre kalkınma ajanslarını şu şekilde tanımlamak mümkündür: “Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak üzere kurulan kamu tüzel kişileridir” (5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkında Kanun’un 1. ve 3. Maddeleri). 5449 sayılı kanunda düzenleme getiren 15/7/2018 tarih ve 30479 sayılı “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum Ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nde ise kalkınma ajanslarının ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olması ifadesi yerine, Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu olması ifadesi getirilmiştir.

Bu tanımlar incelendiğinde kalkınma ajanslarının pek çok unsuru barındırdığı görülmektedir:

- Sosyo-ekonomik kalkınmayı amaçlaması,
- Coğrafi bir bölgeyi kapsamaması,
- Bölgesel aktörler arasında işbirliği ve koordinasyon sağlaması,
- Bölgenin içsel dinamiklerini harekete geçirmesi,

- KOBİ'leri teknoloji, bilgi ve kaynak açısından desteklemesi,
- Genel kalkınma ve sektörel problemleri belirleme, çözüm yollarını arama ve çözüme yönelik projeleri geliştirme ve destekleme,
- Firmalar ve kurumlar arasında bilgi akışını sağlayan etkin ağlar kurması,
- Teknik kapasitesi yüksek, uygulamacı olmayan, destekleyici, koordinatör ve katalizör olarak faaliyet göstermesi,
- Özerk veya yarı özerk yapılar olması,
- Bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltma yönünde faaliyetlerde bulunması,
- Hızlı kararlar alıp uygulayabilmesi,
- Bölgenin çekiciliğini arttıracak tanıtımlar yapması, bölgeye yatırımcı çekmesi

Kalkınma ajanslarının *türlerine* bakıldığında temel olarak iki sınıflandırmanın yapıldığı görülmektedir. EURODA, kalkınma ajanslarını “kurulmaları açısından” ve “faaliyetleri açısından” şeklinde iki temel sınıflandırmaya tabi tutmuştur (Eren ve Cidecigiller, 2011: 395):

Kurulmaları açısından kalkınma ajansları sınıflandırmasına “merkezi hükümetler tarafından kurulanlar”, “yerel ya da bölgesel idarelerin içerisinde yer alanlar”, “yerel ve bölgesel idareler tarafından kurulanlar”, “kamu ya da özel sektör ortaklıkları ile kurulan ve bağımsız nitelik taşıyanlar” girmektedir. EURODA, kamu ya da özel sektör ortaklıkları ile kurulan ve bağımsız nitelik taşıyan kalkınma ajansları daha verimli oldukları için daha yaygın olacağını aktarmıştır.

Faaliyetleri ya da sağladıkları hizmet açısından kalkınma ajansları sınıflandırmasına “stratejik kalkınma ajansları”, “global olarak faaliyet gösteren kalkınma ajansları”, “sektörel açıdan faaliyet gösteren kalkınma ajansları”, “içsel cazibe yaratan kalkınma ajansları” girmektedir (Eren ve Cidecigiller, 2011: 396).

Bölgesel kalkınma ajansları birçok *amacı* gerçekleştirmek için kurulmuşlardır. BKA'lar iki farklı anlayış temelinde kurulmaktadır. Bu anlayışları “kalkınmada yönetim” ya da “kalkınma yönetiminde daha iyi yönetim” için yapılanma olarak ifade edilebilir. Yönetişim anlayışına göre yarı özerk ve özel sektör ortaklığı ile kurulan BKA'ların yanı sıra kalkınma idaresi modeline uygun yapılanmış BKA'lara rastlamak mümkündür (Çalt, 2005: 9 akt. Cankorkmaz, 2011: 118).

Literatürde birçok ülkede farklı örgüt yapılarına sahip BKA'ların amacı, geri kalmış bölgelerin kalkınmasını sağlamaktır ve bu bölgelerin diğer bölgelerle rekabet edebilir güce kavuşmasını sağlamak olarak ifade edilmektedir (Karakoç: 2011: 21). Avaner (2005: 243)'e göre BKA'lar sınırları çizilmiş bir bölgenin sosyo-ekonomik imkanlarını geliştirmek amacıyla oluşturulan kuruluşlardır (Pehlivan, 2013:416).

Türkiye’de BKA’ların amaçları ise 5449 sayılı Kalkınma Ajanslarının Kuruluşu, Koordinasyonu ve Görevleri Hakkındaki Kanunda şu şekilde belirtilmiştir: *“Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle, ulusal kalkınma plânı ve programlarda öngörülen ilke ve politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgelerarası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak...”* 15/7/2018 tarih ve 30479 sayılı “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum Ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”ne göre kalkınma ajanslarının amacı belirtilirken Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu olmaya işaret edilmiştir: *“Kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmek, kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak ve yerel potansiyeli harekete geçirmek suretiyle Cumhurbaşkanınca belirlenen politikalarla uyumlu olarak bölgesel gelişmeyi hızlandırmak, gelişmenin sürdürülebilirliğini sağlamak, bölgeler arası ve bölge içi gelişmişlik farklarını azaltmak...”*

5449 sayılı kanunun 1. maddesinin gerekçesinde kalkınma ajanslarının kurulmasıyla geleneksel yöntemlerin terk edilerek yerelleşme ve yönetişimin sağlanacağı kurumsal bir yapıya ulaşılması hedeflendiği görülmektedir (5449 Sayılı Kanunun Genel Gerekçesi):

“Piyasa mekanizması ya da merkezi hükümet uygulamalarının yerelde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştirmekte yetersiz kalması, bölgesel gelişme ve yerel kalkınma anlayışının kurumsallaşmasının sağlanamaması, sektör bazlı kaynak kullanımından mekan bazlı kaynak kullanımına dönüşümün gerçekleşmesi, yerelde Kalkınma Ajansları gibi esnek, şeffaf ve katılımcı kurumların oluşturulmasını kaçınılmaz kılmıştır. Bunun yanında, kaynakların etkin ve verimli bir şekilde kullanılabilmesi ancak bu kaynakların kullanımının yerelde izlenmesi, değerlendirilmesi ve denetimiyle mümkün olmaktadır. Zira, merkezi bir denetim mekanizması, çoğu zaman kaynakların yerinde ve verimli kullanılmasını temin edememekte, yalnızca hukuki bir denetim ile yetinmek zorunda kalmaktadır. Türkiye’de selektif olmayan teşvikler ve yerel ekonomik stratejilerden yoksun “yerleşik bölgesel politikalar” uzaklaşarak; her yerel/bölgesel ekonominin kendine has sosyo-ekonomik dokusuna ait kaynaklarının harekete geçirilmesi sonucunda “bölgesel rekabetçi üstünlüğü” ön plana çıkaran, “modern/yeni bölgesel politikalara” geçiş yapılması hedeflenmektedir. Yerel/bölgesel ekonomide gelişmenin sağlanması kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşlarının karşılıklı etkileşimli işbirliğinin “kurumsal bir yapıya” kavuşmasını zorunlu kılmaktadır. Bölge ölçeğinde kamu kesimi-özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında etkileşim ve çok düzeyli yönetişim, bu kanunun temel prensibi olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanunda belirtilen “kaynakların yerinde ve etkin kullanımını sağlamak” ifadesi ile “hizmette halka yakınlık ve yerinden uygulama ilkesinin” de gözetildiği ve hatta bu temel ilkenin kanunun tüm ruhuna yansıtılmış olduğu açıktır.”

5449 sayılı kanunda göre kalkınma ajanslarının **görev ve yetkileri** belirlenmiştir. 15/7/2018 tarih 30479 sayılı 4 nolu “Bakanlıklara Bağlı, İlgili, İlişkili Kurum ve Kuruluşlar İle Diğer Kurum ve Kuruluşların Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi”nde de aynı görev ve yetkiler verilmiştir.

5449 sayılı Kanun’un gerek genel gerekçesinde ajansların yerel aktörler arasında sinerji yaratacağı, bölgedeki bütün ilgili paydaşlar arasında koordinasyon sağlayacağı, organizatör ve katalizör konumda olacağı belirtilmiştir. Kanunun 1. Maddenin gerekçesinde piyasa mekanizması ve merkezi hükümet uygulamalarının yerelde kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasında iş birliğini geliştirmede yetersiz kalması kalkınma ajansları gibi esnek, şeffaf ve katılımcı kurumların oluşturulmasını kaçınılmaz kıldığı ifade edilmiştir. Kanun 5. maddesinin gerekçesinde kalkınma ajanslarının bu görevi yerine getireceği, bölgedeki kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kuruluşları arasındaki işbirliğini geliştireceğini ve bölgedeki tarafların karar alma ve uygulama süreçlerine katılımını sağlayacağı belirtilmiştir.

Çelikkol (2014:330)’a göre, BKA’ların başlıca görevleri veri üretimi, planlama, danışmanlık, destekleme, tanıtım, kaynak üretimi ve izlemedir. Özaslan ve Ünlü (2015: 76) ‘ göre BKA’ların görevlerini üç ana başlıkta toplamak mümkündür. Bunlar “*planlama*”, “*kalkınma projeleri*” ve “*tanıtım/yatırım ortamının iyileştirilmesi*” dir.

Belirli dönemleri kapsayan bölge planını hazırlamak, bölgesel düzeyde planlar hazırlamak, yerel yönetimlerin planlama çalışmalarını desteklemek, planlama faaliyetlerine katkı sağlayacak araştırma, proje ve planlama faaliyetlerine desteklemek ajansların *planlama* görevi kapsamındadır.

Ajanslar bölge planı çerçevesinde hem kendisi projeleri oluşturup yürütebilir, hem de diğer projelere destek olabilir. Bölgede kırsal ve kentsel kalkınmaya sağlamaya yönelik *kalkınma projelerine* yönelik faaliyetlerde bulunma kalkınma ajanslarına kanunda verilen bir görevdir.

Ajanslar *tanıtım ve yatırım ortamını iyileştirme* faaliyeti yürütmekle görevlendirilmiştir. Bölge dışından yatırımcıların bölgeye yatırım yapmaları için bölgenin cazip hale getirilmesi ve bölgenin tanıtımının yapılması, yatırımcılara gerekli bilgilerin sunması ve yatırımcıların bürokratik işlemlerinde destek sağlaması ajanslara verilen görevlerdir.

Bölgesel kalkınma ajanslarının amaç, görev ve yetkileri birlikte değerlendirildiğinde pek çok *işlevi* yerine getirmede rol oynadıkları görülmektedir. Sosyal-ekonomik kalkınmayı sağlama ve rekabet edebilirliği güçlendirme amaçlarını başarma konusunda görevlerini yerine getirirken temel olarak şu işlevleri görmektedirler (5449 Sayılı Kanun Gerekçesi, Atay ve Sugözü, 2010:3 akt Özaslan ve Ünlü, 2015: 75; Clark, 2005: 19 akt. Çelen, 2011: 134-135):

- Yerel/bölgesel yönetim ortamı sağlama (Yerel aktörler arasında sinerji oluşturma),
- Yerel aktörler arasında işbirliği sağlama,
- Yerel düzeyde planlama, programlama, proje üretme ve uygulama kapasitesini artırma,
- Kaynakların doğru kullanılmasını sağlama,
- Sınırlı bilgi sorununu gidererek bilgi akışının olduğu ağlar kurma,
- Bölgenin potansiyelini ve avantajlarını belirleyip tanıtımını yapma,
- Yerelde etkileşim ortamı sağlayarak aşağıdan yukarıya politika oluşumuna zemin hazırlama,
- Kalkınma uygulamalarında toplumun desteğini alma, sahiplenme ve katılımını sağlama,
- Kalkınma faaliyetlerinde yerel aktörler arasında koordinasyon sağlama,
- Bölge planı oluşturarak kalkınma faaliyetlerini doğru yöne kanalize etme,
- Bölgedeki aktörlerin mali ve teknik ihtiyaçlarını karşılama,
- İçsel ilerleme potansiyel ortaya çıkarma,
- Yerel ve bölgesel görevlilere hizmetler sağlama,
- Yabancı yatırımı bölgeye çekme,
- Eğitim hizmetleri sunma,
- Altyapıyı iyileştirme,
- Kaliteli işgücü yetiştirme,
- Rekabete dayalı bir iş alanı oluşturma,
- Bölge'ye doğrudan devlet desteğini alma,
- Kurumların etkinliğini ve kapasitesini artırma,
- Çevre ve sağlık konularında iyileştirmeleri gerçekleştirme,
- İşletmelere fizibilite çalışmalarıyla yardımcı olarak proje geliştirmesine imkân sağlama.
- Kalkınmaya yönelik oluşumları desteklemek,
- Yerel aktörler arasında koordinasyon ve işbirli sağlamak (öncülük etmek)
- Bölgesel ulusal ve uluslararası yatırımcıların/bağışçıların eşgüdümünü sağlamak
- Yerel ekonomiyi izleyip gelişmelere göre politikalar oluşturmak
- Bölgenin stratejik planını hazırlamak,
- Altyapı ve üstyapıya yönelik yatırım alanlarını belirlemek ve desteklemek,
- Firmaların veya yatırım projelerinin finansmanını desteklemek
- Gelir ve kaynak yaratmaya yönelik faaliyetlerde bulunmak,
- Teknolojik gelişmelere, yenilikçiliğe ve yaratıcılığa destek olmak,
- İstihdam yaratmak
- İşgücü ve becerilerin geliştirilmesine destek olmak,
- Girişimciliği özendirmek, girişimci kültür oluşturmak,
- Farklı düzey ve ölçeklerde işbirliği ve etkileşim ortamı oluşturmak,
- Yerli ve yabancı yatırımcıların iş ve işlemlerinde yardımcı olmak,
- Bölgede kültür, sanat, eğitim, spor, turizm etkinliklerini teşvik etmek.

Ajanslar farklı ülkelerde farklı yasal statüye sahip olsalar da üç temel ortak özellikleri bulunmaktadır: Birincisi, özel hukuk hükümlerine tabi kamu kuruluşu olmaları; ikincisi, organizasyon yapıları; üçüncüsü, finansman yapılarıdır.

Merkeziyetçiliğin neden olduğu katı bürokratik yapılanmayı önlemek ve hızlı karar almayı sağlamak amacıyla ajansların özel hukuk hükümlerine tabi olmalarına önem verilmiştir. Ajansların organizasyon yapısı, genellikle üç temel organdan oluşturulmuştur: Bölge temsilcilerinden oluşan Genel Kurul (Türkiye’de Kalkınma Kurulu), Genel Kurul tarafından ya da farklı yollarla oluşturulan karar organı olan Yönetim Kurulu ve icra organı olan Genel Sekreterlik (Kutlu ve Görün, 2016:19).

Türkiye’deki bölgesel kalkınma ajanslarının **organizasyon yapıları** kanunla belirlenmiş ve tek tip organizasyon yapısı öngörülmüştür. 5449 sayılı kanunda yönetim kurulu, kalkınma kurulu, genel sekreterlik ve yatırım destek ofisi şeklinde dört organdan oluşturulan örgüt yapısı 15/7/2018 tarih 30479 sayılı 4 nolu Cumhurbaşkanı kararnamesinde aynen korunmuştur. *Yönetim Kurulu*, ajansın karar alma organıdır. Program, proje ve faaliyetlerin desteklenmesi için genel sekreterlik tarafından verilen teklifleri ve kişi/kuruluşlara yapılacak yardımları onaylama yetkisine sahiptir. Ajansı, yönetim kurulu başkanı temsil eder (15/7/2018 tarih 30479 sayılı 4 nolu Cumhurbaşkanı kararnamesi, madde 193).

Yerel temsilcilerden ve en fazla yüz üyeden oluşan *Kalkınma Kurulu*, ajansı yönlendirmekle görevlendirilmiştir (5449 sayılı kanun, madde 8; 15/7/2018 tarih 30479 sayılı 4 nolu Cumhurbaşkanı kararnamesi, madde 191). 5449 sayılı kanunda ve 15/7/2018 tarih 30479 sayılı 4 nolu Cumhurbaşkanı kararnamesinde Kalkınma Kurulunun oluşturulma gerekçesi ve yapısı şu şekilde belirtilmiştir (5449 sayılı kanun, madde 8; 15/7/2018 tarih 30479 sayılı 4 nolu Cumhurbaşkanı kararnamesi, madde 193): “*Bölgesel gelişme hedefine yönelik olarak; bölgedeki kamu kurum ve kuruluşları, özel kesim, sivil toplum kuruluşları, üniversiteler ve yerel yönetimler arasında işbirliğini geliştirmek ve ajansı yönlendirmek üzere kalkınma kurulu oluşturulur. Kalkınma kurulu, illerin dengeli şekilde temsilini sağlayacak yapıda, en fazla yüz üyeden oluşur.*”

Ajansın icra organı olan *Genel Sekreterlik*, Genel sekreterliğin ve yatırım destek ofislerinin en üst amiridir. Yönetim kurulunca alınan kararları uygulamakla yükümlüdür. Genel sekreter yönetim kuruluna karşı sorumludur (15/7/2018 tarih 30479 sayılı 4 nolu Cumhurbaşkanı kararnamesinin, madde 195).

Yatırımcılara ücretsiz danışmanlık hizmeti sunmak amacıyla Bölge illerinde, yönetim kurulu kararı ile biri koordinatör olmak üzere, en çok beş uzmandan oluşan *Yatırım Destek Ofisleri* oluşturulmuştur. Yatırımcılara destek sağlamak, iş ve işlemlerini tek elden

takip etmek ve bölgenin tanıtımını yapmakla görevlendirilmiştir. Görevleri ile ilgili olarak genel sekreterliğe karşı sorumlu tutulmuştur.

3.1.2. Türkiye ve Dünyada Bölgesel Kalkınma Ajansları

Ülkeden ülkeye ajansların yasal statüsü farklılık göstermektedir. Yönetişim ve yeni kalkınmacılık anlayışının yaygınlaşmasına paralel olarak farklı yapı ve sütatüde pek çok kalkınma ajansı kurulmuştur (Özen, 2005: 2). Hızlı karar alabilmek, iş ve işlemlerde hantallığı önlemek, finansal ve personel yönetiminde esnekliği sağlamak amacıyla ajanslara, ağırlıklı olarak özel hukuk hükümlerine tabi kamu kuruluşları statüsü verilmiştir.

Kalkınma politikaları doğrultusunda bölgesel kalkınma ajanslarının önem kazanması, kamu işletmeciliğine yönelik faaliyetlerin kurumsallaşmasını beraberinde getirmiştir (Karasu, 2009: 6; Sert, 2012: 130). Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde ajansların kuruluşu ve uygulamalarında daha çok özel sektör ve sivil toplum aktif görev almakta ve bu ülkelerde ajanslar ağırlıklı olarak şirket olarak faaliyet yürütmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 1-86). Özellikle Batı Avrupa ülkelerinde sınırlı sorumlulukları olan kamu şirketleri olarak kurulan BKA'lar (Çakmak, 2006:135 akt Eroğlu ve Kum, 2010: 178) sivil toplum kuruluşu, yarı özerk kamu şirketi, vakıf, karma ekonomi şirketi, kamu-özel sektör şirketleri, anonim şirket, halka açık limited şirket, kar amacı gütmeyen kurumlar, özel hukuka tabi kamu kuruluşları, belediyeler arası ajanslar, limited şirket, bakanlık dışı kamu kurumu/özerk örgüt, belediye girişimi, dernek, birlik veya özel nitelikli kamu kurumu gibi çeşitli statülerde oldukları görülmektedir (Kalkınma Bakanlığı, 2018: 1-86; Taş, 2007: 150-151; EURODA, s. 33 akt. Eren ve Cideciğiller, 2011: 394; Sert, 2012: 131).

Türkiye'de BKA'lar, özel hukuk hükümlerine tabi kamu kuruluşu olarak kurulmuştur. 5449 sayılı kanunun 3. Maddesinde ve 15/7/2018 tarih 30479 sayılı 4 nolu Cumhurbaşkanlığı kararnamesi 186. maddesinde "Ajanslar, tüzel kişiliği haiz ve bu kanunla düzenlenmemiş bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir" denilmiş fakat ajansların tüzel kişiliğinin kamu hukuku tüzel kişiliğine mi yoksa özel hukuk tüzel kişiliğine mi sahip olduğu belirtilmemiştir. Anayasa Mahkemesinin 30.11.2007 tarih 2006/61 esas ve 2007/91 sayılı kararında "kurulmaları, kaldırılmaları, kamu gücü ve yetkileri kullanmaları ve merkezi idare ile olan bağlantıları bir arada değerlendirildiğinde bu kuruluşların kamu tüzel kişiliğine sahip oldukları açıktır" denilerek kalkınma

ajanslarının bir kamu kuruluşu olduğu belirtilmiştir. Ajansların bir idari işlemle kurulması (Cumhurbaşkanı Kararnamesi ile kurulmaları), ajansların yönetim kurulu, kalkınma kurulu ve Genel Sekreterliğinde kamu çalışanlarının görev alması, kamusal yetkilerle donatılmış olması ve büyük ölçüde kamu kaynaklarını kullanması kamu tüzel kişisi yönünün ağır bastığını göstermektedir. Ajanslara “bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabi” olacak bir statü verilmesi ajansların özel kesimin-şirketlerin- çalışma yöntemlerinin getirdiği kolaylıklardan yararlanmasını sağlamaya yönelik olduğu söylenebilir. Bu yönüyle değerlendirildiğine ajansların hem kamu tüzel kişiliğın verdiği imkanlardan hem de özel hukuk tüzel kişiliğın verdiği kolaylıklardan yararlanabilmeleri sağlanarak güçlü bir yasal statüye kavuşturulduğunu ifade etmek mümkündür. Aslında bir fırsat olarak değerlendirilmesi gereken kalkınma ajanslarının bu statüsü, uygulamada klasik kamu kurumuna dönüşme tehlikesini de barındırmıştır. Arslan (2016:35), uygulamada kuruluş felsefesinden uzaklaşarak yönetim süreçlerinin göz ardı edildiğini, ajansların özel hukuk tüzel kişiliğinden çok kamu kurumu tüzel kişiliğine yakınsadığını ifade etmektedir. Bu yönde bir eleştiri DDK raporunda da belirtilmiştir. Raporda kalkınma ajanslarının klasik kamu kurumuna dönüşme eğiliminde olduğu kaydedilmiştir (DDK, 2014: 797).

BKA'lar, kuruldukları bölgenin idari, ekonomik, politik ve hukuki şartları göz önünde bulundurularak her ülkede farklı yasal statüde kurulmuştur. Ajansların bazıları yasal düzenlemeler ve kanunlarla kurulurken bazıları yasaların verdiği yetkiyle kamu otoritesi (yürütme) eliyle kurulmuştur. Türkiye’de BKA'lar, yasanın verdiği yetkiye dayanarak Cumhurbaşkanı tarafından kurulmaktadır (5449 sayılı yasada bu yetki Bakanlar Kuruluna verilmişti). Dünyadaki ülke uygulamalarına bakıldığında BKA'lar ağırlıklı olarak özel hukuk hükümlerine tabi kamu kuruluşları statüsü verildiği anlaşılmaktadır.

Dünya genelinde kalkınma ajanslarının finansal kaynaklarının önemli bir bölümü kamu tarafından karşılanmaktadır. Kalkınma çabalarında yerel aktörlerin katılımına önem verilmektedir. Merkeziyetçilik, yerellik karşısında gücünü korusa da merkezi yönetimlerin kalkınmada yönlendirici olma ve yetkiyi özel ve sivil kesimle paylaşma eğiliminde oldukları söylenebilir.

3.2. TRB2 Bölgesi ve DAKA'nın Bölge Planları

3.2.1. TRB2 Bölgesi'nin Ekonomik ve Sosyal Yapısı

Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerini kapsayan TRB2 Bölgesi, sosyal ve ekonomik veriler açısından diğer bölgelere kıyasla Türkiye'nin en geri kalmış bölgesidir (TÜİK, 2019). İl ve bölgelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesinin tespitine yönelik olarak 1996 ve 2003 yılında Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı (DPT) tarafından yapılan İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmalarında bölge illeri son sıralarda yer almıştır. 2003 yılında DPT tarafından yapılan "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması", düzey 2 bölgelerini de incelemeye almış olup TRB2 Bölgesi söz konusu sıralamada 26 düzey 2 bölgesi içerisinde son sırada yer almıştır (TRB2 2011-2013 Bölge Planı, 2010: 13). DPT'nin görev ve sorumlulukları Kalkınma Bakanlığı'na devredilmesinin ardından Kalkınma Bakanlığınca 2011 yılında yapılan İllerin ve Bölgelerin Sosyo- Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması- SEGE 2011- yine iller ve bölgeler düzeyinde gelişmişlikleri sıralamış ve TRB2 Bölgesi,26 düzey 2 bölgesi içerisinde son sıradaki yerini korumuştur (Kalkınma Bakanlığı, 2013: 74).

Tablo 3.1. TRB2 Bölgesi İllerinin 1996, 2003 ve 2011 Yıllarına Ait Gelişmişlik Sıralaması

İL	1996 Sıralaması (76 il içerisinde)	2003 Sıralaması (81 il içerisinde)	2011 Sıralaması (81 il içerisinde)
VAN	67	75	75
HAKKARİ	70	77	80
BİTLİS	71	79	76
MUŞ	76	81	81

Kaynak: DPT, 1996; DPT, 2003; Kalkınma Bakanlığı, 2013; TRB2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı.

Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırmaları (SEGE), pek çok çalışmaya temel oluşturması açısından önemli bir yeri bulunmaktadır. Kalkınma Bakanlığı tarafından illerin ve bölgelerin gelişmişlik sıralaması için 2019 itibariyle yapılan en son araştırma SEGE-2011'dir. Gerek SEGE-2011 ve gerekse daha önce yapılan SEGE- 1996, SEGE-2003 ve SEGE-2004 çalışmalarında bölge ve bölge illeri gelişmişlik sıralamasında en sonda yer almıştır. Bölgenin gelişmişliğine ilişkin 2019 itibariyle TÜİK tarafından yapılan en son araştırma 2018 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması'dır. Bu

araştırmaya göre Türkiye’de yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin en düşük olduğu bölge TRB2 bölgesidir (TÜİK, 2019).

2018 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Düzey 2 sonuçlarına göre Ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin en düşük olduğu bölge 10 bin 965 TL ile TRB2 bölgesi (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) iken en yüksek bölge, 34 bin 912 TL ile TR10 (İstanbul) bölgesidir. TRB2 bölgesi, 24 bin 199 TL olan Türkiye ortalamasından yaklaşık 2,5 kat daha az gelire ve daha düşük yaşam koşullarına sahiptir (TÜİK, 2019).

3.2.2. DAKA’nın TRB2 Bölge Planları: Öncelikler, Hedef ve Stratejiler

DAKA, kurulduğu günden bugüne kadar pek çok rapor ve doküman hazırlamıştır. Doğrudan Faaliyet Araştırma Raporları, Yerel Analiz Raporları, Faaliyet Raporları, Çalışma Programı ve Bütçe Raporları, çeşitli sektörlere yönelik Araştırma ve Analizler gerçekleştirilmiştir (www.daka.org.tr). DAKA 2008-2023 arası döneme yönelik olarak 3 bölge planı hazırlamıştır. 2009 yılında bir Ön Bölgesel Gelişme Planı hazırlanmış, bu plan TRB2 2011-2013 Bölge Planı için temel oluşturmuştur. En son düzenlenen bölgesel plan, TRB2 2014-2023 Bölge Planı’dır. Bölge planlarında, Bölge Planlarının hazırlanması sürecinde katılımcılığa önem verildiği ve başta kamu kurum ve kuruluşları olmak üzere özel sektörün ve sivil toplum kuruluşları temsilcilerinin görüşlerine başvurulduğu kaydedilmiştir (TRB2 2011-2013 Bölge Planı, s. 24-25; TRB2 2014-2023 Bölge Planı, s. 14).

DAKA, paydaşlarının katılımı ile hazırladığı gerek TRB2 2011-2013 Bölge Planı ve gerekse TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda katılımcılık ve işbirliğine güçlü bir şekilde vurgu yapılmaktadır. TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda, planın hazırlanması sürecinde katılımcılığın sağlanması amacıyla DAKA organizasyonunda sektörel toplantılar yapıldığı, Bölge’nin güçlü, zayıf yönleri ve fırsat ve tehdit analizleri yapmak amacıyla katılımcıların sorunları tartışıp çözüm önerileri geliştirme ortamı oluşturulduğu ifade edilmiştir. Bölge Planı’nın yazım aşamasının tamamlanmasının ardından Plan’ın Kalkınma Kurulu’nda tartışmaya açıldığı, kurulda yer alan kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum kesiminin planı değerlendirme imkanı bulunduğu aktarılmıştır. Kalkınma Kurulunun Bölge Planı için öngörülen vizyon önerilerini değerlendirdiği ve bu değerlendirmeler neticesinde Bölge Planı vizyonu belirlendiği belirtilmiştir (s. 25-26). DAKA Bölge Planı’nın hazırlanması sürecinde yararlanmak üzere yaklaşık 240 kurum

ve kuruluştan resmi yazı ile ilgili oldukları alana ilişkin sahip oldukları veriler talep edildiği, verilerin toplanması sürecinde resmi yazı ile sınırlı kalınmayarak illere ve ilçelere ziyaretler gerçekleştirildiği, ziyaretlerde yapılan yüz yüze görüşmeler ile yerel aktörlerin buldukları yöreye ilişkin sorunların çözümüne yönelik fikirleri alındığı ifade edilmiştir (2011-2013 TRB2 Bölge Planı, s. 26).

Yerel aktörlerin katılımına yönelik yaklaşım, TRB2 2014-2023 Bölge Planı'nın hazırlanmasında da sürdürülmüştür. Yerel aktörlerin katılımına yönelik olarak “TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı, özgün ve bütüncül bir yaklaşımla hazırlanmış ve hazırlık sürecinde yerel aktörlerin Plan'ın tamamında söz sahibi olmaları sağlanmıştır” denilerek planın katılımcılık ilkesi çerçevesinde hazırlanması yönündeki çabalara vurgu yapılmıştır. Bölge'nin ekonomik, sosyal ve çevresel ihtiyaçlarının tespit edilmesi ve Bölge'ye hitap edebilecek bir planın oluşturulmasına önem verildiği belirtilmiştir. TRB2 2014-2023 Bölge Planı'nda Bölge Eylem Planlarının hazırlık çalışmalarında azami düzeyde Kalkınma Kurulu ve Yönetim Kurulu üyelerinin yanı sıra Bölge'deki yatırımcı kuruluşlar ile diğer kamu kurumları, belediyeler, ticaret ve sanayi odalarının görüş ve önerilerine önem verileceği belirtilmiştir (s. 24).

Aşağıda kalkınmanın ekonomik, sosyal, kültürel, insani ve fiziksel boyutlarına ilişkin DAKA'nın Bölge Planlarında önceliklerini ifade eden hedef ve stratejileri özetle verilmiştir.

Toplumsal Kalkınma: 2011-2013 TRB2 Bölge Planı'nda “Türkiye genelinde olduğu gibi Bölge'de sivil toplum gelişimini ve tanınırlığını tam olarak sağlayamadığı, kamuoyu oluşturma, karar alma mekanizmalarını etkileyebilme ve bu mekanizmalarda yer alma konusunda çok ciddi güçlükler yaşandığı, bunun nedeninin hem Bölge halkının sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarının varlığı konusunda habersiz olması hem de kamu kurum ve kuruluşlarının sivil toplum kuruluşları tarafından harekete geçirilmemesi” olduğu ifade edilmiştir. “Bölge'de yer alan sivil toplum kuruluşlarının iletişimlerinin ve işbirliklerinin gelişmesi hem bilgi birikiminin paylaşılması ile kapasite artışına hem de kamu hizmetlerinin kalitesinin artırılması konusunda güçlü bir kamuoyu oluşmasına katkıda bulunacağı” belirtilmiştir. “Kamu kurum ve kuruluşlarının, sivil toplum kuruluşlarının işbirliği halinde gerçekleştirecek proje ve faaliyetlerin öncelikli” olarak ele alınacağı vurgulanmıştır. “Sivil toplum kuruluşlarının karar alma süreçlerine katılımlarını sağlamak üzere kamu kurum ve kuruluşları ile birlikte sivil toplum kuruluşlarının da

bilinçlendirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirileceği ve bu yönde örnek modeller oluşturulmaya çalışılacağı” belirtilmiştir (s.152).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda “Kurumsal Kapasitenin ve Örgütlenme Bilincinin Artırılması” bir hedef olarak ortaya konulmuş ve “STK’larda, Birliklerde ve Kooperatiflerde Etkinliğin Artırılması” stratejisi belirlenmiştir. Plan’da “bölgesel ve yerel amaçlı örgütlenmelerin teşvik edilmesi, gelişmelerine yönelik özel programlar hazırlanarak destekler sunulması gerektiği” kaydedilerek bu amaçla, “tarımsal örgütlerin idari ve teknik kapasitelerinin artırılmasına yönelik idari ve teknik destek mekanizmalarının geliştirileceğine” işaret edilmiştir (s. 202-203).

TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı”nda gelişmenin bir eksenini olarak “Güçlü Toplum” öngörülmüştür. Planda, güçlü toplum için iki temel hedef belirlenmiştir: “İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi “ ve “Kurumsal Kapasitenin Ve Örgütlenme Bilincinin Artırılması.”

“İnsan Kaynaklarının Geliştirilmesi” hedefine yönelik olarak izlenmesi öngörülen stratejiler; “bölge örgün eğitiminde okullaşma oranının artırılması”, “mesleki ve teknik eğitim kurumları altyapısının piyasa işgücü talepleriyle uyumlu hale getirilmesi”, “işgücüne katılım ve istihdam oranının artırılması”, “çiftçi ve üreticilere yönelik teorik ve uygulamalı eğitimlerin sağlanması” şeklinde belirlenmiştir. “Kurumsal Kapasitenin ve Örgütlenme Bilincinin Artırılması” hedefine yönelik olarak; “yönetişimin iyileştirilmesi ve kurumsal uzmanlaşmanın geliştirilmesi”, “kurumsal hafıza oluşturacak sistemlerin kurulması”, “STK’larda, birliklerde ve kooperatiflerde etkinliğin artırılması”, “sosyal yaşam bilincinin sağlanması” başlıklarında stratejiler geliştirilmiştir.

İnsani Kalkınma: TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda “Bölge ekonomisinin ihtiyaçlarına göre mesleki eğitimin yeterince biçimlendirilmemesi ve işgücünün nitelik bakımından yetersiz olması, engellilerin sosyal ve ekonomik hayata entegrasyonunu kolaylaştıracak eğitim ve sosyal hizmet kurumlarının yetersiz olması, ailelere ve özellikle kadınlara yönelik toplum merkezlerinin ve eğitim faaliyetlerinin yetersizliği, sağlık altyapısındaki sorunlar” gibi zayıf yönleri işaret edilerek beşeri ve sosyal sermayenin geliştirilmesinin amaçlanacağı belirtilmiştir (s. 121-142). “Beşeri ve Sosyal Sermayenin Geliştirilmesi” amacı doğrultusunda “Bireyin Bilgi Seviyesinin Yükseltilmesi”, “Sosyal Yaşam Bilincinin Geliştirilmesi” ve “Sivil Toplum Kuruluşları’nın Özendirilmesi ve Geliştirilmesi” hedefleri belirlenerek çeşitli stratejiler oluşturulmuştur (s. 18).

“Bireyin Bilgi Seviyesinin Yükseltilmesi” hedefi için “okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması”, “dezavantajlı gruplar başta olmak üzere eğitim seviyesinin yükseltilmesi”, “mesleki eğitim programlarının yaygınlaştırılması”, “girişimciliğin özendirilmesi”, “aile eğitimi faaliyetlerinin yaygınlaştırılması” stratejileri oluşturulmuştur. “Sosyal Yaşam Bilincinin Geliştirilmesi” hedefi için “çevrenin korunmasına yönelik bilincin artırılması”, “kentlilik bilincinin artırılması”, “toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin yerleştirilmesi” stratejileri; Sivil Toplum Kuruluşları’nın Özendirilmesi ve Geliştirilmesi hedefi için “sivil toplum kuruluşları’nın kurumsal kapasitelerinin artırılması”, “sivil toplum kuruluşları arasında iletişimin geliştirilmesi ve karar alma süreçlerine katılımlarının sağlanması” stratejileri ortaya konulmuştur (s. 147-162). TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda ayrıca “Kentsel ve Kırsal Altyapının İyileştirilmesi” amacı doğrultusunda “Sağlık Altyapısının İyileştirilmesi” hedeflenmiştir (s. 15).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda “kırsal nüfusa yönelik ekonomik destekler kadar sosyal ve fiziki ihtiyaçlarının karşılanması kapsamındaki desteklerin de önemli olduğu, kırsaldaki kurumsal ve beşeri kapasiteyi geliştirmek üzere tasarlanan (tarıma dayalı ve tarım dışı) mesleki eğitimler, örgütlenme bilincini ve işbirliğini geliştirici programlar”, Plan’da gerçekleştirilmesi öngörülen destekler olarak belirtilmiştir. Bunun yanı sıra, “nüfusun altyapı ihtiyaçlarının karşılanacağı kanalizasyon, içme suyu ve ulaşım ağlarının iyileştirilmesine yönelik projeler ile eğitim, sağlık gibi temel sosyal hizmetlere erişim olanaklarının iyileştirilmesine yönelik projelere” yer verilmesi öngörülmüştür (s. 62-63).

Bölge planlarında Bölge’nin kalkınmasının önündeki engellerden biri olarak “girişimcilik kültürünün düşük olması” gösterilmiştir. “Girişimciliğin desteklenmesinin ekonominin canlanması ve yeni istihdam alanlarının yaratılmasını sağladığı” ifade edilmiştir. “Girişimciliğin yaygınlaştırılmasında Bölge için başarılı bir örnek olarak ortaya çıkan İŞGEM’lerin yaygınlaştırılacağı, kadınların ekonomik hayata katılımlarını sağlamak üzere potansiyeli yüksek olan yörelerde sadece kadınlara yönelik İŞGEM’ler oluşturulacağı” belirtilmiştir. Girişimciliğin geliştirilmesi için “Kamu kurumları ve STK’ların KOBİ temsilcilerinin başarılı işletme ve projeleri görebilecekleri tematik fuarlar organize etmeleri veya fuar gezileri düzenlemelerinin” önemine değinilmiştir (TRB2 2011-2013 Bölge Planı, s.161; TRB2 2014-2023 Bölge Planı, s. 38, 76).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı'nda "TRB2 Bölgesi'nde üretimde farklı sektör ve düzeyde uzmanlaşma için kalifiye eleman yetiştirilmesi gerektiği, öne çıkan sektörlerle göre KOBİ-STK-KAMU işbirliği ile eğitim ve sertifikasyon programları düzenlenebileceği", ayrıca "kırdan kente göç eden nüfusun da hem sosyal hem de ekonomik hayata adaptasyonu için hayat boyu öğrenme programlarının düzenlenmesi yararlı olacağı" vurgulanmıştır (s. 39).

Kültürel Kalkınma: TRB2 2011-2013 Bölge Planı'nda Bölge'nin "coğrafi konumu ile geçmişte pek çok kültürün yaşam bölgesi olduğu, bu nedenle tarihi ve kültürel değerler açısından oldukça zengin bir bölge olduğu" ifade edilmiştir. Bölge'nin doğal güzelliklerinin yanı sıra kültür turizmi, kış turizmi ve kıyı turizmi potansiyeline sahip olduğu, nadir kuş türlerinin göç yolları üzerinde olması vesilesiyle kuş gözlemi gibi alternatif turizm türleri potansiyelini de barındırdığı belirtilmiştir. Plan'da "konaklama tesislerinin niceliksel yetersizliğinin yanında, 5 yıldızlı otel ya da alternatif konaklama tesisinin olmaması, bu potansiyellerin değerlendirilememesine, turizm sektörünün ekonomik katma değer yaratma kapasitesinin yeterince kullanılmamasına neden olduğu" kaydedilmiştir (s. 17). Plan'da Bölge'nin "yüksek turizm potansiyelini ekonomik değere çevirebilmesinin önündeki engellerden biri doğal, tarihi ve kültürel varlıklara erişimdeki problemler" olduğu, söz konusu mekânlara ulaşımı sağlayacak altyapının geliştirilmesi gerektiği belirtilmiştir. "Bölge'nin ulaşılabilirlik açısından en fazla sıkıntı yaşanan ve turizm sektörü için değer atfedilen tarihi ve kültürel varlıkların özellikle Yedi Kilise, Saint Thomas Manastırı, Malazgirt Kalesi, Yıldızlı Han, Çengilli Kilisesi, Koçanis Kilisesi, Kelat ve Kayme Sarayları, Saint Bartholomeus Manastırı'nın kolay ulaşılabilir hale getirilmesi için yapılacak çalışmaların destekleneceği" ifade edilmiştir (s. 155). "Bölge'de kültürel ve sosyal aktiviteleri gerçekleştirecek beşeri ve fiziki altyapı yetersizlikleri bulunduğu; kültür merkezleri, sahne sanatları, tiyatro, sinema, fotoğraf, resim, müzik, grafik tasarım, el sanatları vb. kültürel faaliyetlerin yürütüleceği mekânlar nicelik ve nitelik olarak yeterli düzeyde olmadığına" işaret edilmiştir (s. 42-43).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı'nda Bölge'de "turizm çeşitliliğinin fiziki altyapısının tamamlanarak arzlarının yapılması ve sektörde faaliyet gösteren bütün aktörlerin kapasitelerinin artırılması, komşu ülkelerdeki nüfusa hitap edecek tesis yatırımları yapılması ve tanıtımının etkin bir şekilde yapılması durumunda TRB2 Bölgesi'nin kış turizmi, doğa turizmi, kültür-tarih ve arkeoloji turizmi, inanç turizmi, su

merkezli turizm ve dağcılık-tırmanma-dağ yürüyüşü turizmi alanlarında rekabetçi güce kavuşacağı” öngörülmüştür (s .39).

Fiziki Kalkınma: Gerek 2011-2013 Bölge Planı gerekse 2014-2023 Bölge Planı’nda Bölge’nin ulaşım ve iletişim altyapısındaki yetersizliklere dikkat çekilmiş, bazı hedef ve stratejiler belirlenmiştir.

2011-2013 Bölge Planı’nda ulaşım altyapısı zayıflığından hareketle kentsel ve kırsal altyapının iyileştirilmesi amacıyla “Ulaşım Altyapısının İyileştirilmesi” hedefi Belirlenmiştir. Hedef kapsamında, “ulaşım altyapısının iyileştirilmesi”, “havayolu ulaşımı niteliğinin iyileştirilmesi”, “van gölü’nde ulaşım imkânlarının iyileştirilmesi”, “doğal ve kültürel alanlara ulaşım imkânlarının kolaylaştırılması”, “demiryolu ulaşım imkânlarının iyileştirilmesi” stratejileri oluşturulmuştur.

Plan’da “iki ülkeye sınırının olması nedeniyle Bölge’ye ekonomik faaliyetlerin zenginleştirilmesi ve ticari kazanımlar elde etmesi açısından yüksek potansiyel sağladığı, bu potansiyelin önemli bir lojistik merkez olabilme fırsatı sunduğu” ifade edilmiştir. “Kapıköy Sınır Kapısı’nın transit ulaşımına açılması, hem demiryolu hem de karayolu ulaşımı olan bir gümrük kapısı haline getirilmesi; Esendere Sınır Kapısı için ise karayolu ulaşım ağının iyileştirilmesi gerektiği” belirtilmiştir (s. 144). “Bölge’nin batısından doğusuna, İran’a kadar uzanan demir yolu ağına sahip olduğu, Bölge içi ticaretin gelişmesini ve ulaşımın kolaylaşmasını sağlamak üzere Hakkâri ve Bitlis illerini de mevcut demiryolu ağına dâhil etmenin olumlu katkılar sağlayacağı” belirtilen Plan’da söz konusu hattın daha hızlı ve daha yoğun bir şekilde kullanılmasını temin etmek üzere alternatif ulaşım hatları araştırılacağı, gerekli fizibilite çalışmalarının yapılması hususunda ilgili kurumlar nezdinde girişimlerde bulunulacağı ve gerekli destekler sağlanacağı” kaydedilmiştir (s. 156). Plan’da “sınır kapılarının gelecekte Bölge’de yapılacak muhtemel sanayi yatırımlarına yönelik olarak ithalata imkân sağlayacak laboratuvar vb. altyapıya kavuşturulması için gerekli fizibilite ve destekleme çalışmaları gerçekleştirileceği” ifade edilmiştir (s. 145).

“Bölge’ye yatırım çekebilmek açısından önem arz eden yatırımcılar için uygun yatırım imkânı sunacak yatırım alanlarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar hızlandırılacağı ve yerel kaynaklar bu yönde yönlendirileceği” belirtilmiştir. Bölge’deki “OSB’ler ve KSS altyapı açısından önemli problemlerle yüz yüze olduğu, KSS, OSB ve İŞGEM’lerde özellikle katı ve sıvı atık, elektrik ve su altyapısını iyileştirmek ve ortak

kullanım mekânları oluşturmak gerektiği” vurgulanmıştır. “Yatırım yeri sayısının artırılması için söz konusu KSS, OSB ve İŞGEM’lerde kapasitenin artırılacağı” ifade edilmiştir (s. 161).

“Önemli bir maden potansiyeli taşıyan Bölge’nin pomza, perlit ve maden sektöründe kümelenme yaratabilmesini ve katma değer artırılabilmesini sağlamak üzere ihtisas organize sanayi bölgesi kurulması” hedeflenmiştir (s. 161).

Bölge’de kentsel dönüşümün ihtiyacına vurgu yapılarak “kentsel gelişmenin yeniden ele alınması ve kentteki sorunlu alanların sağlıklı ve yaşanabilir hale getirilmesi” için proje üretilmesi ve uygulama yapılması gerektiğine işaret edilmiştir (s. 157). “Tarım arazilerinin korunması özellikle Bölge’de yaşanan erozyon sorununu aşabilmek için önemli olduğu, doğal afetlerle başa çıkabilmek adına doğal alanları korumak, verimli toprakların kaybını önlemek için ağaçlandırma yapmak, kentsel kullanım alanlarının zemin yapılarını araştırmak kapsamındaki projelendirme çalışmaları yapılması” gerektiği, bu konuda “kurum ve kuruluşların bu çalışmalarda koordineli çalışmaları gerektiği” ifade edilmiştir (156-157).

“Bölge’nin sosyal problemlerinin en başında ortak paylaşım alanlarının az olduğu, özellikle kadınların, gençlerin ve engellilerin kullanımına yönelik olmak üzere spor alanları oluşturulacağı” kaydedilmiştir (s. 159). “Bölge’nin en önemli eksikliklerinden biri rekreasyon alanlarının eksikliği gösterilerek oluşturulacak rekreasyon alanlarında aktivite alanlar yapılacağı” belirtilmiştir. “Bölge kentlerinin göç ile oluşan mahallelerinde kurulacak olan merkezlerde kadınların ve engellilerin sorunlarının farkına varmalarına ve çözümü için inisiyatif kullanabilmelerine fırsat yaratılacağı, kadınların ve engellilerin kamusal alana daha fazla katılımları ve kamusal hizmetlerden daha fazla yararlanmaları sağlanacağı” vurgulanmıştır (s. 160). “Bölge’nin iklim ve arazi şartlarının özellikle kış aylarında kırsal kesimin kamusal hizmetlere erişimini kısıtladığı bu nedenle sağlık hizmetlerinin sunumunu aksatmamak için kırsal kesimde yaşayanlara hizmetin yaşadıkları alanda verilmesi” önemli olduğu kaydedilmiştir (s. 154).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda da “Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu’nun yayınlamış olduğu istatistikî verilere göre TRB2 Bölge’sinde ciddi bir altyapı eksikliğinin” olduğu, Bölge’de “nüfusun mobil telefon aboneliği olmakla birlikte Türkiye ortalaması olan %89’un çok altında” olduğu, Bölge’de “mobil internet kullanımını %0,77 iken Türkiye genelinde bu oran %16 olduğu, Bölge’nin mobil iletişim konusunda ülke

ortalamasının oldukça altında” olmasının sebeplerinden biri “Bölge’de hala telekomünikasyon hizmeti alamayan mahalle, köy vb. yerleşim yerlerinin olmasından kaynaklandığı” vurgulanmıştır. Plan’da “öncelikli olarak bu yerleşim yerlerine telekomünikasyon hizmetinin ulaştırılmasının” önemi vurgulanmıştır (s. 160).

Bölge’de “Avrupa Birliği standartlarında bilgi teknolojileri sınıflarının örgün ve yaygın eğitim kurumlarının tamamına yaygınlaştırılması, Bölge’de teknoloji kullanımını yaygınlaştırmak ve özendirmek için önemli olduğu; bilişim üzerine yapılan yatırımların ve teknoloji merkezi kurulmasının teşvik edilmesi/desteklenmesi, kamu kurumlarının bilgi teknolojileri araçlarını ve e-devlet uygulamalarını kullanmaları için özendirme politikalarının benimsenmesi, sağlık ocağı, hastane vb. kuruluşlarda hizmet ve yaşam kalitesini artırmak amacıyla bilgi teknolojileri araçlarının kullanımının yaygınlaştırılması” gerektiği ifade edilmiştir (s. 160).

“TRB2 Bölge’sinin yalnızca Türkiye’nin değil Avrupa ülkelerinin Orta Doğu ve Asya ülkeleriyle Türkiye üzerinden bağlantısının sağlanmasında ana ulaşım koridoru üzerinde çıkış kapısı olarak yer alıyor olmasından dolayı alınacak kararların Türkiye’nin geleceğe yönelik yatırım politikaları için önemli olduğu” belirtilen 2014-2023 Bölge Planı’nda şu ifadelere verilmiştir: “Bölge’nin sahip olduğu demiryolu ve karayolu ağının daha aktif kullanılması için altyapı iyileştirmelerinin (TCDD aktarım istasyonu, Vagon tarım hizmetleri) yapılması, var olan sınır kapılarının (Yüksekova-Esendere sınır kapısı ve Saray-Kapıköy sınır kapısı) aktif olarak kullanılması için merkezi hükümet nezdinde politikaların geliştirilmesi (ticari yetkili gümrük statüsü kazandırılması, ihtisas gümrüğü açılması) ve uygulanması, Bölge ticaretini ve ulaşımını doğrudan etkileyecek olan Karayolları Genel Müdürlüğü’nce onaylanan mevcut karayolu yatırım projelerinin (Şırnak Çatak üzerinden Habur sınırkapısına karayolu bağlantısı, Güzeldere geçiş tüneli ve karayolu projesi vb.) bir an önce hayata geçirilmesi ve tamamlanması, Van Ferit Melen havaalanı mevcut kapasitesinin havakargo terminali göz önünde bulundurularak genişletilmesi, Tatvan-Van arası tren ferri altyapısının modernize edilmesi ve tren ferri seferlerinin düzenli olarak yapılması, Bölge’de ekonomik ve sosyo ekonomik olarak önem teşkil eden madencilik sektörünü destekleyici lojistik altyapılarının oluşturulması gibi temel projelerin hayata geçirilmesi önem teşkil etmektedir” (s. 100).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda Bölge’nin ulaşım sorunlarına değinilmiştir. “Hem bölge içinden hem de bölge dışından yatırımcının çekilebilmesi için sanayi

bölgelerinde (OSB, SS vb.) çalışma koşullarının iyileştirilmesi için başta OSB'ler olmak üzere sanayi bölgelerinin demiryolu bağlantılarının sağlanması incelenmesi gerektiği (s.72, havayolu ulaşımına olan talebin artıyor olması sebebiyle Bölge'deki havayolu sefer sayılarının artırılmasının zorunlu olduğu (s. 19), Van Gölü'ne kıyısı olan 8 yerleşim birimi arasında ulaşımın göl üzerinden sağlanmasına yönelik çalışmaların yapılması" gerektiği vurgulanmıştır (s.132).

Ekonomik Kalkınma: Bölge Planlarında ekonomik kalkınma üzerinde kapsamlı biçimde durulduğu görülmektedir. Planlarda tarım, ticaret, enerji, kültür-turizm, madencilik, sanayi sektörlerine yönelik öncelikli hedef ve stratejiler belirlenmiştir.

TRB2 Bölgesi 2011-2013 Bölge Planı'nda ekonomik kalkınmaya yönelik olarak "Tarımsal Üretimde Verimlilik, Çeşitlilik ve Katma Değerin Artırılması" ve "Tarım Dışı Potansiyel Sektörlerin Harekete Geçirilmesi" başlıkları altında hedefler ortaya konulmuştur. "Tarımsal Üretimde Verimlilik, Çeşitlilik ve Katma Değerin Artırılması" hedefi için öncelikli stratejiler "hayvancılık ve hayvancılığa dayalı gıda sanayi potansiyelinin harekete geçirilmesi", "bitkisel ürün üretiminde veriminin ve çeşitliliğin artırılması", "sebze ve meyveciliğin geliştirilmesi", "su ürünleri üretimi ve katma değerinin artırılması", "yöresel tarım ürünlerinin marka değerinin artırılması" olarak tespit edilmiştir. "Tarım Dışı Potansiyel Sektörlerin Harekete Geçirilmesi" hedefi için "özellikle emek yoğun sektörler başta olmak üzere imalata dayalı sanayi potansiyelinin değerlendirilmesi", "madencilik ve madencilığe dayalı sanayinin geliştirilmesi", "turizm sektörünün canlandırılması", "sınır ticaretinin geliştirilmesi" stratejileri öncelenmiştir (s. 18).

TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı'nda ekonomik kalkınmaya yönelik olarak (Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme Gelişme Eksenini) "Tarımsal Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması", "Tarımda Kaynakların Etkin Kullanılması", "İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması", "Madencilik Sektöründe Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi ve Ürün Çeşitliliğinin Artırılması", "Madencilığe Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi ve Rekabet Edebilirliğinin Artırılması", "Enerji Potansiyelinin Etkin Biçimde Kullanılması", "Bölge'nin Lojistik Merkezi Haline Dönüştürülmesi", "Dış Ticaretin Geliştirilmesi", "Ar-Ge, Markalaşma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi", "Girişimcilik Kültürünün Geliştirilmesi", "Bölge'nin Turizm Çeşitliliği Potansiyelinin Sektöre Kazandırılması ve Turizm Gelirlerinin Sürdürülebilir Bir Şekilde

Artırılması”, “Van Gölü’nün Bütün Bileşenleriyle Turizme Kazandırılması” hedefleri belirlenmiştir (s. 6).

Bölge planlarında ekonomik kalkınmada üretime dönük sanayi, imalat sektörü, endüstriyel kümeleme, tarım, ticaret, madencilik, enerji, kültür-turizm ve AR-GE konularında önceliklerin öne çıktığı görülmektedir.

Üretime dönük sanayi

Bölge planlarında üretime dönük sanayinin güçlendirilmesine yönelik hedeflere yer verilmiştir. 2011-2013 Bölge Planı’nda “Bölge’deki işletmelerin büyük çoğunluğunun mikro işletmeler olması, orta büyüklükte işletmelerin çok az olmasının bölgede üretimin arttırılmasının önünde bir engel olduğu”, “üretimde tarımın payının daha yüksek olduğu” ancak “modern tarım teknikleri kullanılmadığından verimlilik ve tasarruf sağlanamadığı ve bölgenin gelişmişliğine yeteri düzeyde katkı sunamadığı” vurgulanmıştır (s. 15). TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda da “tarım sektöründe katma değeri yüksek ve imalat sanayiye girdi oluşturabilecek ürünlerden çok, katma değeri düşük tarımsal faaliyetlerde bulunulduğuna” işaret edilmiş, “tarım ve sanayide katma değer ve ürün çeşitliliğinin artırılabilmesi için Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerine daha fazla önem verilmesi gerektiği” belirtilmiştir (s. 38, 62).

2011-2013 Bölge Planı’nda bölgenin sanayi potansiyeline ilişkin olarak, “Hakkâri’nin maden yatakları ile sanayi odağı oluşturma konusunda güçlü bir potansiyele sahip olduğu”, “üretim odaklarındaki çeşitlilik temel alındığında Van ili yem bitkiciliği ve sanayi odakları ile öne çıktığı”, “Bitlis ve Van illeri arasında olan Van gölü su ürünleri yetiştiriciliği açısından Bölge’nin önemli bir potansiyeli olduğu” belirtilmiştir. Plan’da “Cazibe Merkezlerini Destekleme Programının uygulanacağı” belirtilerek “Rekabet Gücünün Geliştirilmesi Ekseninde iş ortamının iyileştirilmesi önceleneceği ve yatırımların, altyapısı uygun orta kademe merkezlere yönelmesi teşvik edileceği ve yeni sanayi odaklarının oluşturulacağı” ifade edilmiştir (s. 167).

İmalat sektörü

TRB2 2014-2023 Bölge planı’nda “İmalat Sanayinde Rekabetçiliğin Artırılması” hedefi doğrultusunda “karşılaştırmalı üstünlüğe sahip sektörlerin geliştirilmesi”, “tarıma dayalı sanayinin geliştirilmesi”, “ortak kullanım alanlarının üretim ihtiyaçlarını ve yatırım taleplerini karşılayacak düzeye getirilmesi”, “finansal araçların ve tasarrufların yatırım amaçlı kullanımının arttırılması”, “KOBİ, STK ve kamu kurumları arasındaki iş

birliğinin geliştirilmesi” izlenecek stratejiler sıralanmıştır. “Dış Ticaretin Geliştirilmesi” hedefi için de “ihracata yönelik imalatın geliştirilmesi” stratejisinin izleneceği kaydedilmiştir.

TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda Bölge’de “imalat sanayiye dayalı ihracat, ihracatın temel unsuru olduğu, imalat sanayisini sırasıyla tarım ve ormancılık ve madencilik-taş ocakçılığı takip ettiği, (s. 104)”, “Bölge’nin tarıma dayalı sanayi potansiyelinin yüksek olmasının karşın sanayi altyapısının gelişmediği, Bölge’de Ar-Ge ve yeniliğe dönük kültürün ve niversite-sanayi işbirliği düzeyinin düşük olduğu, Bölge’deki tarımsal üretim ve sanayi yapısında profesyonel yönetim sisteminin olmadığı” ifade edilmiştir (s. 213-220).

TRB2 2014-2023 Bölge planı’nda “imalat sanayiinde TRB2 Bölgesi’nin düşük-orta teknoloji gerektiren sektörlerin ne çıktığı, diğer metalik olmayan mineral ürünleri, giyim eşyaları ve tekstil ürünleri, ağaç-ağaç ürünleri ve mantar ürünleri, kauçuk-plastik ürünleri, makine ve teçhizat hariç-fabrikasyon metal ürünleri- alt sektörlere önem verilmesi gerektiği” belirtilmiştir. “Katma değer ve rekabetçiliğin geliştirilmesi için işbirliği, ihtisas OSB ve kümelenme faaliyetlerinin önemli olduğu” ifade edilmiştir. “Mevcut sanayi bölgelerinin daha fazla yatırım ve üretime imkân sağlayacak alt ve üst yapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi için gerekli çalışmaların yapılması; imalat sanayiindeki işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturan mikro ve küçük işletmelerin istihdam ve üretim kapasitelerinin artırılabilmesi için finansmana erişimin kolaylaştırılması; bunların yapılmasıyla meydana gelecek arz artışı İnan ve Irak’a açılan sınır kapılarının etkin kullanılması suretiyle pazarlanabileceğine” dikkat çekilmiştir (s. 37).

TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda “zellikle Emek Yoğun Sektörler Başta Olmak zere İmalata Dayalı Sanayi Potansiyelinin Değerlendirilmesi” hedeflenmiştir. 2011-2013 Bölge Planı’nda TRB2 Bölgesi’nde imalat sanayi göstergelerine yer verilerek Bölge’nin gelişmişlik açısından ülke ortalamasının oldukça altında yer aldığını vurgulanmıştır (s. 64, 84).

Plan’da “hayvancılık ve hayvancılığa dayalı gıda sanayi potansiyelinin harekete geçirilmesi, özellikle emek yoğun sektörler başta olmak üzere imalata dayalı sanayi potansiyelinin değerlendirilmesi, madencilik ve madencilide dayalı sanayinin geliştirilmesi” amaçlanmıştır. Plan’da “Bölge’nin sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyesi

dikkate alındığında Bölge için yatırım yapılabilecek uygun imalat sektörleri arasında, sınır ticareti kapsamında ihracat potansiyeli olan emek yoğun sektörler önemli bir yer tuttuğu” ifade edilmiştir. “Tasarım ve ileri teknoloji kullanımı aşamasına geçmiş olan bölgelerden emek yoğun sektörlerin Bölge’ye kaydırılmasının gerekli olduğu” kaydedilmiş, “Bölge’nin emek yoğun sektörler için maliyet avantajı ile sınır ticareti potansiyelinden ötürü belli sektörlerde dâhilde işleme imkânlarından yararlanabilme olanağı bulunduğu” işaret edilmiştir (s. 139).

TRB2 2014-2023 Bölge planı’nda bölgenin en önemli potansiyellerinden olan “tarım ve hayvancılık sektöründen imalat sanayi sektörüne geçişin gerçekleşmemesinin Bölge’de önemli bir problem alanı ortaya çıkardığı; Bölge’de tarım ve hayvancılık sektöründe çalışan yüksek sayıdaki nüfusun imalat sanayine geçememesi, kırsal nüfusunun eşitliği ve yenilikçilik kapasitesinin (büyük ölçekli işletmelerin) oluşturulamaması Bölge’nin imalat sektörünün gelişmemesinin başlıca sebepleri arasında olduğu” belirtilmiştir (s. 17).

Plan’da “Bölge’nin kalkınmasının sağlanabilmesi için imalata daha çok önem verilmesi gerektiği, imalat sektörlerine yatırımların ve altyapı-üstyapı yatırımlarının gerçekleştirilmesi için gerekli adımların atılması gerektiği” ifade edilmiştir (s. 37).

Endüstriyel kümeleme

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda Bölge’de kümelenme eksikliğine dikkat çekilerek “kümelenme potansiyeli taşıyan sektörlerin varlığının değerlendirilmesi gerektiğine” işaret edilmiştir. Bu eksiklerin giderilmesiyle beraber TRB2 Bölgesi coğrafik konumunun da sağladığı avantajla rekabetçilikte ciddi şekilde öne çıkacağı belirtilmiştir. Bu amaçla kümeleme kapsamında yapılması gerekenler şu şekilde sıralanmıştır: “Muş ve Van illeri başta olmak üzere, sulu tarım arazilerinde yüksek verimli büyükbaş ırkları desteklenerek hayvancılıkta kümelenme oluşumu sağlanmalıdır (s. 44). Hem katma değeri artırmak hem de ortak maliyetleri azaltıp rekabet gücünü yükseltebilmek için kümelenme politikaları benimsenmelidir. Başta mukayeseli üstünlüğü olan sektörler olmak üzere üretimde katma değer, çeşitlilik ve verimliliğin artırılıp maliyetlerin düşürülebilmesi için dikey ilişkide olan firmaların işbirliği ve yatay ilişkide olan firmaların da rekabet ve işbirliğini sağlayacak kümelenme faaliyetlerinin geliştirilmesi gerekmektedir (s. 66). Kümelenme potansiyelinin de artırılması için yatırımların sanayi bölgelerinde yapılması özendirilmelidir. Orta vadede Bölge’de ihtisas

OSB'lerin ve Tek Durak Ofisleri (one-stop shop) mantığının yerleştirilmesi gerekmektedir (s. 72).”

TRB2 2011-2013 Bölge Planı'nda da kümeleme faaliyetlerini kapsamında şu adımların atılması öngörülmüştür: “Mekansal ölçekte devamlılığı sağlayacak ve kümelenmeye işaret edecek koridorların oluşturulması önemlidir. Bu anlamda Bölge'deki ekonomik faaliyetlerin devamlılığında, tarımsal üretim ve turizm sektörü potansiyel koridorlar yaratma gücüne sahiptir. Ayrıca, Bölge'nin Turizm potansiyelini canlandırmayı ve organize etmeyi amaçlayan koruma-kullanma prensipleri çerçevesinde tasarlanan rota belirleyici bir turizm koridoru özellikle Bitlis ile Erciş arasındaki tarihi ve doğal alanlardaki turizm faaliyetlerinde devamlılık sağlayacaktır. Ayrıca Bitlis maden kaynaklarının ve kaplıcalarının çeşitliliği ile doğal kaynakları değerlendirme potansiyeline sahiptir. Meyvecilik ve küçükbaş besiciliği de Bitlis'in öne çıkan sektörlerindedir (s. 167). Önemli bir maden potansiyeli taşıyan Bölge'nin pomza, perlit ve maden sektöründe kümelenme yaratabilmesini ve katma değer artırılabilmesini sağlamak üzere ihtisas organize sanayi bölgesi kurulması hedeflenmektedir (161).”

Tarım sektörü

TRB2 2011-2013 Bölge Planı'nda “Bölge'de rekabetçi bir imalat sanayinin oluşmadığı gerekçesiyle imalat sektörleri yapısındaki eğilimlerden ziyade Bölge'nin potansiyel olarak karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olabileceği tarıma dayalı sanayi ile emek yoğun sektörlerin değerlendirilmesine önem verilmesi gerektiği” ifade edilmiştir (s. 92). TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı'nda da, ekonomik gelişme ekseninde tarıma büyük önem verilmiştir. “Tarımsal Üretimdeki Rekabet Gücünün Artırılması” hedefi için izlenecek stratejiler; “yem bitkilerinde çeşitliliğin ve verimin artırılması”, “hayvan gen kaynaklarının korunması ve ırk ıslahının yapılması”, “büyükbaş hayvancılığın geliştirilmesi”, “küçükbaş hayvancılığın geliştirilmesi”, “kırsal alanda ekonomik çeşitliliğin sağlanması”, “meyvecilik ve sebzeçiliğın geliştirilmesi” olarak belirlenmiştir. “Tarımda Kaynakların Etkin Kullanılması” hedefi kapsamında izlenecek stratejiler ise “tarımda etkin sulama yöntemlerinin teşvik edilmesi ve altyapının iyileştirilmesi”, “nadas alanlarının daraltılması”, “arazi toplulaştırması ve kullanım planlarının yapılması”, “mera ıslahının ve amenajmanının yapılması”, “sürdürülebilir kırsal kalkınma programlarının hazırlanması” şeklinde sıralanmıştır (s. 5).

TRB2 Bölgesi 2014-2023 Bölge Planı'nda "tarımda katma değer artırılması özellikle hayvancılıkta et ve süt entegre tesislerinin kurulması yoluyla katma değer yaratması gerektiğine" işaret edilmiştir. "Tarım ve sanayi sektörünün entegrasyonu sağlanarak sanayi sektörüne sermaye birikiminin aktarılabilmesi" belirtilmiştir (s. 54). Planda "bölge kalkınması için mutlaka genelde tarımda ve özelde ise hayvancılıkta geçimlik ekonomiden modern üretime geçişin sağlanması gerektiği" vurgulanmıştır (s. 37).

Bölge'de sermaye birikimine ulaşılabilmesi için "tarıma dayalı sanayinin gelişmesi ve bu yolla özellikle imalat sanayinin geliştirilmesi gerektiği, Bölge ekonomisinin ağırlıklı olarak tarıma dayalı olması ve istihdamın tarımsal faaliyetlerde toplanması, ekonomik refahı sağlayacak katma değer getirilerinin düşük seviyede kalmasına neden olduğu" belirtilmiştir. Planda, "katma değer verimi en düşük sektör olan tarım ve hayvancılığın yaygın olması ve sanayinin gelişmemiş olması nedeniyle tarımda katma değer artırılması ve sanayi sektörüne aktarılacak sermaye birikiminin sağlanabilmesi gerektiği, bunun için tarım ve sanayi sektörünün entegrasyonunu zorunlu olduğu" kaydedilmiştir (s. 37).

TRB2 2011-2013 Bölge Planı'nda "Bölge'de hayvansal üretim değeri toplam tarımsal üretiminin % 79,11'ini oluşturduğu, bu oranın Türkiye ortalamasından (% 42,77) oldukça yüksek olduğu; çayır ve mera kaynaklarının uygunluğu ile birlikte Bölge insanının sosyo-kültürel faktörlere bağlı olarak hayvancılığa (özellikle koyun ve keçi yetiştiriciliğinde) yatkınlığının hayvancılık faaliyetlerinin tarımsal üretimde öne çıkmasını sağladığı" ifade edilmiştir (s. 76).

Plan'da "hayvancılıkta ırk ıslahı yapılarak verim artışını sağlamaya" yönelik hedefler sıralanmıştır. Öncelikli hedef olarak "yerli ırkların kendi içlerinde ıslahına çalışılması, akabinde ise kültür ırklar ile melezleme yapılarak bu sürecin hızlanması gerektiği, Bölge'de hayvancılık ile uğraşan aile tipi küçük işletmelerin sübvansede edilmesi gerektiği, bu nedenle ıslah çalışmalarını hızlandırıcı etkiye sahip olan suni tohumlamanın Bölge'de hızlandırılarak yaygınlaştırılması gerektiği" vurgulanmıştır (s. 42).

"Arıcılığın tarıma elverişli alanın yetersiz olduğu kırsal alanlarda gelir kaynaklarının çeşitlendiren, büyük sermaye ve yoğun işgücü gerektirmeyen, kısa zamanda gelir getiren ve katma değer oluşturan bir uğraşı olması bakımından sosyo-ekonomik bir önem taşıdığı (TRB2 2014-2023 Bölge Planı, s. 48)", "Bölge'de su ürünleri

üretimi ve katma değerinin artırılmasının, Bölge’de ekonomik katma değer yaratma açısından önem arzettiği (TRB2 2011-2013 Bölge Planı, s. 18)” kaydedilmiştir.

Madencilik Sektörü

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda “madencilik sektörü tarım ile beraber TRB2 Bölgesi’nin öne çıktığı bir önemli bir ekonomik alan olduğu, madencilik alanında yeterince katma değer yaratılamaması nedeniyle Bölge’de zenginleştirme ve izabe tesislerinin oluşmadığı” kaydedilmiştir (s.37).

TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda Bölge’nin “maden çeşitliliği ve rezervleri bakımından zengin olduğu” belirtilmiştir. Bölge’de “metalik madenlerden bakır, kurşun, çinko, krom, demir, nikel, titan ve manganez; endüstriyel hammaddelerden ise mermer, pomza, perlit, grafit, disten, kireçtaşı, linyit, kükürt, çimento hammaddeleri, alçıtaşı, bazalt, obsidyen, kil, barit gibi madenlere sahip olduğu” ifade edilmiştir. “Fiziki altyapı ve mali kapasitelerinin yetersiz olması nedeniyle Bölge’de faaliyet gösteren madencilik işletmelerinin pazar taleplerini karşılayamadıkları” belirtilmiştir (s. 17).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda “Madencilik Sektöründe Katma Değeri Yüksek Ürünlerin Üretilmesi ve Ürün Çeşitliliğinin Artırılması” hedefi doğrultusunda “maden türlerine uygun zenginleştirme tesislerinin kurulması”, “öne çıkan madenler için AR-GE ve fizibilite çalışmalarının yapılması”, “maden potansiyelinin tespitine yönelik çalışmaların yapılması” stratejileri oluşturulmuştur. Ayrıca “Madencilğe Dayalı Sanayinin Geliştirilmesi ve Rekabet Edebilirliğinin Artırılması” hedefi için “madencilğe dayalı ihtisas OSB’lerin kurulması” stratejisi belirlenmiştir (s. 6).

Ticaret sektörü

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda, Bölge’nin dış ticaret ve sınır ticaretine uygun olması bölge açısından bir fırsat olarak değerlendirilmiştir. Planda “Bölge illerinden Muş ve Van’ın ticaret potansiyellerinin önemine” vurgu yapılmış, “ticaret alanında kalkınma için Muş il merkezinin, tarım-hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen ürünleri işleyerek sanayi sektöründe uzmanlaşabileceği; ürünlerin ülke pazarına sunulmasıyla gelişen ticari faaliyetlerin desteği ile tarımsal üretim ve tarımsal sanayi merkezi olarak öne çıkabileceği” vurgulanmıştır. “Van il merkezinin ise ticaret, hizmetler ve sanayi sektörlerine dayalı bölgesel merkez olarak gelişeceği” ön görülmüştür. Ayrıca; “Van İl’inin köklü bir geçmişe dayanan ticari merkez işlevinin, sınır ticareti ve hizmetler sektöründeki hareketliliğe bağlı olarak bölgesel ve ulusal düzeyde gelişeceği” de

öngörülmüştür. Planda “Dış Ticaretin Geliştirilmesi” önemli bir hedef olarak belirlenmiştir. “ihracata yönelik imalatın geliştirilmesi” hedefi için “dış ticaret hacminin artırılması için sınır kapılarının etkin kullanımının sağlanması”, ”sınır ötesi ticaret işbirliğinin geliştirilmesi”, “sınır ticaretinin TRB2 bölgesi’nin temel tüketim ve üretim ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde yeniden düzenlenmesi” izlenecek stratejiler olarak planda yer verilmiştir.

TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda Bölge’de “dış ticaret hacminde imalat sanayi en yüksek kalemi oluşturduğu, imalat sanayini, tarım ve ormancılık ile madencilik sektörü takip ettiği” kaydedilmiştir. “Dış ticarete illere göre ürün dağılımında, Bitlis’in makine ve aksamaları ile hazır giyim ve hazır giyim sektörlerinde öne çıktığı; Hakkâri’nin demir ve demir dışı ürünler ile hazır giyim ve hazır giyim sektörleri ile öne çıktığı; çimento ve toprak ürünlerinin Muş’un dış ticaretinde önemli yer tuttuğu; Van’da ise ağaç ve orman ürünleri ile kimyevi maddelerin öne çıktığı” ifade edilmiştir (s. 104).

Enerji sektörü

DAKA ve paydaşları tarafından hazırlanan “TRB2 2011-2013 Bölge Planı”nda TRB2 Bölgesinin, güneş enerjisi potansiyeline dikkat çekilmiştir. “Bölgenin Enerji Potansiyelinin Etkin Biçimde Kullanılması”, 2014-2023 Bölge Planı’nda hedefler arasında yer verilmiştir. Bu hedefe ulaşılması için izlenecek stratejiler ise; “yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının sağlanması”, “enerji altyapısının iyileştirilmesi”, “enerji kaynaklarının tespiti ve değerlendirilmesi”, “enerji verimliliğinin artırılması”, “elektromekanik sanayinin gelişmesi” olarak belirlenmiştir (s. 6).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda, “Bölge’nin hidroelektrik enerjisi üretebilme potansiyeline dikkat çekilmiş, Zap Suyu (Hakkâri), Murat Nehri (Muş), Engil Çayı (Van), Zilan Deresi (Van) ve Karasu Irmağı (Van) gibi su kaynaklarının HES’ler için uygun alanlar” olarak görülmüştür (s. 18). “Bölge’de bulunan dört ilin de günlük ortalama radyasyon değerleri Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu” kaydedilmiştir. “Hakkâri’nin, Türkiye’nin en yüksek güneşlenme süresine sahip olan ili olduğu, Van İli ise Karaman ve Antalya illerinden sonra en yüksek radyasyon değerine ve Hakkâri İl’inden sonra en yüksek güneşlenme süresine sahip ili olduğu, Bölge’de 13 jeotermal saha bulunduğu” belirtilmiştir (s. 38).

Kültür-Turizm sektörü

TRB2 2014-2023 Bölge Planı'nda "Van Gölü'nün Bütün Bileşenleriyle Turizme Kazandırılması" hedefi doğrultusunda "göl ulaşımının daha etkin bir hale getirilmesi, gölde turistik amaçlı turların düzenlenmesi" stratejisi ile "Kent Ve Ulaşım Altyapısının İyileştirilmesi" hedefi doğrultusunda "demiryolu, karayolu, havayolu ve çoklu taşımacılık altyapısının oluşturulması", "ulaşım ana planının hazırlanması", "e-dönüşüm sürecinin desteklenmesi ve telekomünikasyon altyapısının iyileştirilmesi" stratejileri oluşturulmuştur.

Plan'da "alternatif turizm çeşitlerinin global anlamda bir eğilim kazanması ve bölgenin bu alanda öne çıkabileceğine" dikkat çekilmiştir. "İpek Yolu'nun Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü tarafından önemli bir destinasyon canlandırılmasına yönelik çalışma ve yönlendirmelerinin olması bölge açısından bir fırsat olabileceği, ancak doğal ve kültürel varlıklara ulaşım problemlerinin varlığı önemli bir sorun olduğu" belirtilmiştir (s. 220).

TRB2 2011-2013 Bölge Planı'nda da "Bölge'nin, coğrafi konumu ile geçmişte pek çok kültürün merkezi olduğu vurgulanmış, bu nedenle doğal, tarihi ve kültürel değerler açısından oldukça zengin olduğu" belirtilmiştir. "Urartu ve Selçuklu dönemlerine ait varlıkların yanı sıra Van Gölü ve adaları gibi doğal zenginlikleri, nadir kuş türlerinin göç yolları üzerinde olması sebebiyle Bölge'de kültür turizmi, kış turizmi, kıyı turizmi, kuş gözlemi gibi alternatif turizm türleri potansiyeline sahip olduğuna" dikkat çekilmiştir. "Turizm Sektörünün Canlandırılması" bir hedef olarak belirlenmiştir.

Plan'da "sosyo-ekonomik gelişmişliğin en önemli göstergelerinden biri de kültürel faaliyetlerin sayısı ve çeşitliliği olduğu, sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralamasında son sıralarda yer alan Bölge'nin kültürel faaliyetlerin gerçekleştirilebileceği yeterli olanaklara sahip olmadığı" ifade edilmiştir. "Kültür merkezlerinin kurulması gençlerin zamanlarını kendilerine katkısı olmayan ve zararlı alışkanlık kazandıran mekânlardan uzak tutulması açısından önemli olduğu; bu yönde yapılacak yatırımlar teşvik edileceği; yerel, ulusal ve uluslararası fonların yönlendirilmesinin sağlanacağı" kaydedilmiştir (s. 160). "Van Gölü sahili yaz aylarında deniz turizmine imkân sağlamakla beraber bu imkânları değerlendirebilmek adına yeterli altyapı ve üstyapı düzenlemeleri bulunmadığı, konaklama tesis sayıları ile kapasitelerinin yetersiz olduğu, Bölge'nin uzun süren ve karlı geçen kış koşulları kış turizmi açısından potansiyel oluşturduğu, özellikle Bitlis ve Hakkâri'de iklim verilerine göre kış turizmi

potansiyeli yüksek olduğu, Bitlis'te 4 tane kayak merkezi bulunsa da nitelik olarak yeterli olmadığı, Hakkâri İli'nde ise mevcut potansiyeli değerlendirebilecek nitelikte herhangi bir tesis bulunmadığı" vurgulanmıştır. Bölge'de, "Bitlis Güroymak ve Erciş Zilan Jeotermal alanları başta olmak üzere termal turizm açısından değerlendirilebilir kaynaklar bulunduğu" belirtilmiştir (s. 98-100).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı'nda "TRB2 Bölgesinin özellikle kış turizmi, doğa turizmi, kültür-tarih ve arkeoloji turizmi, inanç turizmi, su merkezli turizm, dağcılık-tırmanma ve dağ yürüyüşü turizmi alanlarında yüksek potansiyel taşıması dolayısıyla turizm çeşitliliği açısından zengin bir bölge olduğuna" işaret edilerek "Bölge'nin tanıtım yetersizliği ve imaj problemi sebebiyle talep yetersizliği yaşadığı, turizm üst yapısı, hizmet kalitesi gibi turizm yapılanmalarını geliştiremediğine" dikkat çekilmiştir (s. 18).

Ar-Ge

TRB2 2014-2023 Bölge Planı'nda Ekonomik Dönüşüm ve Büyüme için belirlenen hedeflerden biri de "AR-GE, Markalaşma ve Pazarlama Faaliyetlerinin Geliştirilmesi" hedefidir. Hedefin gerçekleştirilmesine yönelik olarak "AR-GE ve yenilik konularında farkındalığın artırılması", "AR-GE ve yenilik konularında destek mekanizmalarının güçlendirilmesi", "yerel ürünlerin tescillerinin sağlanması ve markalaşma bilincinin yükseltilmesi ile pazarlama faaliyetlerinin geliştirilmesi", ve "üniversite-sanayi işbirliğinin geliştirilmesi" stratejileri belirlenmiştir. Plan'da "endüstriyel ham maddelere yönelik Ar-Ge çalışmalarının yapılması, üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanması, özellikle tarım ve sanayide katma değer ve ürün çeşitliliğinin artırılabilmesi için Ar-Ge ve yenilikçilik faaliyetlerine daha fazla odaklanılması gerektiğine" vurgu yapılmıştır. "Türkiye'de Gayri Safi Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ye oranı sadece %0,86 iken gelişmiş ülkelerde bu oran %3-4 arasında olduğu, 2023 yılında hedeflenen, Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ye oranının %3 olabilmesi için TRB2 Bölgesi'nde oldukça düşük seviyede olan Ar-Ge faaliyetlerinin geliştirilmesine ihtiyaç olduğu" kaydedilmiştir (s. 38).

TRB2 2011-2013 Bölge Planı'nda "emek yoğun sektörlerden tekstil ve konfeksiyon (hazır giyim) imalatı, plastik ürünleri imalatı, mobilya ürünleri imalatı ve metal eşya sanayi yatırımları öncelikli olmak üzere imalat sanayinde yeni yatırımlar yapılmasına yönelik ve yeni girişimcilerin imalat sanayine dahil olmalarına yönelik AR-GE faaliyetlerin destekleneceği, Bölge'nin yenilenebilir enerji potansiyelinin kullanımına

yönelik Ar-Ge ve yatırım projelerine destek verilerek bu tür çalışmalar özendirileceği” belirtilmiştir (s. 140). “Bölge’de var olan madenlerin değer analizleri yapılması ve yeni kullanım alanları belirlenmesi için AR-GE çalışmalarının gerçekleştirileceği” ifade edilmiştir (s. 141).

Kalıcı İstihdam

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda “işgücüne katılım ve istihdam oranının artırılması” stratejisi izleneceği kaydedilmiştir. Plan’da “genç nüfusun yüksek olması dolayısıyla emek-yoğun sektörlerde TRB2 Bölgesi avantajlı konumda olduğu, Türkiye’nin batı bölgelerinde katma değeri yüksek sektörlerle yönelim ve sektörel çeşitliliğin artması nedeniyle başta tekstil ve giyim sanayi olmak üzere emek-yoğun sektörlerin doğuya kaydığı” ifade edilerek bu durumun “TRB2 Bölgesi’nde istihdam oranının arttıracağı” belirtilmiştir (s. 66). Plan’nda “Bölge’nin kentleşme oranının ülke ortalamasının altında kaldığı, kentleşme oranının artışı sağlamak için kentlerde sanayi istihdamının artışına ihtiyaç duyulduğu” belirtilmiştir (s. 20). Bölge’nin “geri kalmış bir sanayiye sahip olmasından dolayı istihdam ve üretim kapasitesi de düşük kaldığı, üretim faktörleri başta tarım sektörü olmak üzere diğer sektörlerle kanalize olduğu, tarım sektörünün ihtiyacından fazla istihdamı içermesi gizli işsizliği doğurduğu” vurgulanmıştır (s. 37). “İmalat sanayindeki işletmelerin büyük çoğunluğunu oluşturan mikro ve küçük işletmelerin istihdam ve üretim kapasitelerinin artırılabilmesi için finansmana erişimin kolaylaştırılması gerektiğine” işaret edilmiştir (s. 37). Bölge’nin “nüfusunun yarısının halen kırsal alanda yaşadığı ve dolayısıyla yapılacak yatırımların en az yarısının kırsal alan üzerine yoğunlaşması gerekliliği” belirtilerek “kırsal alanda yoksullukla mücadeleyi etkili ve sürdürülebilir kılmak adına kırsalda istihdam imkânlarının artırılması ve ekonomik çeşitliliğin sağlanması gerektiği” kaydedilmiştir (s. 48).

TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda Bölge’nin “istihdam düzeyinin ülke ortalamasına oranla çok düşük seviyelerde kalmasında istihdam yaratan ekonomik faaliyet sayısının düşük olmasının yanı sıra işverenin talep ettiği niteliklere uygun işgücü bulamaması olduğuna” dikkat çekilmiş, “bir yandan istihdam yaratacak alanlar oluşturulurken bir yandan da niteliksiz işgücünün niteliğini artırıcı politikalar uygulamak gerektiği” belirtilmiştir. “İşverenin talep ettiği işgücünün niteliği tespit edileceği ve daha

sonra buna uygun teorik ve pratik eğitim uygulamaları düzenleneceği, bunun için özel sektörün sürece etkin katılımı sağlanacağı” vurgulanmıştır (s. 148).

TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda “Bölge’de üreticilerin ürünlerinin uygun şartlarda depolayabileceği soğuk hava depolarının yapılması, çiftçi örgütleri ve girişimciler tarafından meyve suyu, salça ve konserve fabrikalarının kurulması ile daha yüksek gelir elde edilebileceği gibi katma değeri yüksek tarım ürünleri ve sağladığı istihdam ile Bölge kalkınmasına yardımcı olabileceği belirtilerek sebze ve meyvelerin işlenmesi ve depolanmasına yönelik yatırımların özendirileceği” kaydedilmiştir (s. 135). “Madencilik sektörünün nitelikli işgücü ihtiyacı gerektirmeyen ve geniş istihdam imkânı yaratan bir faaliyet dalı olması ve Bölge’nin gelişmeye açık bir potansiyel sektör olması nedeniyle Bölge ekonomisine olumlu katkı sağlayacağı” belirtilmiştir. Bölge’de “işletme sayısı ve istihdam bakımından gelişmemiş imalat sanayinin güçlendirilerek, istihdama katkı sağlaması ve bölgenin ekonomisini güçlendirmesi için işletme sayısının artırılması gerektiğine” işaret edilmiştir (s.140).

Girişimciliği Özendirme

TRB2 2014-2023 Bölge Planı’nda “Girişimcilik Kültürünün Geliştirilmesi” bir hedef olarak ortaya konulmuş, “girişimciliğin özendirilmesi için farkındalık çalışmalarının yürütülmesi” ve “girişimcilik destek mekanizmalarının geliştirilmesi” stratejileri belirlenmiştir (s. 6). Plan’da “TRB2 Bölgesi’nde girişimcilik kültürünün düşük olmasının kalkınmayı engelleyen faktörlerden biri olduğuna” işaret edilmiştir (s. 38). “TRB2 Bölgesi’nde rekabetçi bir girişimcilik kültürünün gelişmesi için araştırma-eğitim-bilgilendirme, farkındalık çalışmalarının yapılmasına ihtiyaç olduğu” ifade edilmiştir (s. 118). TRB2 2011-2013 Bölge Planı’ndada “Bölge’de sermaye birikiminin düşük düzeyde olması ve bilgi eksikliği nedeniyle girişimcilik bölgede istenilen düzeyde olamadığına” işaret edilmiştir (s. 149).

Üniversitelerin Rolü

Bölge’nin önemli avantajlarından birinin her bir ilde birer üniversitenin bulunması olduğu TRB2 2011-2013 Bölge Planı’nda vurgulanmıştır. Van İli’nde 1982 yılında kurulan Yüzüncü Yıl Üniversitesi, son yıllarda kurulan ve örgütlenmesi devam eden Bitlis Eren, Hakkâri ve Muş Alparslan üniversitelerine göre daha köklü bir geçmişe sahiptir. Bölgeki üniversitelerden bölgesel kalkınmada etkin rol üstlenmeleri

beklenmektedir. 2008 yılının sonundan itibaren faaliyete başlayan DAKA, arasında üniversitelerinde pek çok kurum ve kişi ile çeşitli sektörel komiteler (Çevre, KOBİ, Tarım ve Turizm Komiteleri) oluşturmuş, bölgesel kalkınma çabalarının her adımında üniversiteleri katmayı hedeflemiştir (TRB2 2011-2013 Bölge Planı, s. 25).

TRB2 2011-2013 Bölge Planı'nda üniversiteler ile işbirliği yapılarak eğitim yapacak ihtisas sahaları oluşturulacağı, bu amaçla "Muş ve Van İlleri'nde hayvancılık, Bitlis ve Hakkâri İlleri'nde ise bitkisel üretim" ile ilgili faaliyetlere önem verileceği kaydedilmiştir (s. 149).

TRB2 2011-2013 Bölge Planı'nda Bölge turizminin yoğunlaştığı alanlar olan Van Gölü, Van ve Bitlis illerine yönelik "envanter ve saha çalışmaları ile tarih, mekân ve alternatif turizm çeşitlerini de kapsayacak detaylı bir kültür turizm haritası elde etmenin gerekliliğine" işaret edilmiştir. Bu amaçla "kültür ve turizm il müdürlükleri başta olmak üzere, Bölge üniversiteleri, turizm işletme tesisi sahipleri, acenteler, turist rehberleri gibi ilgili tüm kişi, kurum ve kuruluşların da katılımı ve mutabakatı ile" bir sürecin yürütüleceğine vurgu yapılmıştır (s. 142). Plan'da "üniversiteler, damızlık sığır yetiştiricileri birlikleri ve tarım il müdürlükleri arasında işbirlikleri oluşturularak sığır besi işletmelerinin mevcut üretim koşul ve olanaklarına göre yönelebilecekleri en uygun besi sistemlerinin belirlenmesi ve geliştirilen sistemlerin yetiştiricilere tanıtımının yapılması" öngörülmüştür. Ayrıca "etçil bir sığır ırkı olan Angus sığırının Bölge'de yetiştirilme olanakları üniversiteler ve tarım il müdürlükleri ile birlikte araştırılacağı ve bu araştırma sonuçları kamuoyu ile paylaşılacağı" belirtilmiştir (s. 129). "Göl çevresinde on dört bin insanın geçim kaynağını oluşturan inci kefalinin sürdürülebilir bir popülasyona sahip olabilmesi için Bölge halkı, üniversite, ilgili kamu kurumları ve STK'lar nezdinde bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri gerçekleştirileceği, balıkçı teknelerine uygun marina alanlarının ve hijyenik balık satış merkezlerinin kurulmasının destekleneceği" ifade edilmiştir (s. 136).

TRB2 2014-2023 Bölge Planı'nda ise Bölge üniversitelerinin güçlendirilmesi ve belirli alanlarda faaliyetlere yönlendirilmesine yönelik atılacak adımlar da ele alınmıştır. Madencilikte rezerv tespitleri ve Ar-Ge çalışmalarının yapılması için üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanmasına (s. 38) ve TRB2 Bölgesi'nin yenilikçi konuma getirmek için gerekli olan üniversite-sanayi işbirliğini sağlamaya yönelik üniversitelerin araştırma altyapılarının iyileştirilmesi, araştırma altyapısındaki yetersizlikleri gidermek için

üniversite- sanayi işbirliğini destekleyecek akademik birimlerin güçlendirilmesine (s. 112-116) önem verilmiştir. Bölge üniversitelerinin belirli faaliyet alanlarında yönelendirilmesine ilişkin şu hususlara yer verilmiştir: “Bitlis Eren Üniversitesi’nde madencilik Sektörü öncelikli araştırma merkezlerinin kurulması”; “Muş Alparslan Üniversitesi’nde Tarım ve Hayvancılık Araştırmaları Enstitülerinin yanı sıra Bölge’de tarım makineleri alanlarında Ar-Ge çalışması yürütebilecek Araştırma Merkezlerinin ve Akademik birimlerin oluşturulması”; “Hakkâri Üniversitesi Merkezi Araştırma Laboratuvarının dış ticarete konu olan mallar ve tarımsal ürünlerin analiz faaliyetlerini de kapsayacak nitelikte olması için gerekli fizibilite ve projelendirme çalışmaları teşvik edilmesi”; “Van ilinde, Güneş enerjisi başta olmak üzere; yenilenebilir enerji potansiyellerinin oldukça yüksek oluşu sebebiyle Yüzüncü Yıl Üniversitesinde Güneş Enerjisi Araştırma ve Uygulama Merkezi’nin kurulumu için farkındalık çalışmaları yürütülmesi” (s. 116-117).

Bölge’nin genç nüfusuna yönelik “üniversiteler bünyesinde kuluçka ve hızlandırıcı merkezlerinin ve ilgili birimlerinin kurulması çalışmaları yürütmesi (s. 120)” önemsenmiş, ayrıca Bölge’nin biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesi kapsamında “bölgesel düzeyde biyolojik çeşitliliğin tespit edilmesi, sonrasında ise mevcut biyolojik çeşitlilik kaybının hızının azaltılması/durdurulması için plan ve programların oluşturulması ve Bölgedeki ilgili kurumlar ve üniversitelerle işbirliği içinde çalışmalar, araştırmalar yapılması” (s. 148) öngörülmüştür.

3.2.3. Bir Yönetişim Örneği Olarak DAKA İran Masası

DAKA’nın kendi kendini örgütlemesinin bir örneği, mayıs 2018 yılında DAKA bünyesinde oluşturulan DAKA İran Masasıdır. Masa, turizm ve tekstil sektörlerine yönelik olarak faaliyetler yürütmekte, bölgesel düzeyde sektör temsilcilerini bir araya getirmekte, İran ile ilişkiler geliştirmelerini sağlamakta ve kurumsal bir kapasite oluşturma çabasını yürütmektedir. Masanın oluşturulması, bölgesel düzeyde sektörel bazda bir birliğin/yapının oluşturulması örneği olduğunu ifade etmek mümkündür.

İran sınırının büyük bir kısmı Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)’nın sorumluluk bölgesinde yer almaktadır. DAKA, İran ile tarihi, sosyal, kültürel ve ekonomik ilişkilerin yoğun olan sınır bölgesinde, Türkiye’nin en doğusunda faaliyet göstermektedir. İran’a açılan üç sınır kapısından ikisi bu bölgede yer almaktadır. Demiryolu hattı ve iki ana karayolu güzergâhı bu bölgenin sınırları içerisindedir.

Bölge'nin İran'la olan uzun sınırı ve tarihsel ilişkileri, Bölge'nin İran'la olan ilişkisinin yeni bir kurumsal yapı ile yeniden ele alınmasını gerekli kılmıştır (İran Genel Görünüm Raporu, 2019).

Büyük bir ekonomi olan İran ile ilişkileri arttırmak, işbirliği zemini oluşturmak, İran ekonomisinden yararlanmak, iki ülke ekonomisinin tanıtım DAKA İran Masası'nın temel kurulma amaçları arasında yer almıştır (İran Genel Görünüm Raporu, 2019). Büyük bir ekonomi olmasına rağmen, İran'ın Bölge'de ve Türkiye'de yeterince tanınmamış olması İran Masası'nın kurulmasına yöneltmiştir. İran Masası, İran iş dünyasına Türkiye ve Bölge ekonomisi hakkında bilgi sunmak ve Türkiye iş dünyasına da İran ekonomisi hakkında bilgi sunmak ve iletişim ağını oluşturma hedefi ile faaliyetlerine başlamıştır.

DAKA'nın 2018 yılı Faaliyet Raporu'nda Masa'nın Türkiye ile İran sınır bölgeleri arasında işbirliği, etkinlik ve verimlilik sağlamaya yönelik olduğu ifade edilmiştir: *“TRB2 bölgesi İran Batı Azerbaycan bölgesi arasında devam etmekte olan İşbirliği faaliyetlerinin sağlıklı bir zeminde sürdürülebilirliğinin sağlanması, planlanan faaliyetlerin etkin ve verimli olmasını temin etmek üzere 2018 yılı çalışma programı faaliyetleri kapsamında ‘İran Masası’ oluşturulmuştur. “*

DAKA kurulduğu günden bu güne, sınırın iki yakasında devam eden ticari ilişkileri geliştirmek için birçok faaliyet gerçekleştirmiştir. Türkiye-İran Forumu, iki taraflı görüşme ve diyaloglar, iki taraflı iş adamları çalışma ziyaretleri, özel sektörün faaliyetlerine destekler sağlama, bu faaliyetlerden bazılarıdır. Faaliyetlerin daha kurumsal bir çerçevede yürütülmesi için ajans bünyesinde özel olarak İran'a yönelik çalışmalarla ilgilenen DAKA İran Masası'nın oluşturulması, yerel aktörlerin etkileşimi ve yönetişimi sonucunda gerçekleşmiştir. Masa'nın oluşturulması fikri, yerel aktörlerin etkin katılımı ile 2015 yılından itibaren her yıl düzenlenen Van Shopping Fest'e dayanmaktadır. Van Ticaret ve Sanayi Odası girişimleri neticesinde kentteki özel kesim, kamu kesimi ve vatandaşların katılımı ile ortak bir proje olarak Van Shopping Fest hayata geçirilmiştir. Van Ticaret ve Sanayi Odası'nın öncülük ettiği projeyi Van Valiliği, Büyükşehir Belediyesi, Ticaret ve Sanayi Odası, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı desteklemiştir. Kamu kurumları ve özel kesimin katkılarıyla 2015'ten itibaren festival her yıl düzenlenmektedir. Festival kapsamında çeşitli kampanya, etkinlik, sergi, defile, konser ve dinletiler düzenlenerek kentin sahip

olduğu tarihi ve kültürel zenginlikleri tanıtmak ve marka değerine katkı sağlamak amaçlanmıştır. DAKA'nın da desteklediği proje kapsamında mağaza ve otellerde indirim kampanyası başlatılmıştır. Kentteki tüm esnaf ve işyerleri ile görüşmeler gerçekleştirilmiş ve projeye katılımları sağlanmıştır. Bu çalışma ile Bölge içinde ve dışındaki illere gitmek yerine Van'a gelmelerini sağlamıştır. Proje kapsamında paydaşlar başarılı ortak bir çalışma ortaya koymuşlardır (Görüşme Notu, Görüşmecisi-2).

İran ile olan ticari ilişkilerin artması ve kente çok sayıda turist gelmesi, yerel aktörleri bu ilişkileri bir düzene koyan ve yönetişime dayalı bir yapının gerekliliği fikrine yöneltmiştir. İran'la ilgili bir masanın kurulması bir öneri olarak 18.04.2017 tarihinde Van Valiliği, Yüzüncü Yıl Üniversitesi (YYÜ) ve Van Ticaret ve Sanayi Odası (Van TSO) işbirliği ile düzenlenen "Van ve İran Hedef Pazar ve Müşteri İlişkileri Yönetim Stratejileri" konulu panelde ortaya atılmıştır. Panelde YYÜ üniversitesi tarafından İranlılara yönelik gerçekleştirilen araştırma ile DAKA tarafından İranlı ziyaretçilerin Van ekonomisine katkısı ve beklentileri üzerine bir yıl süren araştırmanın sonuçları tartışılmıştır. İranlı turistlerin Van algısı ve beklentilerinin araştırıldığı anketlerle İranlıların Van'a bakışı araştırılmış, sorunların tespit edilerek çözümlerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Panelde katılımcılar tarafından çözüm önerileri tartışılmış, katılımcıların üzerinde durduğu çözümlerden biri de İran Masası'nın kurulması olmuştur. Önerileri dikkate alan DAKA çalışmalarına başlamış ve mayıs 2018'de DAKA bünyesinde İran Masası kurulmuştur.

DAKA İran Masası'nın faaliyetleri fuar, çalıştay, konferans, seminer ve çalışma ziyaretleri olarak gerçekleşmektedir. Kültür ve Turizm Bakanlığı Koordinasyonunda Ortadoğu'da turizm sektörünün en önemli buluşma noktalarından biri olması hedeflenen Van Doğu Anadolu Uluslararası Turizm ve Seyahat Fuarına TÜRSAB, TOBB, KOSGEB, TUROB, Van Valiliği, Van Büyükşehir Belediyesi, Van Ticaret ve Sanayi Odası ile birlikte DAKA da önemli bir paydaş olarak organizasyona destek vermektedir. DAKA İran Masası, 9. Van Doğu Anadolu Turizm ve Seyahat Fuarı etkinlikleri kapsamında İran'ın sınıra yakın şehirlerinin önde gelen turizm sektörü temsilcileri için 27-30 Eylül 2018 tarihleri arasında bir program uygulamıştır. Hazırlanan program kapsamında Bitlis, Hakkâri, Muş ve Van illerinden 70'e yakın turizm sektörü temsilcisi ve İran'ın Kermanshah, Urumiye ve Senendec şehirlerinden 60 kişilik acente ve sektör

temsilcisinin katılımı sağlanmış, İran ile Bölge'deki sektör temsilcileri arasında işbirliği, irtibat kurma ve tecrübe paylaşımı ortamı oluşturulmaya çalışılmıştır.

DAKA, her yıl İran'ın başkenti Tahran'da düzenlenen Tahran Uluslararası Turizm Fuarı'na Bölge'deki kamu ve özel kesimin aktif katılımını sağlanması için çalışmalar yürütmektedir (www.daka.org.tr). Katılımın sağlanması ve organizasyonun kapsamı belirlenmesi için DAKA gerekli koordinasyonu sağlayarak otel, tur ve seyahat acenteleri temsilcileri, İl Kültür Turizm Müdürlükleri, Van Büyükşehir Belediyesi, Van TSO ve Van Valiliği ile işbirliği gerçekleştirmektedir. Tahran'daki her yıl katılım sağlanan fuarda TRB2 Bölgesine İranlı turistlerin gösterdiği rağbetin devamlılığını sağlamak ve illerin turizmden elde ettikleri gelirleri artırmak amacıyla Bölge'ye gerçekleştirilecek turlar ve ziyaretlerle ilgili önemli görüşmeler yapılmakta, beklentiler saptanmakta, sektör temsilcilerimizle İranlı turizmciler arasında bağlantılar gerçekleştirilmektedir. İranlı turistlerin yoğun ilgi gösterdiği Bölge'nin coğrafi yakınlık, ulaşım, konaklama hizmetleri gibi cazibe unsurlarının tanıtılması amaçlanmaktadır ("11. Tahran Tahran Uluslararası Turizm Fuarı", t.y., par. 4).

DAKA İran Masası'nın önemli bir faaliyetlerinden biri de iki tarafta çalışma ziyaretleri düzenlemektir. 2018 yılında İran Batı Azerbaycan eyaletinden 30 tekstilcinin Bitlis, Muş ve Van'da üretim yapan tekstilcilerle Business to Business (B2B) görüşmeleri sağlanmıştır. 26 Haziran 03 Temmuz 2018 tarihleri arasında İran'a bir çalışma ziyareti düzenlenmiştir. Çalışma ziyareti kapsamında Maku Serbest Bölgesi, Aras Serbest Bölgesi, Kirmanşah Ticaret Odası, Kirmanşah Turizm, Kültürel Miras ve El Sanatları Müdürlüğü, Urmiye Valiliği, Urmiye Mesleki Eğitim Müdürlüğü, Batı Azerbaycan Yatırım Hizmetleri Merkezi ve Urmiye Belediyesi ziyaret edilmiştir. Ziyaretler kapsamında çeşitli işbirliği görüşmeleri yapılmıştır (DAKA 2018 Faaliyet Raporu). 2018 yılı içerisinde yine Tebriz, Urmiye, Senendec ve Kirmanşah Ticaret ve Sanayi Odaları, Turizm İl Müdürlükleri, Belediyeler, Mesleki Eğitim Kurumları, Yatırım Hizmetleri merkezleri ve Serbest Bölgeler'de toplantılar düzenlenerek ilgili kurum temsilcileri ile irtibat kurulmuştur (DAKA 2018 Faaliyet Raporu). Öte yandan İranlı turistlere yönelik olarak Van Valiliği, Van Büyükşehir Belediyesi ile birlikte bir Turizm Danışma Ofisi oluşturulmuştur. Personelin işe alınması ve ofisin yönetilmesi İran Masası tarafından yürütülmüştür. Turistler ile görüşmeler ve anketler yapıp, şikayet ve temenniler ilgili mercilere aktarılmıştır (DAKA 2018 Faaliyet Raporu). Van İl Kültür ve Turizm

Müdürlüğüne ait rehber materyallerden Farsça olanlar güncellenip yazım hataları düzeltilerek turistlerin hizmetine sunulmuştur. İran Masasına müracaat eden Türkiyeli ve İranlı iş adamlarına yatırım, yasal prosedürler, fırsatlar hakkında bilgilendirmeler yapılmıştır. Gerekli rehberlik ve danışmanlık ücretsiz olarak sağlanmıştır. İş dünyasının yararlanması amacıyla teknik dokümanlar ve raporlar hazırlanmıştır. İran'la yapılacak dış ticarete işadamları ve yatırımcılar için genel bilgiler, İran'ın ekonomik yapısı, yatırım fırsatları ve diğer kullanışlı veriler dahil olmak üzere İran hakkında "İran Ülke Raporu" hazırlanmıştır. İran hakkında iş dünyasına Türkçe ve Farsça detaylı bilgiler veren www.dakairanmasasi.org web sitesi hazırlanarak yayına başlanmıştır. Farsça olarak hazırlanan, Van tanıtım ve İranlı turistler için www.vanzibast.org rehberlik sitesi hazırlanarak yayına başlanmıştır (DAKA 2018 Faaliyet Raporu).

DAKA İran Masası, Bölge'deki kamu kesimi, özel kesim ve STK'ların ortak katılım ve işbirliği ile İran'la yürütülen ilişkileri desteklemektedir. Masa'nın faaliyetlerinin turizm ve tekstil sektörleri ile sınırlı olduğu görülmektedir (Görüşme Notları). Masa faaliyetlerinin ne düzeyde yönetişime dayalı yürütüldüğüne yönelik araştırmanın bulguları "Görüşme Yöntemi İle Elde Edilen Verilerin Analizi" başlığında verilmiştir.

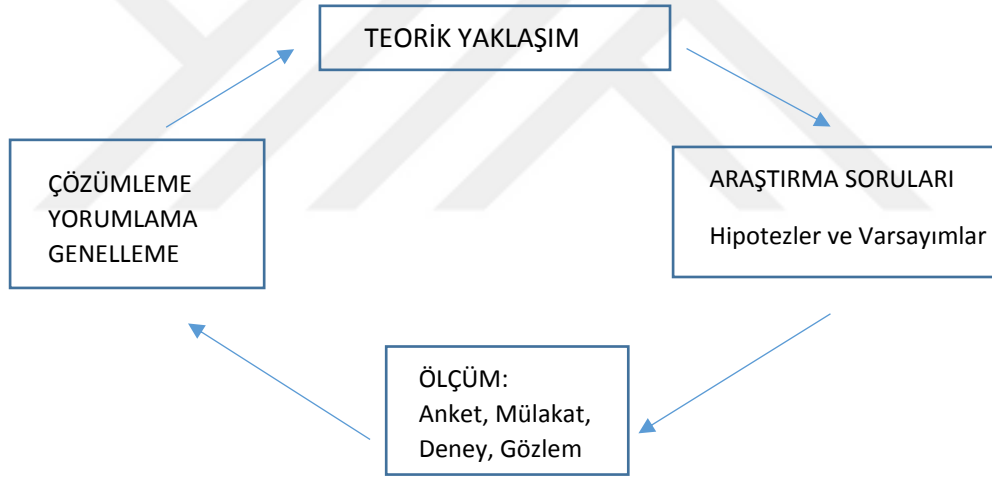
BÖLÜM 4

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, VERİLERİ VE VERİLERİN ANALİZİ

4.1. Araştırmanın Yöntemi, Modeli ve Veri Kaynakları

Bilimsel araştırmayı diğer sorun çözme yöntemlerinden ayıran yönü, araştırma sürecinde sistematik yöntemin uygulanmasıdır. Bilimsel araştırma süreci çeşitli aşamalardan oluşur ve genel bir yaklaşım olarak şu aşamalar takip edilir: 1) Araştırma problemi ve konusunun belirlenmesi 2) Literatür taraması yapılması 3) Araştırma modelinin ve hipotezlerin geliştirilmesi 4) Araştırma tasarımı ve yönteminin belirlenmesi 5) Veri toplama 6) Verilerin analiz edilmesi 7) Araştırma bulgularının raporlanması (Karasar, 2012: 35).

Bilimsel araştırma sürecinin temel aşamaları:

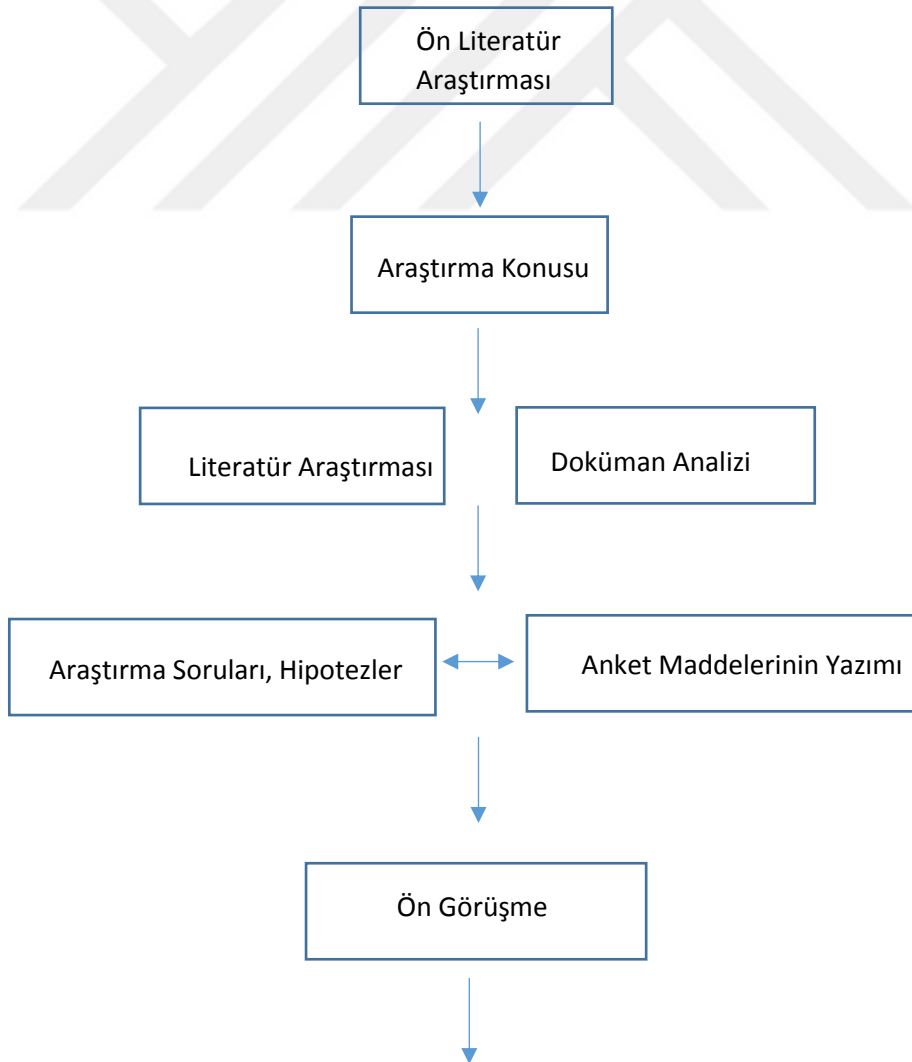

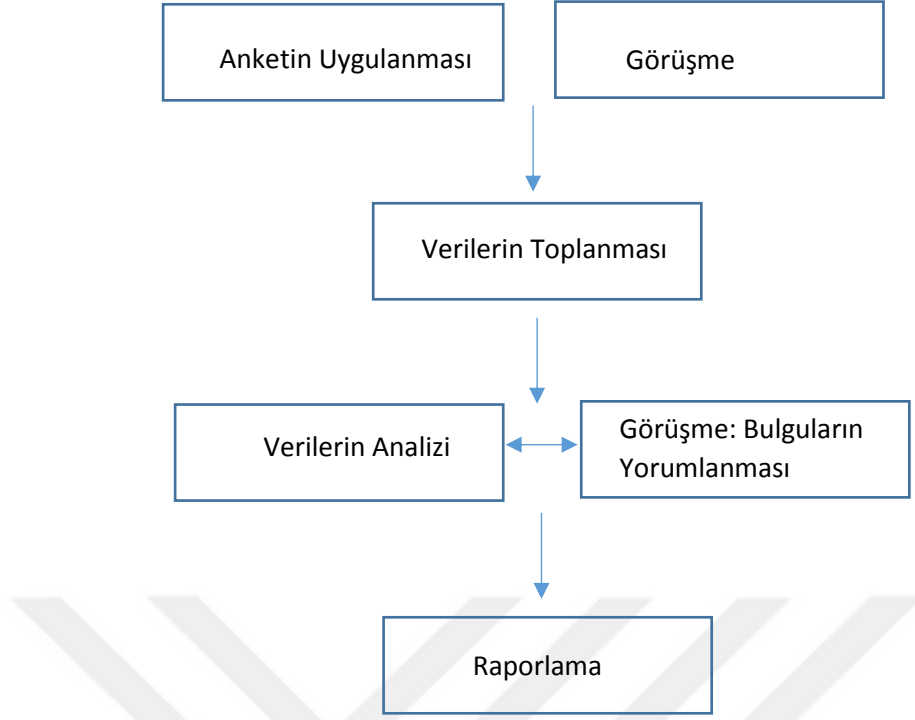
Araştırmada öncelikle problemi ve konuyu belirlemek için ön literatür araştırması yapılmıştır. Ön literatür araştırmasından sonra konunun ne olacağına karar verilmiştir. Konunun belirlenmesinin ardından literatür araştırmasına devam edilmiş ve konuya ilişkin dokümanlar analiz edilmiştir. Araştırmanın konusu ortaya konulduktan sonra nasıl bir araştırma modelinin takip edileceği de açıklık kazanmıştır. Bu aşamadan sonra araştırma soruları ve buna bağlı olarak hipotezler geliştirilmiştir. Literatür araştırması ve doküman analizi neticesinde hipotezleri test edecek olan anket maddeleri belirlenmiştir. Araştırma soruları ve madde yazımı sonrasında tasarım ve yöneme karar verilmiştir. Araştırma nicel ve nitel yaklaşımları içerdiğinden karma yöneme dayalı olarak veriler toplanacağı belirlenmiştir. Maddeler yazıldıktan sonra (doküman analizi ve literatür

incelemesinden sonra) bir alan araştırması türü olan survey araştırması (tarama yöntemi) seçilmiş ve bu kapsamda öncelikle ön görüşmeler yapılmıştır. Verileri toplama tekniği olarak anket ve görüşme tekniği kullanılmıştır. Araştırma kümesine/örneklemine anketler uygulanmış ve görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Toplanan nitel ve nicel veriler analiz edildikten sonra rapor edilmiştir.

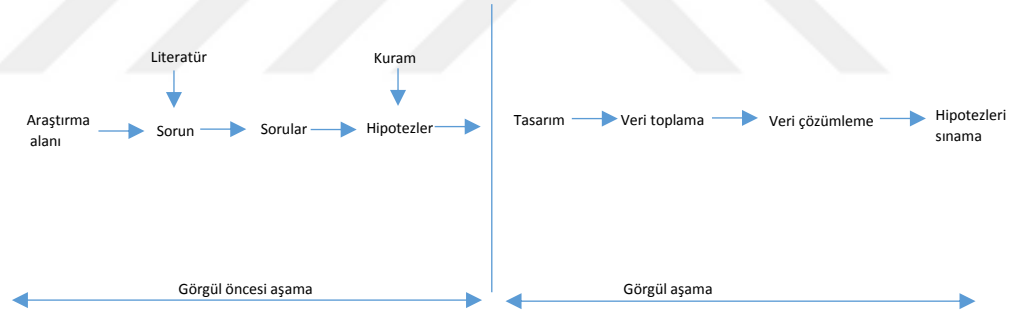
Bir araştırmada olay ve olguların olduğu gibi, değiştirilmeden ortaya konması için tarama yöntemi kullanılır. Bu yöntem tasvir yöntemi, betimsel yöntem ya da survey yöntemi de denmektedir (Arslanoğlu, 2016: 68). Surveyler, insan gruplarının eğilimlerini, düşüncelerini, tavır ve tutumlarını ölçmede en önemli araç olarak görülmüştür. Anket ve görüşme tekniklerinin kullanıldığı survey yönteminde belirli özelliklere sahip grupların belirli sorulara nasıl cevap verdikleri araştırılır (Arslanoğlu, 2016:68).

Şekil 4.1. Aşağıdaki modelde araştırmanın aşamaları gösterilmiştir:

Şekil 4.2. Araştırma Modeli: Görgül Öncesi Aşama ve Görgül Aşama

Kaynak: Punch, 2011:42

Araştırma modeli oluşturulurken Türkiye'de bölgesel kalkınma ve yönetişimin kesiştiği alanın incelenmesi; bölgesel kalkınmada ajansların nasıl bir rol oynayabileceğine ilişkin mevzuat incelemesi; bölgesel kalkınmada belirleyici faktörlerin tespiti için literatür araştırması yapılması ve bölgesel kalkınmada temel maddelerin belirlenmesi; bölgesel kalkınma ajanslarına ilişkin belgelerin ve DAKA çalışmalarının (plan program ve faaliyetlerin) doküman analizi ile incelenmesi; DAKA ile ilgili-ilişkili olan kesimlerin belirlenmesi ve görüşlerine başvurulması, verilerin toplanması ve analiz edilmesi, bulguların raporlanması hususları göz önünde bulundurulmuştur. Araştırmanın survey araştırması kısmında (görgül aşamada) araştırmanın tasarımı önem kazanmıştır.

Araştırmanın *evreni/araştırma kümesi/örnekleme* belirlenmesinin ardından araştırmanın 4 ilde 100'ün üzerinde kişiyle birebir anket ve görüşme yoluyla gerçekleştirilecek olması nedeniyle zaman alacak olması (verilerin toplanması), verilerin analizi ve araştırmacının başkaca işleri tasarlamayı zorunlu kılmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler hem nitel hem de nicel veriler olmuştur. Anket formu ile toplanan veriler nicel verileri oluştururken, görüşmelerden elde edilen veriler nitel verileri oluşturmuştur. Dokümanlardan da hem nitel hem de nicel veriler elde edilmiştir. Bu şekilde elde edilen veriler, birincil ve ikincil verileri oluşturmaktadır. Birincil veriler ile ikincil verilerin toplanıp analizinden sonra araştırmanın ana sorusu ve alt sorularına önceden verilmiş yanıtlar olan hipotezlerin doğruluğu test edilmeye çalışılmıştır.

4.2. Araştırmanın Sorusu ve Alt Soruları

Bölgesel kalkınma ajanslarının önemli roller üstlenme fırsatları bulunmaktadır. Bölgesel kalkınma ajanslarının faaliyetleri kapsamında yönetişimi başarıma düzeylerinin incelenmesi, onlardan beklenen rolü oynayıp oynamadıklarını belirlemek açısından önem arz etmektedir. Bölgesel kalkınma ajanslarında yönetişimin geri kalmış, az gelişmiş bölgelerin kalkınmasında nasıl bir rol oynadığını ortaya koymak amacıyla Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA) özelinde Türkiye'nin en geri kalmış TRB2 bölgesinin kalkınmasını yönetim bağlamında incelemeye yönelik sorular sorulmuştur:

Türkiye'de bölgesel kalkınma ajanslarının yönetim bağlamında geri kalmış, az gelişmiş bölgelerin kalkınmasında nasıl bir rol oynamaktadır? Yönetişim bağlamında Türkiye'nin en geri kalmış TRB2 bölgesinin kalkınmasında Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)'nın rolü nedir?

Araştırmanın amacı bu şekilde ortaya konulduktan sonra yukarıda sorulan sorulara ek olarak şu sorularla araştırma detaylandırılmaya çalışılmıştır:

-Bölgesel kalkınmada belirleyici faktörler nelerdir?

-BKA'ların rolünü ve etkinliğini sınırlayan/engellenen unsurlar nelerdir?

-TRB2 bölgesinde DAKA'nın kalkınmadaki rolü nedir?

-DAKA çalışmalarının Bölge'nin kalkınmasında etkisi nedir? DAKA'nın yönetim bağlamındaki faaliyetleri bölgenin kalkınmasında nasıl bir rol oynamıştır?

Sorulara yanıt bulmada izlenmesi gereken yol ve yöntemi belirlemek için ise şu soru sorulmuştur:

-Bölgesel kalkınmada belirleyici faktörleri belirleme, BKA'ların rol ve etkinliğini ortaya koyma ve DAKA'nın bölgesel kalkınmadaki rolünün ve bölgenin kalkınmasında etkisinin incelenmesi için nasıl bir yol izlenmelidir? Hangi dokümanlar analiz edilmeli ve kimlerin görüşüne başvurulmalıdır? DAKA ile ilgili ve ilişkili hangi kurum/kuruluş ve kişiler vardır?

Kumral vd. (2012: 36), toplumsal değişim ve dönüşüm olarak kalkınmanın dört temel boyutta açıklanabileceğini aktarmıştır. Birinci boyut, kalkınmanın tanımı yani mevcut durumdan daha iyi bir duruma geçişle ne anlaşıldığı; ikinci boyut, kalkınma amacına varmak için sürecin nasıl işleyeceği, politika ve stratejilerin neler olacağı, hangi hedeflerin belirleneceği; üçüncü boyut, kalkınma sürecinin hangi aktörler tarafından yürütüleceği; dördüncü boyut ise kalkınma performansının hangi ölçütlere göre ölçüleceğidir.

Çalışmanın, kalkınmanın yukarıda verilen dört boyutu ile ilgili olduğunu söylenebilir. Fakat en çok da ikinci ve dördüncü boyut ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür. Kalkınmanın ikinci boyutu yani kalkınma amacına nasıl ulaşılacağı ile ilgili olarak; DAKA'nın kalkınma amacına ulaşmada yönetişimin önemli rolü olduğu varsayımından hareketle DAKA'nın yönetim bağlamındaki faaliyetlerinin (DAKA yönetişiminin dayandığı esasların) belirlenmesi gerekli görülmüştür. Kalkınmanın dördüncü boyutu yani kalkınma performansının nasıl ölçüleceği ile ilgili olarak; DAKA'nın bölgenin kalkınmasındaki performansının belirli ölçütlere göre incelenmesi gerekmiştir. Bu ölçütlerin neler olduğu, ölçümlerin nasıl yapıldığı ve ölçüm sonuçları literatür ve alan araştırmasına dayalı olarak sonraki bölümlerde açıklanmıştır.

4.3. Araştırma Enstrümanlarının Geliştirilmesi

Bu çalışma literatür araştırması ile survey araştırmasından oluşmaktadır. Literatür araştırması ve doküman analizinden elde edilen ikincil veriler araştırmanın sorusu, hipotezleri ve araştırmanın kapsamını belirlemede büyük katkısı olmuştur. Çalışmanın survey araştırması bölümü için birincil veriler elde etmek amacıyla araştırmacı tarafından araştırma enstrümanları geliştirilmiştir. Tarama yöntemi ve saha araştırması adlarla da

anılan survey araştırmasında araştırmaya katılanların görüşleri (verilerin toplanması) anket ve görüşme (mülakat) ile elde edilmiştir.

Literatürde daha önce benzer bir araştırmaya rastlanılmadığından anket kapsamında bir yönetim ölçeğinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmuştur. Ankette yönetim ölçeğinin yanı sıra kalkınmanın ölçütlerine/göstergelerine yönelik ve genel değerlendirme amaçlı maddelere yer verilmiştir. DAKA'nın bölgesel kalkınmada hangi alanlarda rol ve görev alabileceği, kalkınmanın hangi boyutlarının bulunduğu konusunda literatür ve mevzuat araştırması yapılmıştır. Kalkınma Bakanlığı ve DAKA tarafından yayınlanan dokümanlar incelenmiş ve bunlardan maddelerin yazımında yararlanılmıştır. Literatür, doküman ve görüşmeler neticesinde ankette DAKA'nın yönetim bağlamındaki faaliyetlerine ilişkin 5 maddeden oluşan ölçek, bölgesel kalkınmaya yönelik 19 madde ile DAKA ve bölgeye ilişkin genel değerlendirmeye yönelik 5 maddeye yer verilmiştir.

Anketlerin katılımcılara uygulanması sırasında da katılımcıların görüşlerine başvurulmuştur. Anket bizzat araştırmacı tarafından uygulandığından anketteki maddelere ilişkin katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

DAKA İran Masası'nın yönetim bağlamında faaliyetlerinin araştırılması için görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme için, DAKA ve paydaşlarına yönelik soru formları hazırlanmıştır. DAKA İran Masası Koordinatörü, Van Organize Sanayi Bölgesi Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı, Van Ticaret ve Sanayi Odası Başkan Danışmanı ve Van Sanayici ve İş Adamları Derneği proje yürütücüsü olduğu VAN İŞGEM'in Mali ve İdari İşler Müdürü ile yüz yüze görüşmeler yapılması için randevular alınmıştır. Alınan randevular neticesinde görüşmecilere uygulanması amacıyla mülakat soru formları geliştirilmiş ve uygulanmıştır. Bu şekilde anket ve görüşmelerden elde edilen birincil ve ikincil veriler bir arada değerlendirme imkanı elde edilmiştir. Anket ve görüşmelerden sağlanan birincil ve ikincil verilerin analizinden sonra elde edilen bulguların yorumlanması aşamasında da görüş alma ihtiyacı doğduğundan görüşme tekniğine başvurulmuştur. Bu amaçla DAKA uzmanları ile yüzyüze ve telefonda görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

4.4. Araştırmanın Hipotezleri

DAKA'nın yönetim bağlamında TRB2 bölgesinin kalkınmasındaki rolüne ilişkin hipotezlerin belirlenmesi için literatür araştırması, mevzuat ve doküman incelemesi yapılarak çeşitli hipotezler ileri sürülmüştür. Ana hipotezi şu şekildedir:

H: Yönetişim bağlamındaki DAKA faaliyetlerinin/yönetişim biçiminin bölgesel kalkınma üzerinde olumlu bir etkisi vardır.

Ana hipoteze bağlı olarak alt hipotezler ise şöyledir:

H1: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H2: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H3: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H4: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H5: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H6: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H7: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H8: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H9: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H10: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölgenin Sosyal-Kültürel Gelişmişliğine Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H11: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İhracata Yönelik Projeleri Destekleme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H12: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Korumacı Politikaların Yeterliliği Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H13: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sınai Faaliyetlerin Kümelendiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme Üzerindeki Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H14: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır

H15: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H16: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H₁₇: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H₁₈: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'deki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

H₁₉: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

4.5. Araştırmanın Değişkenleri

Araştırmanın bağımsız değişkeni: Araştırmanın bağımsız değişkeni, anket formunda (EK-1) yer alan 1., 3., 4., 15. ve 16. maddelerinin oluşturduğu tek faktörlü “DAKA Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri/Yönetişim Biçimi” değişkenidir.

*Bağımsız Değişkeni
içeren maddeler
(Bağımsız Değişken:
DAKA'nın Yönetişim
Bağlamındaki
Faaliyetleri)*

-Bölge planının hazırlanması sürecinde yerellik, katılımcılık ve yönetimi önemseme, merkezi yönetimin rolünün azaltılmasına önem verme.
-DAKA yararlanıcıları arasında işbirliği sağlayacak adımlar atılmasına önem verme.
-Bölge plan ve programların düzenlenmesi sürecinde yerel aktörlerin önerilerini önemseme.
-Bölge plan ve programların düzenlenmesi sürecinde Kalkınma Kurulu'nun tavsiyelerini dikkate alma.
-Bölgesel düzeyde sektörel bazda yapıların/birliklerin kurulması veya güçlendirilmesine önem ve öncelik verme.

Araştırmanın bağımlı değişkenleri: Araştırmanın bağımlı değişkenleri hipotezlerden elde edilmiştir. Anket formundaki sırasıyla 2., 5., 7., 8., 9., 10., 11., 12., 13., 14., 19., 20., 22., 23., 24., 25., 26., 28 ve 29. maddelerde yer almaktadır.

*-Bağımlı
Değişkenler*

-Bölge Planında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği
-Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verilmesi
-Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi
-Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi
-İmalat Sektörü Yatırımlarının Arttırılması
-Bölge'de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme
-Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme
-Bölge'de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme
-Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme
-Bölgenin Sosyal Kültürel, İnsani Gelişmişliğine Önem Verme
-İhracata Yönelik Projeleri Destekleme
-Korumacı Politikaların Yeterliliği
-Ekonomik Gelişmeye Yönelik Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlar Altyapıyı Geliştirme
-Sosyal Gelişmeye Yönelik Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme
-İhraç Mallarının Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme
-Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi
-Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi
-Bölgedeki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması
-Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma

4.6. Görüşme Tekniği

Araştırmada görüşme tekniğine dört yerde başvurulmuştur. *Öncelikle* DAKA'nın bölgenin kalkınmasında hangi rolleri üstlendiği ve yönetim bağlamındaki faaliyetlerinin neler olduğu ve nasıl bir yönetim biçimine sahip olduğu, kalkınma ve yönetim literatüründen ve dokümanlardan sağlanan bilgiler ışığında DAKA uzmanlarıyla yapılan görüşmelerle anlaşılmaya çalışılmıştır. Görüşmelerden elde edilen bilgiler literatür ile birleştirilerek yönetim ölçeği geliştirilmesinde kullanılmıştır. 3 DAKA uzmanı ile yapılan görüşmelerde yönetim bağlamında başvuru yöntem ve araçlarının ne olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. DAKA yönetimi yerelleşme, katılım, işbirliği, merkeziyetçiliğin azaltılması, bölgesel birliklerin/yapıların kurulması (kendi kendini örgütleme) konularında ön plana çıkmıştır.

İkinci olarak, araştırma enstürmanı olarak anketin uygulanması sırasında görüşmeler yapılmıştır. Survey araştırmasında anketlerin katılımcılar tarafından yanıtlanması sırasında, anket maddeleri ile ilgili katılımcıların görüşleri sorulmuş ve daha geniş bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

Üçüncü olarak DAKA İran Masası'na yönelik veriler elde etmek için paydaşlarıyla görüşmeler yapılmıştır. DAKA İran Masası ile ilgili olarak doküman, haber, literatür ve mevzuat taraması yapılarak görüşmede taraflara sorulacak sorular belirlenmeye çalışılmıştır. DAKA İran Masasının bir yönetim örneği olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği, çalışmaları, plan, program ve projeleri, İran ile ilişkileri, bölgesel ve ulusal ilişkilere katkısı, sınır ticareti ve ortak yatırımlar konularında soru formları hazırlanmıştır. DAKA İran Masası'nın bölgedeki paydaşların süreçlere katılımını sağlamasının yanı sıra İran tarafındaki muhataplarla ortak hedefler belirleme ve uygulama yönüyle değerlendirilmelerine ilişkin sorular sorulmuştur. Bu amaçla DAKA İran Masasının yönetim bağlamında değerlendirilmesi için görüşmecilere yönelik görüşme formu düzenlenmiştir.

Dördüncü olarak anket ile elde edilen verilerin analizi sonucu bulguların yorumlanması için DAKA uzmanları ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler "Anket İle Elde Edilen Verilerin Analizi" başlığı altında ilgili yerlerde verilmiştir.

4.7. Anket Tekniği

Ankette 29 adet maddeye yanıt verilmesi istenmiştir. Ankette 3 tür madde grubu bulunmaktadır. 5 madde, “DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri” ölçeğini oluşturmaktadır. 5 madde de “DAKA ve Bölgeye Yönelik Genel Değerlendirme” ile ilgili iken, 19 madde “DAKA’nın Bölgesel Kalkınmaya İlişkin Faaliyetleri” ile ilgili maddelerdir.

Aşağıdaki bölümde, araştırma hipotezlerinde yer alan değişkenlere ait ölçütler, bu ölçütleri içeren bir araştırma enstrümanı (anket) geliştirme konuları incelenecektir. Anket ve ölçek geliştirme (anket soruları, kullanılan ölçek, ölçek ön testi, ölçek geçerlilik ve güvenilirliği), uygulanması (evren ve örneklem) ve elde edilen bulgular yer alacaktır.

4.7.1. “DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri” Ölçek Maddeleri

Yönetişim ölçeği için temalar, *Katılımcılık, Yerellik, Merkeziyetçiliğin Azaltılması, İşbirliği, Birliklerin/Yapıların Kurulması ya da Güçlendirilmesi(kendi kendini örgütleme)* olarak belirlenmiştir. Yönetişime dayalı bir yapı ve yaklaşımın varlığını belirlemeye yönelik maddelerin belirlenmesinde şu yaklaşım izlenmiştir: *Yerel katılım ve yönetişimin önemszenmesi ve merkeziyetçiliğin azaltılmasının yanında yerel aktörlerin ve katılımcıların önerilerinin dikkate alınması (uygulamaya geçirilmesi), aktörler arasında işbirliğinin tesis edilmesi ve kendi kendini örgütleme (birliklerin/yapıların kurulması) yönetişime dayalı bir yapı veya sistem için gerek şartlardır.”*

Literatür ve mevzuat incelemesi neticesinde madde sayısı 5 olarak belirlendikten sonra maddelerin arttırılması ya da azaltılmasına gerek olup olmadığı, maddelerin DAKA yönetişimi açısından kullanışlı olup olmadığının tespit edilmesi için DAKA’da görevli 3 uzmanın görüşüne başvurulmuştur. Yapılan görüşmelerde *DAKA yönetişim biçiminin/DAKA’nın yönetişim bağlamındaki faaliyetlerinin* hangi konularda yoğunlaştığı belirlenmeye çalışılmıştır. DAKA uzmanlarının görüşleri doğrultusunda gerekli düzeltmeler yapılmıştır. Sonuç olarak “DAKA’nın yönetişim bağlamındaki faaliyetleri” ölçeğinin şu maddelerden oluşmasına karar verilmiştir:

- *Bölge planının hazırlanması sürecinde yerellik, katılımcılık ve yönetişim önemszenmiş, merkezi yönetimin rolünün azaltılmasına önem verilmiştir.*
- *DAKA yararlanıcıları arasında işbirliği sağlayacak adımlar atılmasına önem verilmiştir.*

- Bölge plan ve programların düzenlenmesi sürecinde yerel aktörlerin önerileri yeterince önemsenmiştir.
- Bölge plan ve programların düzenlenmesi sürecinde Kalkınma Kurulu'nun tavsiyeleri yeterince dikkate alınmıştır.
- Bölgesel düzeyde sektörel bazda yapıların/birliklerin kurulması veya güçlendirilmesine önem ve öncelik verilmiştir.

4.7.2. “DAKA ve Bölgeye Yönelik Genel Değerlendirme” İle İlgili Maddeler

Anket formunda katılımcılara DAKA ve bölgeye yönelik görüşleri sorulmuştur. DAKA'nın bölgenin içinde gelişmişliğin eşit dağılımına yönelik faaliyetlere öncelik verip vermediği, bölgesel kalkınma için ayrılan fonlar/ödeneklerin yeterliliği, araştırma ve geliştirme için yapılan harcamalar ve verilen desteklerin yeterliliği, bölge dışına göçün önlenmesine yönelik desteklerin yeterliliği, bölgenin ulaşım ve iletişim altyapısındaki yetersizlik için gerekli yatırımların tamamlanıp tamamlanmadığı temalarında belirlenen maddeler aşağıda verilmiştir:

- Bölgenin içinde gelişmişliğin eşit dağılımına yönelik plan, program ve faaliyetler öncelenmiştir.
- Bölgesel kalkınma için ayrılan fonlar/ödenekler yeterlidir.
- Bölge dışına göçün önlenmesine yönelik destekler yeterli düzeydedir.
- Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) için yapılan harcamalar ve verilen destekler yeterlidir.
- Bölgenin ulaşım ve iletişim altyapısındaki yetersizlikler için gerekli yatırımlar tamamlanmıştır.

4.7.3. “DAKA'nın Bölgesel Kalkınmaya İlişkin Faaliyetleri” İle İlgili Maddeler

DAKA'nın bölgesel kalkınmaya yönelik faaliyetlerini ölçmek için aşağıdaki maddelerde yer verilen ölçütler, DAKA Bölge Planları esas alınarak oluşturulmuştur:

- Bölgenin sosyal-kültürel, eğitim, sağlık, (insani gelişmişlik) alanlarında gelişmişliğine yeterince önem verilmiştir.
- Bölgenin kalkınması için tarım sektörü yatırımlarının arttırılmasına önem verilmiştir.
- Bölgenin kalkınması için ticaret sektörü yatırımlarının arttırılmasına önem verilmiştir.
- İhracata yönelik projelere desteklemeye yeterli önem verilmektedir.
- Bölgenin tanıtımı ve kalkınması için kültür ve turizm yatırımlarına önem verilmiştir.
- Bölgenin kalkınması için enerji sektörü yatırımlarının arttırılmasına önem verilmiştir.

-Bölge Planında öngörülen yatırımlar ve destekler (DAKA ve diğer kurumların verdiği destekler) bölgenin kalkınması için yeterlidir.

- Bölgenin ihtiyacının bölge içinde tedarik edilmesi için tüm sanayi kollarının (gıda sanayi; maden sanayi; kimya sanayi; makine sanayi; orman ürünleri sanayi; cam, çimento, seramik sanayi; dokuma, deri, tekstil sanayi) güçlendirilmesi öncelenmiştir.

-Yapılan desteklerde endüstriyel kümelemeye önem verilmiştir.

- Bölgenin rekabet gücü kazanması için üretime dönük sanayinin güçlendirilmesine önem verilmiştir.

- Yatırımlar, bölgenin kalkınmasına katkı sağlayan, katma değeri yüksek sektörlerle özendirilmiştir.

- İhraç mallarının emek-yoğun olması yerine sermaye-yoğun mallar olmasına yönelik yatırımlara önem verilmiştir.

- İmalat sektörü yatırımlarının arttırılmasına önem verilmiştir.

-Bölge'nin tanıtımı ve kalkınması için kültür-turizm yatırımlarının önem verilmiştir.

- Ekonomik gelişmeye yönelik olarak sınai faaliyetlerin kümelendiği alanlarda altyapı yatırımlarına önem verilmiştir.

- Sosyal gelişmeye yönelik olarak kentsel ve kırsal altyapıya önem verilmiştir.

- Kalıcı istihdam sağlayan yatırımlar yeterince özendirilmiştir.

- Bölgede özel sektörün rekabet gücü elde etmesine yönelik olarak girişimcilik özendirilmekte ve girişimci kültür oluşturulamaya çalışılmaktadır.

- Bölgedeki üniversiteler, bölgesel kalkınmadaki rolünü yeterli düzeyde oynamaktadır.

4.7.4. Anket Ön Testi

29 maddeden oluşan anket maddelerinin araştırmaya katılanlar tarafından amaçlandığı şekilde anlaşılıp anlaşılmadığının tespit edilmesi amacıyla Muş ilinde toplamda 15 (DAKA Yönetim Kurulu'ndan 1 kişi, Kalkınma Kurulu'ndan 11 kişi ve DAKA uzmanlarından 3) kişiye anketin ön testi yapılmıştır. Ankette yer alan maddelerde yer alan kavramların anlaşılıp anlaşılmadığı, yanlış ya da farklı anlamlara yol açıp açmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan yorumlar değerlendirilmiş ve bazı maddeleri daha anlaşılır hale getirmek için gerekli düzeltmeler yapılmıştır.

4.7.5. Ölçek Geçerlik ve Güvenirliği

Ölçek geliştirme çalışmaları, deneysel çalışmalar ya da kuramsal çalışmalar ile gerçekleştirilmektedir (Yurdugül, 2005: 1).

Deneysel çalışmalarda, literatür incelemesi ya da uzman görüşlerinden elde edilen verilerle aday ölçek formu oluşturulur, hedef kitle ile benzer özellikler taşıyan gruba deneme uygulaması yapılır ve nihai form oluşturulmaya çalışılır. Ölçek geliştirmeye yönelik *kuramsal çalışmalarda* ise, deney gruplarına ulaşamama durumlarında aday ölçek formundaki maddelere ilişkin uzman görüşlerine başvurularak nitel bir çalışma yapılır. Uzman görüşleri arasında uyumluluk test edilerek nihai ölçek form elde edilmeye çalışılır (Yurdugül, 2005: 1-2). Bu çalışmada deneysel bir çalışma sonucu ölçek geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bir ölçme aracında bulunması gereken temel üç özellik, geçerlilik, güvenilirlik ve kullanılabilirlik olarak ifade edilmektedir. Ölçme aracı veya ölçme yönteminin ölçmeyi amaçladığımız özelliği ölçebilecek, amacımıza hizmet edebilecek özellikte olması *geçerlik*; ölçme aracının ölçmek istenilen özelliği her zaman aynı şekilde ölçebilmesi, kararlı ve tutarlı olması *güvenirlik*; ölçme aracının kolay uygulanır, kolay puanlanır, zaman ve ekonomik bakımdan uygun olması ise *kullanılabilirlik* olarak tanımlanmaktadır.

Bir ölçeğin geçerli olabilmesi için, ölçtüğü konuyu (olayı-durumu) sistematik ve rastlantısal hatalardan arındırılmış şekilde ölçmesi ve birden çok yöntem ile test edilmesi gerekmektedir (Oppenheim 1996, akt. Çuhadar, 2005: 215). Kapsam (içerik) geçerliği, ölçme aracının ölçmek istediği özelliklerin –konunun- tümünü kapsamasıdır. Ölçme aracındaki her bir maddenin amaca ne derece hizmet ettiği. Maddeler, ölçülmek istenen amacı kapsıyorsa, bu kapsam-içerik- geçerlidir. Bu çalışmanın içerik geçerliliği, hem Muş Alparslan Üniversitesi Yönetim ve Organizasyon Bölümünde akademisyen Vedat ALMALI ve Gaziantep Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Öğretim Üyesi Atik ASLAN ile hem de DAKA’da görev yapan 3 uzman ile yapılan görüşmeler ve tartışmalar sonucu oluşturulmaya çalışılmıştır. Geçerlilik için gerekli ölçüt geçerliliği (concurrent validity), ve kestirimsel geçerlilik (predictive validity) yapılamamıştır. Çuhadar (2005)’e göre bu geçerlilik türlerinin test edilmesi ve geçerliliğin ortaya konulabilmesi için aynı alanda yapılmış çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır (Çuhadar, 2005: 215). Literatürde bu alanda yapılmış çalışma olmaması, bu geçerlilik türlerinin test edilememesine neden olmuştur. Yapı geçerliliği (construct validity) test edilmesi için faktör analizi yapılmıştır.

Aşağıda 5 maddeden oluşan “DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri” ölçeğinin güvenilirlik analizleri verilmiştir. Katılımcılara araştırmacı tarafında geliştirilen 5 maddelik beşli likert (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3=Ne katılıyorum

ne katılmıyorum, 4=Katılıyorum, 5=Kesinlikle Katılıyorum) ölçeği sorulmuştur. Ölçeğe ait geçerlilik güvenirlik analizi sonuçları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.1. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeği Maddelerine İlişkin İstatistikler

Madde No	Madde Ortalaması	Madde Standart Sapması	Madde Toplam Korelasyonu	Madde Silme Güvenirlik Katsayısı
1	12,690	10,326	0,514	0,753
2	12,720	8,812	0,675	0,696
3	13,220	10,671	0,443	0,776
4	13,050	8,617	0,700	0,686
5	13,010	11,076	0,454	0,771
Güvenirlik = 0,781				

Tablo 4.1. incelendiğinde, ölçekte diğer maddeler ile ilişkisi 0,30'un altında bulunan madde olmadığından ölçekten bu aşamada madde çıkarımına gerek duyulmamıştır. Ölçeğin iç tutarlılığını belirlemek için Cronbach's Alpha analizi kullanılmış olup ölçeğin güvenirlik seviyesinin yeterli düzeyde olduğu tespit edilmiştir ($\alpha=0,781$).

Bu aşamadan sonra değişkenlerin toplam ölçekle arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu bağlamda $r > 0,30$ düzeyindeki ilişkiler veri setinin faktör analizine uygunluğuna işaret etmektedir. Tablo 4.1 incelendiğinde, ölçek maddeleri ile toplam ölçek arasındaki ilişkinin tamamının söz konusu ölçütü karşıladığı görülmektedir. Tablo 4.2'ye göre maddelerle toplam ölçek arasındaki ilişkiler 0,633-0,837 arasında olduğu ve tüm maddeler için ilişkilerin istatistiksel olarak anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p < ,01$). Bu bulgular ölçekteki maddelerin toplam puan ile ilişkisinin yüksek olduğunu ve maddelerde tutarlılık açısından problem olmadığını göstermektedir.

Tablo 4.2. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeğinin Madde Ve Toplam Ölçek Korelasyonu Değerleri

Madde No	r	p
1	0,694	0,000**
2	0,820	0,000**
3	0,644	0,000**
4	0,837	0,000**
5	0,633	0,000**

** $p < ,01$

Toplam 5 sorudan ölçeğin, faktör analizinin ön şartları olan değişkenler arasında belli oranda korelasyon bulunmasının sonucunda veri setinin faktör analizine uygunluğuna karar vermek amacıyla KMO değeri, Barlett Küresellik testi ve değişkenler arasındaki ilişkiler esas alınmıştır (Tabachnick ve Fidel, 2013). KMO değerinin 0,60'tan büyük olması veriler üzerinden faktör analizi yapılabileceğini göstermektedir (Büyüköztürk, 2009).

Tablo 4.3. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeği KMO ve Barlett Testi Sonucu

İstatistik		Değer
KMO Örneklem Yeterliliği		0,707
Barlett Küresellik Testi	Ki-kare Değeri (χ^2)	141,892
	Serbestlik Derecesi (df)	10
	Anlamlılık Değeri (p)	0,000

Tablo 4.3'te görüldüğü üzere $0,707 > 0,60$ ve Barlett küresellik testi $p < 0,01$ önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Bu bulgular örneklem büyüklüğünün faktör analizi için uygun olduğu ve verilerin çok değişkenli normal dağılımdan elde edildiğini göstermektedir (Kan ve Akbaş, 2005). Sonraki süreç olan açımlayıcı faktör analizinde (AFA) faktör çıkarımı için temel bileşenler analizi kullanılmış, faktörlerin nasıl döndürüleceğinin belirlenmesi için de dikey döndürme yöntemlerinden olan varimax dik döndürme yöntemi tercih edilmiştir. Ölçekteki maddelerin kalması ya da kalmaması durumuna karar vermede faktör yük değerlerinin 0,45 veya daha üzeri bir değer olması ölçüt olarak alınmıştır (Büyüköztürk, 2009). Bununla birlikte maddelerin tek bir faktör altında yük değeri taşıma özelliği de dikkate alınmıştır. 5 maddelik ölçekte faktör analizi sonucu toplam varyansın %53,456 açıklayan ve 1 faktörlü bir yapı ortaya çıktığı görülmüştür. Tablo 4.4'te yapılan analize ilişkin bulgular gösterilmiştir.

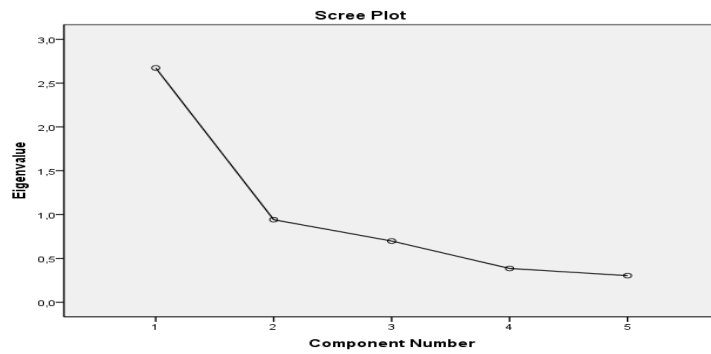
Tablo 4.4. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeğinin Öz Değerleri ve Açıkladıkları Varyans Düzeyi

Bileşenler	Başlangıç Öz değerleri			Yüklerin Kareler Toplamı		
	Toplam	Varyans%	Kümülatif %	Toplam	Varyans %	Kümülatif %
1	2,673	53,456	53,456	2,673	53,456	53,456

Tablo 4.4'ten anlaşılacağı üzere, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ölçeği öz değeri 1,00'dan büyük 1 faktörlü bir yapı sergilemektedir. Birinci faktör toplam varyansın %53,456'sını açıklamaktadır.

Söz konusu faktör yapısını doğrulamak amacıyla değerlendirilen diğer bir nokta ise ölçeğin çizgi yamaç (Scree plot test grafiği) grafiğidir. Aşağıdaki grafikte kırılmanın birinci boyuttan sonra gerçekleştiği ve tüm maddelerin faktör yapıları bakımından mantıksal bütünlük sağladığı açık bir şekilde görülmektedir.

Şekil 4.3. Ölçeğe ait Scree Plot test sonucu

Tablo 4.5. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Ölçeği Maddeleri Faktör Yük Değerleri

Madde No	Faktör Yükleri
1	0,698
2	0,822
3	0,623
4	0,844
5	0,640

Tablo 4.5'de oluşan faktör yapısı ve faktör yük değerleri sunulmaktadır. Tablodaki bulgular değerlendirilirken faktör yük değerinin $>0,45$ (Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2016) olması dikkate alınmıştır. Tabloda görüldüğü üzere faktör yük değerleri ise 0,623- 0,844 arasında değişmektedir. Özetle, değerlendirilen ölçütler açısından sorunlu maddeye rastlanmamış faktör yüklerinin düzeyine göre madde çıkarımı yapılmasına gerek duyulmamıştır. Ölçeğin faktör yapısı incelendiğinde ise ölçeğin tek faktörlü yapıda olmasından dolayı ilgili faktöre ölçeğin adı olan "**DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri**" adı verilmiştir.

4.8. Evren ve Örneklem

Verilerin elde edileceği *evren ve örneklemini* belirlenmesi bir araştırmada önemli aşamalardan biridir. Araştırma, bir olay, nesne, birim, duruma (evrene) ilişkin özellikler ve sonuçları açığa çıkarmak amacıyla yapılır. Her araştırmanın uygulandığı bir evren vardır ve bu evren kendine özgüdür. En uygun evren bir tanedir ve araştırmacı tarafından araştırmanın amacına uygun olarak belirlenen ölçütlere göre evren belirlenir. Evren, araştırma sonuçlarının genellenmek istendiği elemanlar bütünüdür ve Karasar (2012)'e göre bütün *canlı ve cansız her türlü elemanları* içerebilir. Evren bir araştırmada ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği canlı ya da cansız varlıklardan oluşan büyük kümedir. Evren, araştırmada toplanacak verilerin analizi ile elde edilecek sonuçların geçerli olacağı, yorumlanacağı gruptur. Çoklu elemanlardan oluşan bir bütün için *evren* ifadesi kullanılır. Tekli elemanlardan oluşan bir birim için *örneköl*, küçük çoklulardan oluşan bütünler için ise *araştırma kümesi* ifadesi kullanılır (Karasar, 2012: 109).

Araştırma evreni ya da hedef evren, araştırmacının ulaşmak istediği, ancak ulaşması güç olan ve ideal seçimini yansıtan soyut evrendir. Çalışma evreni ya da ulaşılabilir evren ise, araştırmacının ulaşabileceği, gerçekçi seçimi olan somut evrendir. Araştırmanın evreni, araştırmacının amacına göre araştırmacı tarafından belirlenir. Araştırmanın evrenine ulaşmak mümkün olmadığında, örneklem seçme yoluna gidilir.

Örneklem, özellikleri hakkında bilgi toplamak için çalışılan evrenden seçilen onun sınırlı bir parçasıdır. Evrenden örnekleme oluşturulmada temel alınan birime örnekleme birimi denir. Evrenden örnek alma işi eleman temelinde yapılıyorsa eleman örneklemedir. Evrenden örnek alma işi grup temelinde yapılıyorsa küme örneklemedir. Bu çalışmada küme (tabakalı) rastgele örnekleme yoluyla örneklem oluşturulmuştur.

Araştırmanın iki yönü bulunmaktadır. Birinci yönü literatür ve doküman analizi ile ikincil verilerin incelenmesidir. İkinci yönü ise, survey araştırması ile birincil verilerin incelenmesidir. Dolayısıyla araştırmanın iki tür evreni vardır. Araştırmanın birinci yönü için cansız, ikinci yönü için canlı elemanlar araştırma kapsamında incelenmiştir. Cansız elemanlar için evren, araştırma konusuna ilişkin literatür ve dokümanlardır. Tez, makale, mevzuat ve DAKA, Kalkınma Bakanlığı, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından yayınlanan çeşitli yayınlar bu kapsamda incelenmiştir. Araştırmanın survey kısmında ise canlı elemanlar araştırılmıştır. Canlı elemanlar, DAKA ile ilgili-ilişkili kesimlerdir.

Araştırmanın survey yönü ile ilgili evren, DAKA ile yakından ilgili-ilişkili olan tüm kesimler olarak belirlenmiştir. DAKA ile ilgili-ilişkili olan kesimler TRB2 bölgesinde yaşayan başta kamu kesimi, özel kesim, sivil toplum kesimi ve vatandaşlar olmak üzere tüm bölge halkıdır. Bölgede yaşayan herkesin DAKA faaliyetleri hakkında yeterli bilgi sahibi olmaları mümkün olmadığından toplanacak veriler sağlıklı sonuçlar vermeyecektir. Bu nedenle DAKA ile *yakından* ilgili-ilişkili olan kesimler (küçük çoklular/araştırma kümeleri) araştırmanın çalışma evrenini (ulaşılabilir evreni) oluşturmaktadır. DAKA ilgili-ilişkili olan tüm kesimlerden çeşitli nedenlerden dolayı veri elde etmek mümkün olmadığından araştırmada küçük çoklu belirli kümelerle çalışma yoluna gidilmesi uygun görülmüştür. Örneğin ajansın Yönetim Kurulu'nda illerin valileri ve belediye başkanları, sürekli değişmektedir. Bunlara ulaşmanın zorluğunun yanında, sorulara cevap vermek ve katılım göstermek istemeyebileceği de göz önünde bulundurulmuş ve bu nedenle araştırmaya dahil edilmemiştir. Araştırmaya Yönetim Kurulu'ndan İl Genel Meclisi Başkanları ile İllerin Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlarının alınması uygun görülmüştür. Mevcut İl Genel Meclis Başkanlarının katılması uygun görülmüş ancak bir kısmı işlerinin yoğunluğunu gerekçe göstererek katılmak istememiş, bazıları ise Yönetim Kuruluna yeni seçildikleri için DAKA çalışmaları hakkında tecrübesi olmadığından anket uygulanamamıştır. Araştırmanın örnekleme bölgesinin kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kesimini temsilen Kalkınma Kurulu üyeleri dahil edilmiştir. Öte yandan DAKA uzmanlarının, ajansın rolü ve faaliyetleri hakkında yüksek düzeyde bilgi sahibi olmalarından ötürü araştırmanın geçerliliğinin arttırması açısından araştırmada yer almaları önemli görülmüştür. Bu nedenle DAKA uzmanları çalışma evrenine dahil edilmiştir. Son olarak DAKA desteklerinden yararlanan firmalar da çalışma evrenine katılması düşünülmüştür. DAKA desteklerinin yararlanıcı olarak araştırmaya dahil edilebilmesi amacıyla firma temsilcilerinin araştırma konusuna hakimiyetleri ve soruları cevaplama yeteneklerinden emin olunması için ön görüşmelerin gerçekleştirilmesi gerekli görülmüştür. DAKA desteklerinden yararlanıcı firmalara anket formundaki maddeleri cevaplayabilme durumlarının ve konuya hakimiyetlerinin anlaşılması için görüşmeler gerçekleştirilmiş ve anket formu verilmiştir. Görüşülen ve e-mail atılan 20 yararlanıcı, soruların çoğunluğuna dair bilgi sahibi olmadıklarını, DAKA çalışmalarını ve bölgeye yönelik faaliyetlerini takip etmediklerini, DAKA ile olan ilgi ve ilişkileri yalnızca destekten yararlanma ile sınırlı olduklarını belirtmişlerdir. Ön

görüşmede alınan bu sonuçtan sonra DAKA yararlanıcıları, anket katılımcıları arasından çıkartılarak çalışma evreninin son hali verilmiştir. Anket katılımcıları şu kesimlerden oluşturulmuştur:

- DAKA Yönetim Kurulu'nda STK temsilcisi (Ticaret ve sanayi odası başkanları),
- DAKA Kalkınma Kurulu üyeleri (Kamu kesimi, özel kesim ve üniversite temsilcileri),
- DAKA Uzmanları (PPKB uzmanı, PYB uzmanı, İDB uzmanı, YDO uzmanları)

DAKA'nın Yönetim Kurulu ve Kalkınma Kurulu farklı kesimlerden/tabakalardan oluşmaktadır. Yönetim Kurulu, 4 ilin valisi, 4 ilin belediye başkanı, 3 ilin İl Genel Meclis başkanı, 4 ilin Ticaret Ve Sanayi Odası başkanı ile temsil edilmektedir. Kalkınma Kurulunda ise kamu kesimi, özel kesim ve sivil toplum kesimi yer almaktadır. Yönetim Kurulunda Valiler, Belediye Başkanları, İl Genel Meclis Başkanları ve Ticaret ve Sanayi Odası Başkanları sürekli değiştiğinden Yönetim Kurulu sürekli yenilenmektedir. Kalkınma Kurulu listesi ise belirli aralıklarla yenilense bile listedeki kamu, özel ve sivil toplum kesimlerini temsil eden kurum/kuruluşlar büyük çoğunlukla değişmemektedir.

Tablo 4.6. Araştırmanın Kümeleri/tabakaları/kesimleri ve sayıları

KALKINMA KURULU	YÖNETİM KURULU	DAKA UZMANLARI
Kamu Kesimi : 51	Ticaret ve Sanayi Odası: 4	Planlama, Programlama ve Koordinasyon Birimi Başkanı, Yatırım Destek Ofisi Uzmanı, Program Yönetim Birimi Uzmanı, Program Yönetim Birimi Uzmanı, İzleme Ve Değerlendirme Birimi Uzmanı:33
Özel Kesim : 39		
Üniversite Temsilcisi:4		

Tablo 4.7. Evreni Oluşturan Araştırma Kümeleri/Tabakalarının İllere Göre Dağılımı

		HAKKARİ	BİTLİS	MUŞ	VAN	TOPLAM
KALKINMA KURULU	Kamu Kesimi	11	13	9	18	51
	Özel Kesim	8	6	10	15	39
	Kar Amacı Gütmeyen STK	0	2*	3*	1*	6*
	Üniversite Temsilcisi	1**	1**	1**	1**	4**

YÖNETİM KURULU	Ticaret Ve Sanayi Odası Başkanı	1**	1**	1**	1**	4**
DAKA Uzmanları		2	4	4	23	33
Toplam		21	23	23	56	123

*:Çalışma evrenine alınmamıştır. Kar amacı gütmeyen STK sınıflandırması araştırmacı tarafından yapılmıştır.

** :Araştırmaya dahil edilmiş fakat kümenin tümüne (evrene) ulaşıldığından örneklem hesaplamasına dahil edilmemiştir.

Örneklemin büyüklüğü (n); N=123, güven seviyesi %90 ve hata payı %5 alınarak 85 olarak belirlenmiştir. Tabakaların eleman sayısı bilindiğinden ağırlığına göre bu tabakalar için örnekleme girecek eleman sayıları hesaplanabilmektedir:

Tablo 4.8. Tabakalı Rastgele Örneklemin Eleman Sayısı

Tabakalar	Evren Eleman Sayısı	Tabaka Ağırlığı	Örnekleme Girecek Eleman Sayısı
Kamu kesimi	51	$51/123=0,41$	$0,41 \times 85=35$
Özel kesim	39	$39/123=0,33$	$0,33 \times 85=27$
DAKA Uzmanları	33	$33/123=0,26$	$0,27 \times 85=23$
Toplam	123	1,00	85

Araştırma kümelerinin/tabakaların örneklem sayısı belirlendikten sonra illere göre dağılımı da hesaplanabilmektedir. Buna göre rastgele tabakalı örneklemin eleman sayısının illere dağılımı şu şekilde olacaktır:

Tablo 4.9. Rastgele Tabakalı Örneklemin Eleman Sayısının İllere Dağılımı

		HAKKARİ	BİTLİS	MUŞ	VAN	TOPLAM
KALKINMA KURULU	Kamu kesimi	8	9	6	12	35
	Özel kesimi	6	4	7	10	27
	Üniversite temsilcisi	1**	1**	1**	1**	4**
YÖNETİM KURULU	Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı	1**	1**	1**	1**	4**
DAKA uzmanları		1	3	3	16	23
Toplam		15	16	16	38	85

** :Araştırma kümelerine/evrenine katılmış ancak örneklem hesaplamasına katılmamıştır.

Sonuç olarak araştırma kümeleri/tabakaları ve sayıları şu şekilde belirlenmiştir.

Tablo 4.10. Araştırmanın Çalışma Evreni/Tabakaları

TABAKALAR	HAKKARİ	BİTLİS	MUŞ	VAN	TOPLAM
Kamu kesimi	8	9	6	12	35
Özel kesim	6	4	7	10	27

Üniversite temsilcisi	1	1	1	1	4
Ticaret ve Sanayi Oda Başkanı	1	1	1	1	4
DAKA uzmanları	1	3	3	16	23
Toplam	17	18	18	40	93

4.9. Araştırma Enstrümanlarının Uygulanması ve Verilerin Toplanması

Araştırma enstrümanlarının uygulanması ve verilen toplanması için uzun bir zaman ve yoğun bir emek harcanmıştır. Araştırma enstrümanlarının uygulanması ve verilen toplanması aşaması Van, Hakkari, Bitlis ve Muş illerinde bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Kamu kesimi, özel kesim ve DAKA uzmanlarına anketleri ulaştırmak ve görüşmeleri gerçekleştirmek amacıyla 100'ün üzerinde kamu kurumu, firma, STK'ya gidilmiştir. Tabakalara giren örneklem sayıları dikkate alınarak ilgili yerele anketler ulaştırılmış, bu süreç 2 ayı aşan bir sürede tamamlanmıştır. Daha önce anket bırakılan bazı iller ikinci kez ziyaret edilerek (Muş ve Bitlis) anketler toplanmıştır. Bu şekilde yüzyüze 78 adet fiziki anket elde edilmiştir. 14 anket elektronik posta ile, 5 anket de telefonda olmak üzere toplamda 97 adet anket elde edilmiş, bu anketlerden örneklem sayısı da dikkate alınarak 4 tanesi elenmiş, sonuç olarak 93 anket değerlendirmeye alınmıştır.

4.10. Görüşme ile Elde Edilen Verilerin Analizi

Bu başlık altında DAKA İran Masası ile ilgi yapılan görüşmeye ilişkin veriler sunulacak ve bu veriler analiz edilecektir. Diğer görüşmelere ilişkin bilgiler ilgili bölümlerde verilmiştir.

Sözlü iletişim yoluyla veri toplanması için kullanılan bir teknik olan görüşme, çeşitli konularda bilgi, düşünce ve davranışlar ile bunların olası nedenlerine ilişkin verilen elde edilmesinde başvurulmaktadır (Karasar, 2012: 165). Görüşme tekniği çeşitli türlere göre sınıflandırılmaktadır. Görüşmeye katılanların sayısına göre görüşmeler “bireysel görüşme” ve “grupça görüşme” olarak iki sınıfta incelenir. Görüşülme istenen kişiye (yanıtlayıcıya) göre “önderle görüşme”, “uzmanla görüşme” ve “halkla görüşme” olarak üçe ayrılır. Görüşmede uygulanan kuralların katılığına göre ise görüşmeler, yapılanmış (formel), yarı yapılanmış (yarı formel) ve yapılanmamış (informel, serbest) olmak üzere üç başlıkta incelenir (Karasar, 2012: 167-169). Ayrıca görüşme tekniği içeriğe göre de sınıflandırılmaktadır. İçeriğe göre sınıflama ise kanaat görüşmeleri ve belgesel görüşmeler şeklinde sınıflandırılmaktadır (Dura, 2005 akt Çuhadar, 2015: 187, 212).

Görüşmelerde, söylenenlerin yüzeysel anlamlarının yanında “gerçek ve derin” anlamlar da çıkarılabilmektedir (Karasar, 2012: 166). Güvercin ve Nohl (2015: 299)’e göre belgesel görüşme tekniğinde, sadece bireylerin düşünce ve görüşlerine değil, aynı zamanda eylemlerine temel oluşturan, bu eylemleri yönlendiren toplumsal bilgiye de ulaşmaya çalışılır. Eylemlerin “ne” olduğu kadar “nasıl” olduğu da ortaya çıkarılır. (Güvercin ve Nohl, 2015: 298-322).

Bu çalışmada, görüşmeye katılanların sayısına göre “bireysel görüşme”, görüşülmek istenen kişiye (yanıtlayıcıya) göre “uzmanla görüşme”, görüşmede uygulanan kuralların katılığına göre “yarı yapılanmış (yarı formel) görüşme”, içeriğe göre ise hem “kanaat görüşme” hem de “belgesel görüşme” tekniği uygulanmıştır.

Görüşme DAKA İran Masası Koordinatörü (Görüşmeci-1), VAN Ticaret ve Sanayi Odası Başkan Danışmanı (Görüşmeci-2), VAN Organize Sanayi Bölgesi Yönetim Kurulu Başkan Yardımcısı (Görüşmeci-3), VAN İş Geliştirme Merkezi İdari ve Mali İşler Müdürü (Görüşmeci-4) ile gerçekleştirilmiştir. DAKA İran Masası faaliyetleri kapsamında aktif rol aldıkları ve faaliyetler hakkında yeterli ve gerekli bilgi ve ilgiye sahip oldukları için bu kişilerle görüşmenin amacına uygun olacağı ve beklenen faydayı sağlayacağı düşünülmüştür.

Görüşmede görüşmecilere yöneltilen sorular aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 4.11. DAKA İran Masası Görüşmeye Katılanlara Yönelik Görüşme Formu

Görüşme Formu	
DAKA İran Masası Oluşma Süreci	- <i>DAKA İran Masası oluşma sürecinde nasıl olmuştur? Neden böyle bir oluşuma ihtiyaç duyulmuştur? DAKA'nın kendi kendini örgütleme çabalarının nelerdir?</i> - <i>DAKA İran Masasının Bölge'de hangi paydaşları bulunmaktadır? Paydaşların çalışmaları sahiplenmesi hangi düzeydedir?</i>
Bölge'nin Avantajları	- <i>Bölge'nin sınır bölgesi olması dolayısıyla hangi potansiyellere sahiptir?</i> - <i>Bölge'nin sınır ticaretinde daha fazla yararlanması kapsamında hangi çalışmalar yapılmaktadır ve yapılmalıdır?</i>

DAKA İnan Masası'nın Kalkınma Çabaları	<p>-DAKA İnan Masası, Bölgesel ve Ulusal Düzeyde hangi çalışmalar yürütmektedir?</p> <p>-DAKA İnan Masasının İnan tarafındaki muhatapları ile hangi çalışmalar yürütmektedir?</p> <p>-Politikalar Merkezi yönetim tarafından mı oluşturulmaktadır? Masa'nın politika geliştirme düzeyi nedir?</p> <p>-DAKA İnan Masası'nın İnan ve Türkiye'de çalışma biçimi nasıldır?</p> <p>-DAKA İnan Masası çalışmaları istenilen sonuçları verme düzeyi nedir?</p>
Bürokratik Sorunlar	<p>-DAKA İnan Masası bürokratik engellerle karşılaşılıyor mu?</p> <p>-DAKA İnan Masası, İnanlı yatırımcıların karşılaştığı bürokratik sorunların çözümüne katkı sağlayabiliyor mu?</p> <p>-DAKA İnan Masası, Türkiyeli yatırımcıların İnan'da karşılaştığı bürokratik sorunların çözümüne katkı sağlayabiliyor mu?</p>

Aşağıda literatür incelenerek yönetim-yönetişim ayırımı tabloda verilmiş, görüşmeye katılanlarla yapılan görüşmelerin özeti sunulmuş ve elde edilen verilerin yönetim bağlamında değerlendirilmesi verilmiştir.

Tablo 4.12. Yönetişime Dayalı Düzen ve Karar Verme Süreci

	Yönetim -Merkezi Otorite-	Yönetişim -Parçalı/Bölünmüş Otorite-
Coğrafi Kapsam	<i>Devlet</i>	<i>Devlet altı birimler Ulusal Bölgesel Kentsel Devlet üstü birimler Küresel</i>
İşlevsel Kapsam	<i>Çoklu konu alanları</i>	<i>Tekli konu alanları</i>
Normlar	<i>Emir, Denetim, Yeniden Dağıtım</i>	<i>Kendi kendini yönetim, piyasa</i>
Karar Sistemi	<i>Kademeli</i>	<i>Yatay, Pazarlığa dayalı</i>
Kaynak/Sorumluluk Dağıtım	<i>Merkezi</i>	<i>Yayılmış, Yayımlanmış (kapsayıcılık)</i>
	<i>Tek aktörlü</i>	<i>Çok aktörlü</i>
	<i>Resmi katılım</i>	<i>Gönüllü katılım</i>
Politika Uygulamaları	<i>Merkezi</i>	<i>Desantralize (yerellik), Parçalı, Kendini bağlayan</i>
	<i>Yukarıdan aşağıya</i>	<i>Aşağıdan yukarıya</i>
	<i>Otorite egemen</i>	<i>Çatışan çıkarılara karşı işbirliği</i>

Kaynak: Eraydın (2007)'dan alınmış olup yazar tarafından genişletilmiştir.

Görüşmeye katılanlarla yapılan görüşmenin özeti:

Görüşmeci -1;

- DAKA İran Masası, DAKA'nın kendi bünyesinde oluşturduğu bir masadır. Kalkınma ajansları dışında başka bir kamu kurumunun bu şekilde bir yapı oluşturması mümkün değildir. Kalkınma Ajansları bu tarz oluşumları, örgütlenmeleri yapabilirler.
- Çalışmaları biz kendimiz planlıyoruz ve mevzuat gereği Bakanlıkla paylaşıyoruz. Gündemimizi masa etrafında topladığımız katılımcılarla birlikte bizler belirliyoruz. Uygulamamız için bize merkezi hükümetten bakanlıktan aldığımız bir yönlendirme yoktur. Kendi çalışma planımızı uyguluyoruz. Ancak birçok şeyde Bakanlığın onayını almamız gerekiyor. Masadaki paydaşlarla birlikte kendi kendimizi yönettiğimizi söyleyebilirim. Ancak İran tarafında yapacağımız toplantılar ve ziyaretlerimizde Bakanlığın onay süresi uzadığında çalışmalarımız yavaşlayabilmektedir.
- Masayı Mayıs 2018'de kurduk. Ekonomik ve kültürel faaliyetlere yoğunlaşıyoruz. İki ülkenin sınır bölgeleri arasında işbirliğini geliştirmek ve iş dünyasına bilgi sağlamak ve rehberlik etmek amacıyla bu masayı kurduk. Masamız, gerek Türkiye'den ve gerekse İran'dan masamıza başvuran iş dünyasına bilgi verme, rehberlik etme ve işlerini kolaylaştırma amacını taşıyor. Öte yandan masamız bölgedeki tekstil ve turizm sektörü aktörlerini bir araya getirerek İran ve Türkiye'de işbirliğine ve ortak yatırımlara girmelerinin zeminini oluşturmaya çalışmaktadır.
- Şu an için aşağıdan yukarıya işleyen bir sürecin olduğunu ifade edebilirim. Dış İşleri Bakanlığı, bir defasında Çin'de Bakanlar düzeyinde İran tarafı ile yapılan görüşmede gündeme getirmek için yaşadığımız sorunları, hangi konuları gündeme getirilebileceğini bizlere sormuştu. Bu da aşağıdan yukarıya politika oluşumu için önemli bir göstergedir. Bu tarz yaklaşımlar İran ile ilişkilerimizde önemli ölçüde kolaylaştırıcı etkisi olacaktır.
- Bölge'nin çok büyük bir potansiyeli var. İran'la yıllardan gelen bir tarihsel ilişkiye sahip bir bölgeyiz. Akraba aileler ve ortak aşiretler var. Ortak kültür ve tarih iki tarafta güçlü bir bağın oluşmasını sağlamıştır. Turizm ve ticaret açısından önemli fırsatlar sağlıyor her iki tarafa. Türkiye'de en fazla İranlı turist geldiği yerlerin başında Van gelmektedir. Sınır bölgesinde olmanın çok büyük avantajları vardır. Turizmde bu avantajlardan biridir. Biz DAKA İran Masası olarak turizme çok

önem veriyoruz. VAN'da şehir ekonomisi, önemli ölçüde sınır bölgesi olmasının getirdiği dinamiklerden kaynaklanıyor. Biz sınır bölgesinin verdiği avantajları değerlendirmek istiyoruz. Van Bölge'nin ve hatta İran sınır kentleri için bir merkezdir. VAN, İran'da bir markadır. Van'ı İran'da herkes bilir.

- İran'la Bölge'nin ilişkileri ve İran-Türkiye ilişkileri iyi çalışılmamış. Biz bu eksikliği gördüğümüz için iş dünyasının faydalanması için İran'ı Türkiye'ye, Türkiye'yi de İran'a tanıtmak için araştırmalar yaptık. İran'la ilgili Farsça ve İngilizce yayınları Türkçe'ye çevirdik. Hem Farsça hem de Türkçe yayın yapan www.dakairanmasasi.com sitesinde yatırımcıların İran ve Türkiye'nin ekonomisine dair ihtiyaç duyabilecekleri verileri paylaşıyoruz. İran'la ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi konusunda çok şeyler söyleniyor. Ama en önemli sorun kurumsallaşma eksikliğidir.
- İran'la ilişkiler geliştirme konusunda DAKA, inisiyatif geliştirebilmektedir. DAKA İran Masası ajansın inisiyatif almasının sonucu kurulmuştur. İran Masasının kurulma ihtiyacının dile getirilmesinden sonra ajansın kendi bünyesinde ve kendi aldığı bir kararla Masayı kurmuştur.
- İran'a yönelik çalışmalarımız ekonomik ve kültürel alanda yoğunlaşmaktadır. İran Masası iki taraftan yatırımcıları buluşturmaya ve ortak yatırım zemini oluşturmaya yönelik faaliyetler yürütmektedir. Yatırımcıları buluşturmada Masamızın hem İran'da ve Türkiye'de çalışmaları oldu. Tekstil ve turizm sektör temsilcilerini iki tarafta buluşturuyoruz.
- DAKA İran Masası, sadece Bölge'ye değil, Türkiye'ye hitap ediyor. Araştırmalarımızı ve yayınlarımızı iş dünyasına servis ediyoruz. Yaptığımız çalışmalarla kalkınmada gündem oluşturma ve fikir oluşturmada öncülük ediyoruz.
- Kalkınma ajansları, diğer kamu kurumlarından farklıdır. Kalkınma ajanslarının bütçelerinin olması ve mevzuata sahip olması onları diğer kamu kurumlarından ayırmaktadır. DAKA olarak bölge dışındaki ve dolayısıyla İran'daki yatırım projelerini doğrudan desteklemiyoruz ancak ortak yatırım ve değişik zeminlerde yatırımcıları buluşturma için birçok araç var ve bunlara yönelik çalışmalar gerçekleştiriyoruz.

- Her ajansın kendi politikası vardır. Ajansımızın İran'la sınırı olan bölgeden sorumlu olması İran'la ilişkileri kurumsal bir yapıda yürütülmesinin önemini arttırmıştır. Turizm ve tekstil sektör temsilcileri, iş adamları dernekleri, Valilikler, Ticaret ve Sanayi Odaları, Organize Sanayi Bölgeleri ile ortak çalışarak İran Masası'nı aktif bir yapıya kavuşturma çabasını gösteriyoruz. İran Masası'nın bir çalışma takvimi ve programı var, çalışmalarımızın kurumsallaştığını ifade edebilirim.
- Kalkınma ajansımız, kamu kurumu mantığından uzaklaşması gerekirken, merkeziyetçiliğin etkisi altına girme eğilimindedir. Birçok şeyin Bakanlıktan sorulması ve Bakanlığın onayının alınması, yönetim kurulunun bypass edilmesi sonucunu doğurabilmektedir. Bölgede valiler, halkla ve yerel aktörlerle en çok iletişim ve diyalog halinde olan yerel aktörlerdir. Bölge'nin sorunları ve çözümlerini çok iyi bilmektedirler ve buna yönelik çabaları olmaktadır. Ancak bazı çalışmaların Bakanlık onayı ile gerçekleştirilecek olması valilerin rolünü pasifize etmesine yol açabilmektedir. İran'a gitmek için Bakanlıktan onay almamız gerekiyor. Bakanlıkta bir müddet bekledikten sonra Bakanın imzası ile onay geliyor. Merkeziyetçiliğe doğru bir yönelim olduğunu görüyoruz.

Görüşme-2:

- DAKA İran Masasının paydaşlarından biri VAN TSO dur. Bölgenin kalkınmasında birçok projede Odamızın imzası vardır. Projeler üretip DAKA bünyesinde diğer paydaşlarla birlikte hayata geçirmek konusunda aktif çalışıyoruz. Odamız DAKA'nın İran Faaliyetlerinde en çok çaba gösteren iç dinamiktir ve DAKA'nın İran'a yönelik faaliyetlerine en çok katkıyı Odamız vermektedir. Erdebil, Tebriz, Urmiye, Hol ve Salmas gibi İran kentlerinde Serbest Ticaret Bölgeleri, Organize Sanayi Bölgeleri, Ticaret ve Sanayi Odaları, Yatırım Odaları ile kontaklar kurup ilişkiler geliştiriyoruz. Araştırmalar, görüşmeler neticesinde iletişim ağı kuruyor, protokoller düzenliyor ve kardeş odalar ediniyoruz.
- Odamızın İran ile ilişkileri geliştirmeye yönelik bu çabaları neticesini vermiştir. İranlıların ülkelerindeki bayramı kentimizde geçirmelerini daha fazla teşvik etmek için 2015 yılı itibariyle Van Shopping Fest adında hey yıl düzenlenmek

üzere bir alışveriş festivali organize ettik. Çalışmalarımızı kentteki pek çok paydaşla birlikte DAKA bünyesinde gerçekleştirdik. Kentteki tüm esnaf ve sektör temsilcileri ile görüşerek mağaza ve otellerde indirim uygulamasını başlattık. Turistlerin eğlenmesi için çok dilli konserler düzenlendi. Şehrin her tarafı ışıklandırıldı. Kürtçe, Türkçe ve Farsça broşürler dağıtıldı. Flamalarla kentimizin ve bölgemizin değerleri tanıtıldı. Van'daki tüm kurumlar bu çalışmalarını sahiplendi ve paydaş oldu. Bu organizasyonda başarılı olduk. İranlı turistlerin çevre illerden ziyade öncelikle Van'a gelmesini sağlamış olduk. Turistlerin Van'a gelmesinde her yıl artışlar oldu. İranlılar daha çok nakit ödeme yapmasına rağmen kredi kartı harcamalarını karşıladığımızda festival tarihlerinde ciddi bir artışın olduğunu tespit ettik. Kentteki tüm bileşenlerin ortaklaştığı bir organizasyonla bu festivali her yıl düzenliyoruz. İranlı turistlerin Van'a ilgisi ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi hedefi, İranla özel ilgilenen bir yapının oluşturulması düşüncesini gündeme getirmiştir. DAKA İran Masası bu düşünceden doğmuştur.

- DAKA organizasyonu ile turizmde kentimizin önemli potansiyellerini değerlendirmek için tanıtımlar gerçekleştirdik. Van kahvaltısının tanıtımı kapsamında 2014'te Guinness rekorlar kitabına girmek için dünyanın en kalabalık kahvaltılı sofrası programı düzenledik. Guinness rekorlar kitabına girerek Van Kahvaltısını tanıttık. Akdamar Adasında çok dilli konserler ve geziler gerçekleştirilerek kültürel zenginliğimizi turistlere tanıtmayı amaçladık.
- 2014'ten beri Odamızda hizmet veren İran Tüccar Danışma Ofisinin 300'e yakın üyesi bulunmaktadır. Üye olsun olmasın herkes Odamızın imkanlarını kullanabilmektedir. Her ne kadar İhracatçılar Birliği Erzurum'da olsa da Van ili İran'la ilişkilerde merkezdir. 1050'yi aşkın ağırlığı sınırı ticareti olmak üzere İran ile dış ticaret yapmaktadır. Sınır ticareti ve ithalat ve ihracat belgesine sahiptir.
- Pek çok çalışmamızda başta Valilik ve Belediye olmak üzere kamu kurumları ile özel sektörden iş çevreleri eş güdümlü çalışmaktadır. Odamızın İran Tüccar Ofisi ve DAKA İran Masasının girişimleri ve akabinde ortaya çıkan etkileşim neticesinde on yıllardır modern ve aktif hale getirilmesi için çaba gösterilen Kapıköy Sınır Kapısı Türkiye'nin en modern sınır kapılarından biri haline geldi.
- Van'da yatırım yapmak isteyen İran'lı yatırımcılar Van İŞGEM'le çalışma imkanları bulunmaktadır. Ortak iş geliştirme bakımından Van'da İran'la ortak bir

Organize Sanayi Bölgesi kurulması talebimizi vardır. Başka iller de Ortak OSB'nin kendi illerinde kurulması için talepte bulunmaktadır. Bu noktada Van'ın seçilmesi için çalışıyoruz. İran ile ekonomik ilişkilerimizde yarı mamülün ortak ürüne dönüştürülmesini çok önemsiyoruz. Diğer bölgelerin talebi ve hammaddeye yakınlık nedeniyle ortak OSB diğer illerde kurulabilir, ancak sınıra yakınlık nedeniyle ortak OSB'nin Van'da kurulmasının daha isabetli olacağına inanıyoruz.

- Başta Van olmak üzere Bölge'nin İran'la olan ilişkilerini İran tarafından da önemsendiğini görüyoruz. İranlı büyükelçiler, Erzurum Başkonsolosu, Valiler, diplomatlar, STK'lar ve meslek kuruluşları bizleri ziyaret ediyorlar. Türkiye'nin en doğusundaki noktadayız. Bizim Van olarak en büyük avantajımız 300 km lik bir sınırimızın olmasıdır. Sınırimız boyunca ilçeler kuruludur ve her iki taraftaki insanlar birbirinin akrabasıdır. Aslında yüzyıllardır ticari ilişkilerimiz olmuştur. Bu ilişkilerimizin ekonomide daha ileri seviyede olması için çaba içerisindeyiz.
- Van'da kümelenme potansiyeli olan mobilya gibi sektörlerin kümelenmesi için DAKA desteğiyle çalışmalar başlattık. Akademik danışmanların yardımıyla bu çalışmaları gerçekleştirdik. Çalışmanın sonuçlarını iş çevreleriyle paylaştık.
- 1962 yılında açılan Kapıköy Sınır Kapısı açılmış, Van ve Bölge için umut kapısı olmuştur. Ancak yıllar içinde Van sınır ili olmasına rağmen ticaretten düşük pay almış olması, bizi harekete geçirmiştir. Türkiye ile İran arasındaki ticaret hacmi yaklaşık olarak 10 milyar doların üzerinde gerçekleşmektedir. Van'ın bu ticaretteki payını arttırmayı amaçlıyoruz.

Görüşmeci-3:

- DAKA İran Masası Bölge'nin İran'la ilişkilerinde çok önemli işlevler görmektedir. Ancak paydaşların arttırılması ve daha çok iş çevresinin katılması gerekmektedir.
- Türkiye ile İran arasında kurulması gündemde olan ortak Organize Sanayi Bölgesinin Van'da kurulmasına talibiz. Van'da ortak OSB'nin kurulması Bölge açısından son derece önemli yatırım imkanlarının ortaya çıkmasına vesile olacaktır.

- Bölge'nin kalkınması için yatırımcıların doğru bir sistemle desteklenmesi gerekmektedir. Bölge'nin kalkınmasındaki en önemli engel yanlış teşvik uygulamasıdır. Teşvik sisteminden kaynaklanan sorunlardan dolayı bölgemiz kalkınmada istenilen düzeye erişememektedir. Vergilerin düşürülmesi, teşviklerin artırılması ve Bölge'miz için daha avantajlı hale getirilmesi, sanayi kuruluşlarının desteklenmesi, yönetime ve karar alma süreçlerine daha çok katılımın sağlanması, Bölge'de ortak yatırım zeminin bir an önce oluşturulması Bölge'mizin kalkınması için öncelikli konularından başında gelmektedir.
- İran'la Bölge'miz arasında ekonomik ilişkilerin gelişmesi için transit seferlerinin hızlandırılması gerekmektedir. Transit yolcu ve tır geçişlerinin kolaylaştırılması lazımdır. Transit geçişlerde özellikle İran tarafındaki bürokratik engellerin kaldırılması gerekir. İran tarafında altyapı sorunlarının çözülmesine önem verilmelidir. Otobüslerimiz ve tırlarımız İran'da yollarda rahat bir şekilde geçemiyor. Türkiye tarafında sınıra kadar yollar çok geniş ve araçlar rahat bir şekilde gidebiliyorken, İran tarafında yollar sorunludur.
- İran'la ekonomik ilişkilerimizde yatırımcılarımız çoğunlukla İran tarafında bürokratik engellerle karşılaşmaktadır. Sorunların çözümünde DAKA önemli bir mekanizmadır ve DAKA'ya önemli görevler düşmektedir.
- Türkiye ile İran arasında karşılaştırmalı üstünlüğün olduğu sektörlerin geliştirilmesine önem verilmelidir. İran açısından Tarım ve Petro-kimya üstün durumda olan sektörler iken Türkiye açısından üstün olan sektörler turizm ve sağlık sektörleridir.
- DAKA'nın sorumlu olduğu Van, Hakkari, Bitlis ve Muş illerindeki OSB'ler arasında herhangi bir işbirliği söz konusu değildir. Bu konuda görüşler var ama bir girişim olmamıştır. Bölgedeki OSB'ler arasında işbirliğinden önce illerdeki OSB'ler kendi içinde işbirliğini geliştirmeleri gerekiyor.

Görüşmecî-4:

- Çalışmalarımızda DAKA İran Masası yönlendiricidir. İran'dan Bölge'mize firmalar geldiğinde onlara danışmanlık hizmeti veriyoruz. Resmi makamlarla iletişim kurmaları ve görüşmeler gerçekleştirmelerini sağlıyoruz. Oturma izni, SGK hizmeti, personel çalıştırma ve banka hesaplarının açılması gibi teferruatlı işlerde yardımcı oluyoruz.

- VAN İŞGEM, İran'dan gelen firmalarla ortak iş geliştirme için çalışmalar yürütmektedir. Süreç genel olarak şu şekilde işlemektedir: İran'dan yatırımcı buraya geldiğinde başvurularını alırız. Katma değerli, inovatif ve teknolojiye ya da imalata dayalı bir ürünse iş geliştirme sürecini başlatıyoruz. Pazar ağı kurulabilecek olması, büyüme kapasitesi olması önceliklidir.
- Girişimcilerimizin İran'a ya da ülkemize yönelik başvurularının tarafımızca desteklenmesi için başvuruların girişimci kabul komisyonundan geçmesi gerekiyor. Girişimci kabul komisyonunda DAKA da bulunmaktadır. İŞGEM bünyesindeki girişimcilerimiz iş geliştirme sürecinde başta finansman olmak üzere pek çok imkandan yararlanabilmektedir. Girişimci desteğine başvurma hakkına sahiptirler.

Görüşme verilerinin yönetim bağlamında değerlendirilmesi

DAKA İran Masası, İran'la ekonomik ve kültürel ilişkilerde Bölge'deki aktörleri bir masa etrafında toplamaya yönelik kurumsal kapasite oluşturma çabası sonucunda oluşturulmuşsa da DAKA bünyesinde faaliyet gösteren ve ayrı bir kurumsal kimliği olmayan bir yapıdır. Masa, kalkınmaya yönelik çoklu konulardan ziyade tekli konularda görevler üstlenmekte (turizm ve tekstil konularında gündeme özel fuar, çalışma ziyaretleri, panel, seminerler, eğitimler düzenlenmekte), merkezi bir sorumluluk üstlenmemekte ve masadaki paydaşlar tarafından görev ve sorumluluklar kararlaştırılıp dağıtılmaktadır. Ayrıca merkezi yönetim olarak Kalkınma Bakanlığı tarafından görev ve sorumluluk dağıtılmamakta, Masa kendi çalışmalarını kendisi örgütlemektedir. Ancak çalışmalarında Bakanlığın onayına tabi olması, Masa'nın çalışmalarını sınırlanmasına neden olabilmektedir.

DAKA İran Masası'nda ilişkilerin dikey-kademeli (hiyerarşik) yapıda olmadığı, yatay ilişkilere dayalı heterarşik bir yapıda olduğu görülmektedir. DAKA İran Masasında paydaşlar, ortak kararlar alarak uygulamaya çalışmaktadır. Kararlar karşılıklı görüşmelere, pazarlığa ve anlaşmaya dayalıdır. Paydaşların etkin katılımı ve işbirliğini sağlamaya yönelik kurumsal bir yapı oluşturma çabasında olan İran Masası bir kurumsal egemenlik yapısını değil koordinasyon sağlayan, iki taraftaki aktörleri bir araya getiren bir yapı görünümündedir.

DAKA İran Masası yönetişiminin coğrafi kapsamı sınırlı bir şekilde "bölgesel" olduğu, daha çok "kentsel" yönetişim özelliği gösterdiği anlaşılmaktadır. Masa'nın

ağırlıklı olarak Van'daki aktörlerin katılımıyla oluşturulduğu görülmektedir. İran Masası tekli konuları gündeme alarak paydaşlarla birlikte çalışmalarını sürdürüyor olsa da çok aktörlülük konusunda eksiklikler yaşanmaktadır.

DAKA İran Masası'nda politika üretimi gönüllü katılım ve işbirliği ile gerçekleştirilmektedir. Kendi kendini bağlayan politikalar geliştirilmekte, üretilen politikalarda paydaşların zorunlu bağlayıcılığı değil gönüllüğe dayalı bir bağlayıcılık oluşturulmaktadır. DAKA İran Masası otoritesini egemen kılan, merkezi bir yönetim anlayışı yerine parçalı, görev ve sorumlulukların yayıldığı-yaygınlaştırıldığı katılımcı bir kendi kendini yönetim anlayışını benimsediği ifade edilebilir.

4.11. Anket ile Elde Edilen Verilerin Analizi

4.11.1. DAKA ve Bölge'ye Yönelik Genel Değerlendirmeler İle İlgili Verilerin Analizi

Aşağıda DAKA ve Bölge'ye yönelik 5 başlıkta görüşleri sorulan katılımcıların değerlendirmelerine ilişkin verilerin analizi verilmiştir.

Tablo 4.13. Bölge'nin İçinde Gelişmişliğin Eşit Dağılımına Yönelik Plan, Program ve Faaliyetlerin Öncelenmesine Yönelik Değerlendirmeler

Bölge'nin İçinde Gelişmişliğin Eşit Dağılımına Yönelik Plan, Program ve Faaliyetler Öncelenmiştir.	Kamu Kesimi	Özel Kesim	Üniversite	TSO	DAKA Uzmanı	Toplam
	(Yüzde Frekans)	(Yüzde Frekans)	(Yüzde Frekans)	(Yüzde Frekans)	(Yüzde Frekans)	
KESİNLİKLE KATILMIYORUM	2,9 1	14,8 4	25,0 1	0,0 0	0,0 0	6,4 6
KATILMIYORUM	40,0 14	29,6 8	0,0 0	50,0 2	17,4 4	30,1 28
KARARSIZIM	17,1 6	22,2 6	0,0 0	0,0 0	21,7 5	18,3 17
KATILIYORUM	31,4 11	29,6 8	75,0 3	50,0 2	52,2 12	38,7 36
KESİNLİKLE KATILIYORUM	8,6 3	3,7 1	0,0 0	0,0 0	8,7 2	6,4 6
Toplam	100,0 35	100,0 27	100,0 4	100,0 4	100,0 23	100,0 93

Türkiye'nin en geri kalmış ve en az gelişmiş illeri TRB2 bölgesinde yer almaktadır. SEGE-2011 sıralamasında son sırada Muş, sondan ikinci sırasında Hakkari yer almaktadır. Bölge illeri arasında gelişmişlik açısından çok büyük farklar olmasa da

Van ve Bitlis daha iyi durumda görünmektedir (SEGE-11 sıralamasında Van 75., Bitlis 76. Sırada, Hakkari 80. Sırada ve Muş 81. sırada yer almıştır).

Kalkınma Ajanslarına bölgeler arası gelişmişlik farklarını gidermede görev ve sorumluluk yüklenmiş olmasının yanı sıra bölge içi gelişmişlik farklarını gidermede de görev ve sorumluluk verilmiştir.

DAKA, 2008-2019 yılları arasında hayata geçirilen toplam 15 adet mali destek programları kapsamında 265 projeye 97.892.165,80 TL hibe desteği sağlamış, eş finansmanlar dahil projelerin toplam bütçesi 178.491.905,91 TL olarak gerçekleşmiştir. Bu projelerden 50 tanesi Bitlis, 49 tanesi Hakkari, 59 tanesi Muş ve 107 tanesi Van ilinde uygulanmıştır. DAKA, Bitlis, Hakkari, Muş ve Van illerinde birer adet olmak üzere 4 adet projeye GÜDÜMLÜ proje desteği kapsamında destek sağlamıştır. Projelere verilen hibe 9.562.525,00TL olup eş finansman ile birlikte projelerin toplam bütçesi 27.416.700,00 TL olarak gerçekleşmiştir (DAKA Veri Tabanı).

2007-2013 dönemi için hazırlanan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda "bölgelerde iş fırsatlarının ve yaşam kalitesinin artırılmasına, ulaşılabilirlik ile bölge içi ve bölgeler arası etkileşimin geliştirilmesine yönelik olarak, kamu yatırım uygulamalarında ve hizmet arzında mekânsal önceliklendirme ve odaklanma sağlanması, başta az gelişmiş bölgelerde olmak üzere, büyüme ve çevrelerine hizmet verme potansiyeli yüksek 'cazibe merkezleri' belirlenerek; öncelikle bu merkezlerin ulaşılabilirliğinin iyileştirilmesi ve fiziki ve sosyal altyapısının güçlendirilmesi, yoğun göç baskısı altında olan kentlerin göçten kaynaklanan temel sorunlarının tespit edilerek en çok etkilenen alanlarda sosyal uyuma yönelik çalışmalarla birlikte fiziki ve sosyal altyapının iyileştirilmesi" öngörülmüştür (2011-2013 TRB2 Bölge Planı, 2010: 168). Cazibe Merkezleri Programı kapsamında 12 ile yer verilmiş, Bölge illerinden ise yalnızca Van yer almıştır. Cazibe Merkezleri programları kapsamında DAKA Van'da Van Tekstil Kent, Urartu Müzesi Projesi, Fuar ve Kongre Merkezi, Abalı Kayak Tesisi, İnci Tur Gemi Alımı, Tuşba İlçesi İskele Sahil Rekreasyon 2. Etap, Van Tekstil ve Hazır Giyim OSB Altyapı ve İnnovan Girişimcilik Merkezi projelerini hayata geçirmiş, projeler için toplamda 140.960.203 TL bütçe sağlamıştır. Cazibe Merkezi Programı dışında ayrıca DAKA'nın Mali ve Teknik Programları kapsamında verdiği desteklerden daha çok Van yararlandırılmıştır. Van'da diğer illere göre daha fazla yatırımın yapılmış olması, bazı katılımcılar tarafından Bölge'de gelişmişliğin eşit dağılımına yönelik farklı görüşler belirtmelerine neden olmuştur.

Kalkınma Kurulu'nda yer alan üniversite temsilcileri ile DAKA uzmanları Bölge'nin içinde gelişmişliğin eşit dağılımına yönelik plan, program ve faaliyetler öncelendiğini düşünmektedir. Kamu kesimi, özel kesim ve TSO temsilcilerinin kendi içinde farklı görüşlere sahip olduğu, bu görüşe katılan ve katılmayanların oranlarının birbirine yakın olduğu, kararsızlar dışında genel olarak ikiye ayrıldıkları görülmektedir.

Tablo 4.14. Bölgesel Kalkınma İçin Ayrılan fonlar/Ödenekler Yeterliliğine yönelik Değerlendirmeler

Bölgesel Kalkınma için Ayrılan fonlar/Ödenekler Yeterli Düzeydedir.	Kamu Kesimi (Frekans Yüzde)	Özel Kesim (Frekans Yüzde)	Üniversite (Frekans Yüzde)	TSO (Frekans Yüzde)	DAKA Uzmanı (Frekans Yüzde)	Toplam
KESİNLİKLE KATILMIYORUM	8,6 3	37,0 10	25,0 1	0,0 0	39,1 9	25,0 23
KATILMIYORUM	45,7 16	29,6 8	50,0 2	25,0 1	47,8 11	41,3 38
KARARSIZIM	28,6 10	25,9 7	25,0	25,0 1	4,3 1	20,7 19
KATILIYORUM	17,1 6	7,4 2	0,0 0	50,0 2	8,7 2	13,0 12
KESİNLİKLE KATILIYORUM	0,0 0	0,0 0	0,0 0	0,0 0	0,0 0	0,0 0
Toplam	100,0 35	100,0 27	100,0 3	100,0 4	100,0 23	100,0 92

Tablo 4.14 incelendiğinde bölgesel kalkınma için ayrılan fonlar/ödeneklerin yeterli olduğu görüşüne %13.0 katılım olduğu %20,7'nin kararsız olduğu, geri kalan %65,3'ün ise bu görüşe katılmadıkları anlaşılmaktadır. TSO temsilcisi dışında tüm kesimler çoğunlukla bölgesel kalkınma için ayrılan fonlar/ödeneklerin yeterli olmadığını belirtmişlerdir. Anket uygulama sürecinde fon ve ödeneklerin yeterli olduğunu ifade eden katılımcılar, fonların yetersizliğinden çok desteklemelerin “doğru kişi veya firmalara yapılmadığı” ve “daha çok kamu kurumlarının desteklerden yararlandırıldığı” yönünde görüş belirtmişlerdir.

Anket uygulama sürecinde katılımcılar, DAKA için ayrılan fonlar/ödeneklerin yanında teşvik sisteminin bölgesel kalkınmadaki önemine dikkat çekmişlerdir. Ülkenin gelişmişlik açısından en son iki sırasında bulunan Hakkari ve Muş'un Türkiye'de uygulanan teşvik sistemi içerisinde diğer illerle aynı bölgede yer almasının, bu iki il için dezavantaj yarattığını belirtmişlerdir.

Teşvik uygulamaları açısından illerin gelişmişlik düzeyine göre Türkiye'nin yatırım teşvik bölgeleri altıya ayrılmıştır. Bölge illeri Hakkari, Muş, Bitlis ve Van 6.

Bölgede yer almıştır. 6. Bölge’de yer alan diğer iller Ağrı, Ardahan, Batman, Bingöl, Diyarbakır, Iğdır, Kars, Mardin, Siirt, Şanlıurfa, Şırnak, Van, Bozcaada ve Gökçeada olarak belirlenmiştir. Katılımcılar, teşvik sisteminin yatırımcıların Türkiye’nin en geri kalmış illerinde yatırım yapmak ve teşviklerden yararlanmak yerine bu illerle aynı teşvik avantajlarına sahip başka illere yönelmelerinin önünü açtığını ifade etmişlerdir.

Tablo 4.15. Bölge Dışına Göçün Önlenmesine Yönelik Desteklerin Yeterliliği Konusunda Katılımcıların Değerlendirmesi

Bölge Dışına Göçün Önlenmesine Yönelik Destekler Yeterli Düzeydedir.	Kamu Kesimi (Frekans Yüzde)	Özel Kesim (Frekans Yüzde)	Üniversite (Frekans Yüzde)	TSO (Frekans Yüzde)	DAKA Uzmanı (Frekans Yüzde)	Toplam (Frekans Yüzde)
KESİNLİKLE KATILMIYORUM	17,6 6	29,6 8	0,0 0	0,0 0	26,1 6	21,8 20
KATILMIYORUM	47,1 16	44,4 12	100 4	50,0 2	56,5 13	51,0 47
KARARSIZIM	26,5 9	18,5 5	0,0 0	25,0 1	4,3 1	17,4 16
KATILIYORUM	8,8 3	7,4 2	0,0 0	25,0 1	13,0 3	9,8 9
KESİNLİKLE KATILIYORUM	0,0 0	0,0 0	0,0 0	0,0 0	0,0 0	0,0 0
Toplam	100,0 34	100,0 27	100,0 4	100,0 4	100,0 23	100,0 92

Tablo 4.15 incelendiğinde tüm kesimler büyük çoğunlukla Bölge dışına göçün önlenmesine yönelik destekleri yeterli görmemektedir. En çok da üniversite temsilcileri ile DAKA uzmanlarının Bölge dışına göçün önlenmesine yönelik destekleri yeterli görmedikleri anlaşılmaktadır.

Bölge’nin en önemli sorunlarının başında göç sorunu gelmektedir. Göç sorunu bugün bütün ülkelerin sorunu olmasından dolayı evrensel bir sorundur. Sosyal, kültürel, ekonomik, yönetsel, çevresel gibi nedenlerden kaynaklanan göç sorunu Türkiye’de 1950’li yıllardan sonra kendisini göstermiştir. Özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşayan insanların Türkiye’nin batısına ve bölge içinde göç ettiği izlenmiştir (Yılmaz, 2019: 1-28).

Yılmaz (2012), 1950 ile 2010 yılı arasındaki 50 yıllık süreçte Van ilinde kır-şehir nüfus oranında meydana gelen değişimleri analiz etmiş, il nüfusunun kır-şehir dağılımındaki değişiklikleri incelemiştir. Türkiye’de 1960 sonrası başlayan şehirleşme sürecinde Van’ın şehir nüfus oranı Türkiye ortalamasının altında kaldığını, elli yıllık periyodun başında ilin şehirleşme oranı ülke ortalamasına göre % 10 oranında daha geride iken periyodun sonunda bu farkın % 25’e çıktığını belirlemiştir. “Elli yıllık devrede ilin

toplam nüfusu yaklaşık 5 kat, şehir nüfusu 25 kat köy nüfusu ise 3 kat artmıştır. Bu dönemde Van Şehri'nin nüfusu da çok hızlı bir şekilde artarak yaklaşık 22 binden 360 bine çıkmıştır. 50 yıllık dönemin başında İl toplam nüfusunun sadece % 10'unu oluşturan Van Şehri'nin 2010 yılı itibariyle toplam nüfusun % 36'sını oluşturduğu" kaydedilmiştir (Yılmaz, 2012: 33-56). Kırsal nüfusun hızlı artması ve şehir merkezinden dışarıya verilen göç, il nüfusunun kır-şehir dağılımında kır lehine sonuçlanmasına neden olmuştur.

TÜİK verilerine göre Van, 2009-2018 yılları arasında sırasıyla 27.175, 31.312, 72.273, 46.639, 38.507, 44.435, 48.061, 49.035, 48.269, 44.954 kişi göç vermiştir. Bu yıllar arasında aldığı göç ise sırasıyla 22.866, 23.231, 23.415, 50.003, 32.118, 27.587, 30.492, 28.902, 31.971, 34691 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019). En çok göç verilen ilk 5 il sırasıyla İstanbul, Ankara, Hakkari, Bursa ve Antalya iken en çok göç alınan il sırasıyla İstanbul, Hakkari, Ankara, İzmir, Antalya'dır. Bu sonuçlar Van'ın her yıl yüksek bir sayıda göç verdiğini ve yine yüksek bir sayıda göç aldığını göstermektedir (Van TSO, 2018: 25-30).

Anketin uygulanma sürecinde Van İŞKUR Müdürü ile yapılan görüşmede Van ilinin göç sorununa yönelik sorular yöneltilmiştir. Görüşmede şu bilgiler elde edilmiştir: "Van şehir merkezi yoğun bir şekilde dışarıya göç vermektedir. Dışarıya verilen göçlerin çoğu yüksek eğitimli, ekonomik durumu iyi olan ve kalkınmada etkili olabilecek nüfustan oluşmaktadır. Şehir merkezinden dışarıya verilen göçün yerini kırsaldan şehir merkezine gelenler almaktadır. Van şehir merkezinin son 5-6 yılda demografik yapısı önemli oranda değişmiştir. Kırsaldan gelenlerin eğitim düzeyi düşüktür, şehirde yüksek işsizlik nedeniyle entegrasyon sorunu yaşanmaktadır ve sorununa yönelik bir çalışma da bulunmamaktadır."

Bölge illerinden Bitlis de her dönem göç veren bir il olmuştur. TÜİK 2017-2018 yılları verilerine göre 2017 ve 2018 yıllarında Bitlis ilinden göç edilen iller başta İstanbul olmak üzere, Ankara, Adana, Antalya, Aydın, Bursa, İzmir, Kocaeli, Manisa, Mersin ve Tekirdağ gibi batı illerinin yanı sıra Doğu Ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Gaziantep, Malatya, Muş, Batman, Siirt ve Van illeridir. Bitlis ili Bölge illerinden çok, Türkiye'nin batı illerine göç vermektedir.

Muş ilindeki göçler, sınırlı alanda ve şartlarda tarıma dayalı üretimin yürütüldüğü kırsal kesimlerden Türkiye'deki büyük şehirlere ve yurt dışına olmaktadır. Muş şehir merkezi nüfusunun çok üzerindeki bir sayı, Türkiye'nin batısındaki büyükşehirlere göç

etmiştir. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra hız kazanan Muş'tan dışarıya göç, günümüzde hala devam etmektedir. Türkiye'nin en fazla sanayileşmiş ve sosyo-ekonomik olarak gelişmiş İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara gibi illerin yanı sıra Mersin, Manisa, Adana, Kocaeli ve Aydın gibi iller ile Muş'a yakın ve nispeten daha gelişmiş Diyarbakır, Gaziantep, Erzurum ve Van gibi illere göç verilmektedir. Muş'a gelenlerin bir kısmını memur kesimi iken diğer bir kısmı ise büyük şehirlerde ikamet eden, çalışma koşulları zorlaşmasıyla Muş'a geri dönen Muşlulardan oluşmaktadır. Muş'un en fazla göç verdiği ve göç aldığı illerin aynı iller olması, Muş'tan ekonomik nedenlerle göç eden bireylerin belli bir süre sonra tekrar geriye dönmelerinden kaynaklanmaktadır (Sönmez, 2010: 45-57).

TÜİK verilerine göre Hakkari, 2009-2018 yılları arasında sırasıyla 7949, 9225, 9133, 10137, 10293, 10897, 12983, 16067, 10380, 10156 kişi göç vermiştir. Bu yıllar arasında aldığı göç ise sırasıyla 4314, 6013, 8775, 5622, 8007, 7187, 8216, 5945, 9997, 12757 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, 2019).

Bölge'nin dışarıya sürekli göç vermesi bölgenin kalkınması açısından olumsuz bir sonuç doğurmaktadır. Bölge'de şehirdeki nüfusun kır nüfusundan az olması, bölge dışına her yıl verilen yüksek düzeylerdeki göçler, göç edenler arasında sermaye sahiplerinin de olması ve sermayelerini Bölge dışına çıkarmaları, Bölge'de sermaye birikimini engellemekte ve bölgesel kalkınmayı olumsuz etkilemektedir.

Tablo 4.16. Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) İçin Yapılan Harcamalar ve Verilen Destekler Yeterliliğine Yönelik Değerlendirmeler

Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) için Yapılan Harcamalar ve Verilen Destekler Yeterlidir.	Kamu Kesimi	Özel Kesim	Üniversite	TSO	DAKA Uzmanı	Toplam
	(Frekans Yüzde)	(Frekans Yüzde)	(Frekans Yüzde)	(Frekans Yüzde)	(Frekans Yüzde)	
KESİNLİKLE KATILMIYORUM	11,4 4	22,2 6	25,0 1	0,0 0	8,7 2	14,0 13
KATILMIYORUM	34,3 12	37,0 10	25,0 1	0,0 0	60,9 14	39,8 37
KARARSIZIM	28,6 10	33,3 9	25,0 1	25,0 1	26,1 6	29,0 27
KATILIYORUM	22,9 8	7,4 2	0,0 0	75,0 3	4,3 1	15,1 14
KESİNLİKLE KATILIYORUM	2,9 1	0,0 0	25,0 1	0,0 0	0,0 0	2,1 2
Toplam	100,0 34	100,0 27	100,0 4	100,0 4	100,0 23	100,0 93

Araştırma ve geliştirme için yapılan harcamalar ve verilen destekler, TSO temsilcilerinin dışında Bölgedeki tüm kesimler tarafından yeterli görülmemektedir. Özellikle DAKA uzmanları ile özel kesim, Araştırma ve Geliştirme için yapılan harcamalar ve verilen desteklerin yeterli olmadığı konusunda büyük oranda benzer düşünmektedir.

Anketin uygulanması sürecinde Van Sanayi ve Teknoloji İl Müdürü ile yapılan görüşmede kurum olarak Ar-Ge konusunda Van'daki tüm firmaları tek tek ziyaret edip AR-GE ve yenilikçilik konusunda teşviklerle ilgili bilgilendirdikleri, ancak hiçbir geri dönüş alamadıklarını, Van'daki firmaların AR-GE ve yenilik konusuna ilgilensinmediklerini belirtmiş, Bölge'deki illerin de benzer yapıda olduğunu ifade etmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından AR-GE için yapılan harcamalar ve desteklerin yeterli olmadığına yönelik görüşleri şu sonucu ortaya çıkarmaktadır: Bölge Planında yer verilen ARGE faaliyetlerinin geliştirilmesi hedefine yönelik gerçekleştirilmesi öngörülen stratejiler yeteri düzeyde uygulanmamıştır.

Tablo 4.17. Bölge'nin Ulaşım ve iletişim altyapısındaki yetersizlikler için gerekli yatırımlar tamamlanması konusunda katılımcıların değerlendirmeleri

Bölge'nin Ulaşım ve iletişim altyapısındaki yetersizlikler için gerekli yatırımlar tamamlanmıştır.	Kamu Kesimi	Özel Kesim	Üniver site	TSO	DAKA Uzmanı	Toplam
	(Frekans Yüzde)	(Frekans Yüzde)	(Frekans Yüzde)	(Frekans Yüzde)	(Frekans Yüzde)	(Frekans Yüzde)
KESİNLİKLE KATILMIYORUM	15,2 5	25,9 7	33,3 1	0,0 0	13,0 3	17,8 16
KATILMIYORUM	21,2 7	22,2 6	33,3 1	25,0 1	52,2 12	30,0 27
KARARSIZIM	42,4 14	25,9 7	33,3 1	0,0 0	21,7 5	30,0 27
KATILIYORUM	21,2 7	25,9 7	0,0 0	75,0 3	13,0 3	22,2 20
KESİNLİKLE KATILIYORUM	0,0 0	0,0 0	0,0 0	0,0 0	0,0 0	0,0 0
Toplam	100,0 33	100,0 27	100,0 3	100,0 4	100,0 23	100,0 90

Tablo 4.17 incelendiğinde Bölge'nin ulaşım ve iletişim altyapısındaki yetersizlikler için gerekli yatırımlar tamamlandığı konusunda görüş ayrılıkları olduğu görülmektedir. DAKA uzmanları çoğunlukla yatırımların tamamlanmadığını düşünmekte iken TSO temsilcileri çoğunlukla yatırımların tamamlandığını düşünmektedir. Kamu kesiminde kararsızlar çoğunluktadır. Özel kesim kendi içinde farklı düşüncelere sahiptir. Bölge'de son yıllarda ulaşım ve iletişim alanında belirgin yatırımlar yapılmakla birlikte

tamamlanmayan ya da uzun süren projelerin olması ve gerekli yatırımların yapılmadığının düşünülmesi görüş farklılıklarını ortaya çıkarmıştır. DAKA bağlamında değerlendirildiğinde DAKA uzmanlarının Bölge Planlarında yer verilen ulaşım ve iletişim konusundaki hedef ve stratejilerin tamamlanmadığı yönündeki görüşleri dikkat çekicidir. Bu durum plandaki hedef ve stratejilerin uygulamada hayata geçirilip geçirilmediği konusunda önemli bir işaret olabilmektedir.

4.11.2. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri'nin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi İle İlgili Verilerin Analizi

“DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri”nin bölgesel kalkınmadaki etkisine ilişkin geliştirilen hipotezlerle ilgili elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Bağımsız değişken olan “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri” ile diğer bağımlı değişkenler arasındaki ilişkiler incelendiğinde en yüksek “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri” ile “Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi” arasında olduğu belirlenmiştir ($r=0,594$; $p<0.01$). Bu sonuç DAKA yönetişiminin üretime dönük sanayiye güçlendirdiği ve DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri arttığında “Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi”nde de artış olacaktır. En düşük ilişkinin “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri” ile “Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme” arasında olduğu saptanmıştır ($r=0,304$; $p<0.01$). “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri” ile “Bölgedeki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması” arasında ise çok zayıf bir ilişki tespit edilmiş olup ($r=0,186$, $p=0,05$) bu iki değişken arasında istatistiksel olarak bir ilişkinin olmadığına ya da ihmal edilebilir bir ilişkiye işaret etmektedir. Bu bulgu “Bölgedeki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması” değişkeninin açıklanmasında DAKA yönetişimi dışında başka faktörlere de ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir.

Tablo 4.18. Bağımlı ve Bağımsız Değişkenler Arasındaki İlişkinin Anlamlılığı

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
(1) DAKA'nin yönetim bağlamındaki faaliyetleri	1	,345**	,304**	,594**	,539**	,506**	,548**	,375**	,534**	,377**	,508**	,492**	,457**	,454**	,493**	,394**	,493**	,444**	,186*	,484**
(2) Bölge Planında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği		1	,281**	,271**	,064	,061	,142	,157	,265**	,181*	,328**	,242**	,496**	,131	,259**	,274**	,308**	,166	,363**	,212*
(3) Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme			1	,377**	,240**	,294**	,183	,263*	,264*	,221*	,465**	,289**	,173	,348**	,271**	,211*	,266*	,157	,311*	,293**
(4) Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi				1	,495**	,662**	,444**	,349**	,427**	,454**	,508**	,470**	,352**	,435**	,363**	,418**	,458**	,492**	,111	,383**
(5) Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi					1	,498**	,448**	,399**	,394**	,372**	,334**	,392**	,273**	,258*	,349**	,484**	,491**	,451**	,141	,188*
(6) İmalat Sektörü Yatırımlarının Arttırılması						1	,453**	,505**	,437**	,525**	,455**	,390**	,272**	,441**	,396**	,423**	,416**	,456**	,026	,434**
(7) Bölgenin Kültür Turizm Yatırımlara Önem verme							1	,527**	,605**	,416**	,433**	,363**	,250**	,305**	,454**	,378**	,333**	,322**	,098	,270**
(8) Bölgenin Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme								1	,499**	,371**	,337**	,281**	,309**	,227*	,465**	,408**	,437**	,198*	,145	,177*
(9) Bölgenin Tarım Sekt. Yatırımlarının Art. Önem Verme									1	,414**	,462**	,353**	464**	,215*	,440**	,392**	,347**	,233*	,126	,215*
(10) Bölgenin Enerji Sekt. Yatırımlarının Art. Önem Verme										1	,445**	,461**	,265**	,397**	,194*	,187*	,293**	,326**	,031	,348**
(11) Bölgenin Sosyal, Kültürel, İnsani Gelişmişliğine Önem Verme											1	,399**	,441**	,468**	,505**	,407**	,497**	,415**	,196*	,522**
(12) İhracata Yönelik Projelerin Desteklenmesi												1	,526**	,479**	,420**	,396**	,501**	,371**	,371**	372**

(13) Korumacı Politikaların Yeterliliği	1	,410**	,534**	,440**	,449**	,254**	,357**	,271**
(14) Ekonomik Gelişmeye Yönelik Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme	1	,494**	,299**	,442**	,432**	,127	,431**	
(15) Sosyal Gelişmeye Yönelik Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme	1	,558**	,580**	,483**	,260**	,291**		
(16) Yatırımlarda İhraç Malların Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye-Yoğun Sektörlere Özendirilmesi	1	,597**	,389**	,226*	,169			
(17) Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi	1	,555**	,274**	,329**				
(18) Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi	1	,339**	,349**					
(19) Bölgedeki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması	1	,186*						
(20) Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma	1							

p**<0,01 p*<0,05

Tablo 4.19. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	0,993	0,424	2,343	0,021*	12,335	0,001**
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,448	0,128	3,512	0,001**		

**p<0.01; *P<0.05
r=0,345**, R²=0,110, Durbin Watson= 1,855
Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği

H₁: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F_(1,92)=12,335 p=0,001 p<0.05) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaret eder.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin (t=3,512; p=0,001; p<0.05) Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmişse de DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri, Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterlilik düzeyinin 0,110'unu açıkladığı belirlenmiştir (R²_{Adjusted}=0,110). Katılımcılara göre Bölge Planlarda Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği düzeyinin sadece %11'ini DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %89'ünü modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı saptanmıştır. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

$$\text{Bölge Planlarda Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği} = 0,993 + 0,448 * \text{DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri}$$

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği düzeyinde 0,448'lik artış olacağı anlaşılmaktadır. Tablo 4.19 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin anlamlı olduğu görülmektedir (r=0,345**; β = 0,448; t=3,512; p=0,001). “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri” dışında başka

bağımsız değişkenlerin belirlenerek, Bölge planlarında yatırım ve desteklerin yeterliliğini sağlayacak faktörler üzerinde durulmasının önemi ortaya çıkmaktadır. DAKA yönetişimi, Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliğini düşük oranda açıklasa da yönetim faaliyetlerindeki artış Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliğini % 44,8 (0,448) lik bir artış sağlamaktadır. Bu nedenle “DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım ve Desteklerin Yeterliliği Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların, “Bölge planlarında öngörülen yatırım ve destekler bölgenin kalkınması için yeterlidir” maddesine çoğunlukla katılmadıkları görülmektedir (Kesinlikle Katılmıyorum= %12,9; Katılmıyorum=%52,7; Kararsızım=%12,9; Katılıyorum=%20,4; Kesinlikle Katılıyorum=%1,1). Anketlerin dağıtımı sırasında katılımcılarla yapılan görüşmelerde yatırım ve desteklere ilişkin farklı görüşler dile getirilmiştir. Çoğunluk yatırım ve desteklerin yeterli olmadığını belirtmiştir. Ancak bir kısım katılımcı, verilen desteklerin yeterli olduğu, “desteklerden yararlanmaması gerekenlerin olduğu” ve “desteği aldıktan sonra işi yapmayanların olduğu” ifade etmiştir. Bir kısım katılımcı desteklerden yararlananlardan bazılarının “aldıkları makineleri kullanmadıkları ve atıl durumda bıraktıkları, bazılarının aldıkları destekleri Bölge dışına çıkardıkları” ileri sürmüştür.

Tablo 4.20. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,737	0,458	3,794	0,000*		
DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,419	0,138	3,030	0,003**	9,180	0,003**

**p<0.01; *P<0.05
r=0,304**, R²=0,082, Durbin Watson= 1,676
Bağımsız Değişken: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme

H₂: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F(1,92)= 9,180 p=0,003 p<0.01)

olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işarettir.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin ($t=3,030$; $p=0,003$; $p<0,01$) Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme düzeyinin $0,082$ 'sini açıkladığı belirlenmiştir ($R^2_{Adjusted}=0,082$). Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme düzeyinin sadece $\%8,2$ 'sini DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken $\%91,8$ 'i modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıkladığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme = $1,737+0,419*DAKA$ 'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme düzeyinde $0,419$ 'luk artış olacağı belirlenmiştir. Tablo 4.20 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişkinin olduğu ve bu ilişkinin anlamlı olduğu görölmektedir ($r=304^{**}$; $\beta = 0,419$; $t=3,030$; $p=0,003$). DAKA yönetişimi, Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme değişkeninidüşük oranda açıklasa da yönetişim faaliyetlerindeki artış Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Vermedüzeyinde $\% 41,9$ ($0,419$) luk bir artış sağlamaktadır. Bu nedenle "DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem VermeÜzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır" hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, "Yapılan desteklerde endüstriyel kümelemeye önem verilmiştir" maddesine yönelik yanıtları farklılık göstermektedir (Kesinlikle Katılmıyorum= $\%3,3$; Katılmıyorum= $\%33,7$; Kararsızım= $21,7$; Katılıyorum= $\%33,7$; Kesinlikle Katılıyorum= $7,6\%$). Katılımcılara anketin uygulanması sürecinde endüstriyel kümelemeye yeterli önem verilip verilmediği konusu sorulduğunda, birçok il ve ilçede küçük sanayi sitesi ve Organize Sanayi Bölgeleri kurulmasında ve altyapı sorunlarının çözümünde DAKA'nın katkı sağladığını, özellikle DAKA'nın ağırlıklı olarak Van Organize Sanayi Bölgesi'ne yönelik çalışmalar yürüttüğünü belirtmişlerdir.

Tablo 4.21. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	0,705	0,393	1,795	0,076*		
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,833	0,118	7,049	0,000**	49,691	0,000**

**p<0.01; *P>0.05
r=0,594**, R²=0,346, Durbin Watson= 1,791
Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi

H₃: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı ($F_{(1,92)}= 49,691$ $p=0,000$ $p>0.05$) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaret eder.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin ($t=7,049$; $p=0,00$; $p>0.05$) Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi düzeyinin 0,346'sini açıkladığı belirlenmiştir ($R^2_{Adjusted}=0,346$). Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi düzeyinin sadece %34,6'sını DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %65,4'si modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi= $0,705+0,833*DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri$

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi düzeyinde 0,833'lük artış olacağı belirlenmiştir. Tablo 4.21 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında yüksek düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=0,596**$; $\beta = 0,833$; $t=3,030$; $p=0,003$). Modele dahil edilmeyen bağımsız değişkenlerin etkisinin (%65,4) yüksek olduğu görülmekle birlikte modeldeki bağımsız değişkenin de etkisinin (%34,6) yüksek

sayılabilecek bir değerde olduğu anlaşılmaktadır. DAKA yönetişimindeki artış da üretime dönük sanayinin güçlendirilmesinde %83,3'lük bir artış sağlayacaktır. Bu nedenle "DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır" hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, çoğunlukla "Bölge'nin rekabet gücü kazanması için üretime dönük sanayinin güçlendirilmesine önem verildiğini" düşünmektedirler (Kesinlikle Katılmıyorum= %4,3; Katılmıyorum=%20,4; Kararsızım=%18,3; Katılıyorum=%45,2; Kesinlikle Katılıyorum=11,8%). Katılımcılara anketin uygulanması sürecinde üretime dönük sanayinin güçlendirilmesine önem verilip verilmediği konusu sorulduğunda, özellikle gıda, tarım ve tekstil alanlarında üretime yönelik sanayinin güçlendirilmesi için destekler verildiğini belirtmişlerdir. Bazı katılımcılar, bölgenin potansiyelinin "daha çok turizm, tarım ve hayvancılık olduğunu" ifade ederek tarıma dayalı sanayinin önemini vurgulamışlardır.

Tablo 4.22. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesine Öncelik Verilmesi Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	0,586	0,421	1,393	0,167*		
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,773	0,126	6,105	0,000**	37,272	0,000**

**p<0.01; *P>0.05
r=0,539**, R²=0,283, Durbin Watson= 1,900
Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesinin Öncelenmesi

H4: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F(1,92)= 37,272 p=0,000 p>0.05) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işarettir.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin (t=6,103; p=0,000; p>0.05) Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi düzeyinin 0,283'ünü açıkladığı belirlenmiştir

($R^2_{Adjusted}=0,283$). Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesinin Öncelenmesi düzeyinin sadece %28,3'ü DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %71,7'si modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi = $0,586+0,773*DAKA$ 'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi düzeyinde 0,773'lük artış olacağı belirlenmiştir. Tablo 4.22 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r=0,539^{**}; \beta = 0,773; t=6,105; p=0,000$). Modele dahil edilmeyen bağımsız değişkenlerin etkisinin (%71,7) yüksek çıktığı, öte yandan modeldeki bağımsız değişkenin de etkisinin (%28,3) yüksek sayılabilecek bir değerde olduğu görülmektedir. Bu nedenle "DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır" hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesine öncelik verildiği konusunda farklı düşünmektedir (Kesinlikle Katılmıyorum= %7,5; Katılmıyorum=%26,9; Kararsızım=%21,5; Katılıyorum=%37,6; Kesinlikle Katılıyorum=6,5). Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesine Öncelik Verme, tek başına DAKA Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanmasa da tüm sanayi kollarının güçlendirilmesi için DAKA yönetiminde artışa gidilmesinin önemli bir katkısı olacağı görülmektedir (%77,3).

Tablo 4.23. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,478	0,373	3,965	0,000*		
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,627	0,112	5,590	0,000**	31,253	0,000**

** $p<0,01$; * $P<0,05$

$r=0,506^{**}$, $R^2=0,247$, Durbin Watson= 1,856

Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Bağımlı Değişken: İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması

H₅: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı ($F_{(1,92)}= 31,2530$ $p=0,000$ $p<0.01$) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işarettir.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin ($t=5,590$; $p=0,00$; $p<0.01$) İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması düzeyinin 0,247'sini açıkladığı belirlenmiştir ($R^2_{Adjusted}=0,247$). İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması düzeyinin sadece %24,7'ini DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %75,3'si modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması = $1,478+0,627*DAKA'nın$
Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması düzeyinde 0,627'lik artış (%62,7) olacağı belirlenmiştir. Tablo 4.23 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($\beta = 0,627$; $t=5,590$; $p=0,000$). Modele dahil edilmeyen bağımsız değişkenlerin etkisinin (%75,3) yüksek çıktığı, öte yandan modeldeki bağımsız değişkenin de etkisinin (%24,7) yüksek sayılabilecek bir değerde olduğu görülmektedir. DAKA yönetişimindeki artış da İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılmasında %62,7'lik bir artış sağlayacaktır. Bu nedenle “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılmasına önem verildiğine çoğunlukla katılmaktadırlar (Kesinlikle Katılmıyorum= %1,1; Katılmıyorum=%18,3; Kararsızım=%20,4; Katılıyorum=%49,5; Kesinlikle Katılıyorum=%10,8). DAKA'nın, imalat sektöründe yatırımların arttırılması ve sektörde altyapıyı güçlendirmeye yönelik çalışmalara önem verdiği görülmektedir. Bu kapsamda öne çıkan bazı çalışmalar, Tekstil Kentler ve Ortak Kullanım Atölyeleridir. Van ilinde 15 bin kişiye istihdam sağlamak amacıyla, DAKA tarafından Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı

kapsamında hazırlanan, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından desteklenen “Tekstil ve Hazır Giyim Organize Sanayi Bölgesi” projesi için Bakanlık tarafından 16 milyon TL kaynak ayrılmıştır. 50 fabrika binasının bulunacağı OSB’de tekstil yatırımcılarının yer talebi karşılanması amaçlanmıştır. Diğer önemli bir çalışma ortak kullanım atölyeleri ile ilgilidir. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı koordinasyon ve otoritesinde gerçekleşen IPA-II “Rekabetçi Sektörler Programı’na Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı 9,3 milyon Avro’ya tekabül eden “Ortak Kullanım Atölyeleri” projesi ile başvurmuş ve 29 Haziran 2018 tarihinde Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından kabul edilmiştir. Proje ile Muş ve Bitlik Organize Sanayi Bölgeleri ile Erciş Küçük Sanayi Sitesine birer adet ortak kullanım atölyesi kurularak işletmelerin kendi imkanları ile alamayacakları büyük bütçeli makine ve ekipmanları alınarak ortak kullanıma sunulması amaçlanmıştır.

Tablo 4.24. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,046	0,416	2,514	0,014*	38,687	0,000**
DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,781	0,126	6,220	0,000**		

*p<0,05;**p<0.01;
r=0,548**, R²Adjusted=0,293, Durbin Watson= 1,838
Bağımsız Değişken: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme

H6: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı ($F_{(1,92)}= 38,687$ $p=0,000$ $p<0.05$) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2’ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaret eder.

DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ($t= 6,220$, $p=0,000$; $p<0.05$) Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme düzeyinin 0,293’ünü açıkladığı saptanmıştır ($R^2_{Adjusted}=0,293$). Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme düzeyinin %29,3’ü DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %71,7’si

modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme = 1,046+0,781*DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme düzeyinde 0,781 birimlik artış olacağı belirlenmiştir. Tablo 4.24 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($\beta = 0,781$; $t=6,220$; $p=0,000$). Modele dahil edilmeyen bağımsız değişkenlerin etkisinin (%71,7) yüksek çıktığı, öte yandan modeldeki bağımsız değişkenin de etkisinin (%29,3) yüksek sayılabilecek bir değerde olduğu görülmektedir. DAKA yönetimindeki artış da Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme düzeyinde %78,1’lik bir artış sağlamaktadır. Bu nedenle “DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, Bölge’nin tanıtımı ve kalkınmasında kültür ve turizm yatırımlarına önem verildiğine çoğunlukla katılmaktadır (Kesinlikle Katılmıyorum= %4,3; Katılmıyorum=%15,2; Kararsızım=%18,5; Katılıyorum=%43,5; Kesinlikle Katılıyorum=%18,5). DAKA’nın kültür-turizm kapsamında faaliyetlerine bakıldığında aktif bir rol üstlenme çabası içine girdiği görülmektedir. DAKA’nın bu yöndeki bazı çalışmaları aşağıda verilmiştir.

Bitlis ilinin tarihi güzelliklerini mevcut gizlenmişliğinden kurtarıp turizmi canlandırmak amacıyla “Bitlis İli Sokak Sağıklaştırma Projesi”, Urartu Müzesi, Tuşba Evleri gibi önemli kültürel yatırımlarını destekleme; Van Kent Müzesi projesi; Van şehir merkezi ile Van Gölü’nü buluşturmaya ve büyük bir turizm potansiyeli oluşturmayı hedefleyen İskele Sahil Rekreasyonu Alanı projeleri; Ahlat ilçesindeki tarihi ve kültürel varlıkların tanıtımı; coğrafi işaret alma potansiyeli bulunan yöresel ürünlerin tespiti ve tanıtımı; Hakkâri’nin doğasını dünyaya tanıtma ve sporcu yetiştirme amacıyla Hakkâri kış sporları kapasite geliştirme projesi, Kalecik Seyir Tepesi projesi, Ayanıs Kalesi projesi, Bitlis Tarihi Kırnepet Ağa Konağı Restorasyonu projesi.

Tablo 4.25. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,667	0,418	3,985	0,000**	14,868	0,000**
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,485	0,126	3,856	0,000**		

**p<0.01;

r=0,375**, R²_{Adjusted}=0,131, Durbin Watson= 1,894

Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Bağımlı Değişken: Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme

H₇: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F_(1,92)=14,868 p=0,000 p<0.01) olduğu belirlenirken, durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaretler.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri (t= 3,856; p=0,000; p<0.01) Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri, Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinin 0,131'ini açıkladığı saptanmıştır (R²_{Adjusted}=0,131). Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Düzeyinin %13,1'ini DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %86,9'unun modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucunda regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme = 1,667+0,485* DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Bölge'de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinde 0,485 birimlik artış yapacağı belirlenmiştir. Tablo 4.25 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında düşük düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir (r=0,375**; β = 0,485; t=3,856; p=0,000). Modele dahil edilmeyen bağımsız değişkenlerin etkisinin %86,9 olarak yüksek çıktığı, öte yandan modeldeki bağımsız değişkenin de etkisinin de %13,1 olduğu görülmektedir. DAKA

yönetişimindeki artış da Bölge’de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinde %48,5’lik bir artış sağlamaktadır. Bu nedenle “DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, Bölge’nin kalkınması için ticaret sektörü yatırımlarının arttırılmasına önem verdiği konusunda farklı görüşlere sahiptir (Kesinlikle Katılmıyorum= %2,2; Katılmıyorum=%26,9; Kararsızım=%22,6; Katılıyorum=%41,9; Kesinlikle Katılıyorum=%6,5).

Tablo 4.26. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	0,681	0,441	1,544	0,126*	35,825	0,000**
DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,797	0,133	5,985	0,000**		

p* > 0.05; **p < 0.01;
r = 0,534**, R² = 0,227, Durbin Watson = 1,866
Bağımsız Değişken: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme

H_s: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F_(1,92) = 35,825 p = 0,000 p > 0.05) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2’ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işarettir.

DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin (t = 5,985; p = 0,000; p > 0.05) Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri, Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinin 0,227’sini açıkladığı saptanmıştır (R²_{Adjusted} = 0,227). Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinin %22,7’sini DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %77,3’unun modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme = 0,681 +0,797* DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinde 0,797 birimlik artış yapacağı belirlenmiştir. Tablo 4.26 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r=534^{**}$; $\beta = 0,797$; $t=5,985$; $p=0,000$). Bu nedenle “DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, çoğunlukla Bölge’nin kalkınması için tarımsal sektörü yatırımlarının arttırılmasına önem verildiğini düşünmektedir (Kesinlikle Katılmıyorum= %7,6; Katılmıyorum=%21,7; Kararsızım=%19,6; Katılıyorum=%40,2; Kesinlikle Katılıyorum=%10,9).

Bölgenin Tarım Sektörü Yatırımlarının Arttırılmasına Önem Verme düzeyinin %22,7’ini DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilmesi yüksek sayılabilecek bir değerdir ve DAKAyönetişiminin tarımsal yatırımlara önem vermede önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Yönetişimdeki bir birimlik artışla, tarımsal yatırımlara önem vermede %79,7’luk bir artış sağlanabilmektedir. Tarım sektöründe yatırımların artması için yönetişime daha fazla önem verilerek bölge yönetim yapısı güçlendirilmelidir. Öte taraftan bölgenin tarım sektöründe yatırımların arttırılması için başka faktörlerin de dikkate alınmasını gerekmektedir.

Tablo 4.27. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,596	0,425	3,752	0,000**		
DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,496	0,128	3,866	0,000**	14,949	0,000**

** $p<0.01$;

$r= 0,377^{**}$, $R^2=0,133$, Durbin Watson= 1,777

Bağımsız Değişken: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Bağımlı Değişken: Bölge’de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme

H₉: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı ($F_{(1,92)}=14,949$ $p=0,000$ $p<0.01$) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işarettir.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin ($t= 3,866$; $p=0,00$; $p<0.01$) Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinin 0,133'sini açıkladığı saptanmıştır ($R^2_{Adjusted}=0,133$). Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinin %13,3 DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %86,7'ini modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme = $1,596+0,496* \text{DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri}$

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinde 0,496 birimlik (%49,6) artış yapacağı belirlenmiştir. Tablo 4.27 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında düşük düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r= 0,377^{**}$; $\beta = 0,496$; $t=3,866$; $p=0,000$). Bu nedenle “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, Bölge'nin kalkınması için enerji sektörü yatırımlarının artırılmasına önem verildiği konusunda farklı görüşlere sahiptir (Kesinlikle Katılmıyorum = %4,3; Katılmıyorum =%21,7; Kararsızım=%31,5; Katılıyorum =%34,8; Kesinlikle Katılıyorum =%7,6). Bölgenin Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme düzeyinin %13,3'ü DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilmektedir. Yönetişimdeki bir birimlik artışla, enerji yatırımlarına önem vermede %49,6'lık bir artış sağlanabilmektedir. DAKA yönetişimin enerji yatırımlara önem vermede önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Enerjideki bu rolü nedeniyle yönetişime daha fazla önem verilerek bölge yönetişim yapısı güçlendirilmelidir. Öte taraftan bölgenin enerji

sektöründe yatırımların arttırılmasında başka faktörlerin de dikkate alınmasını gerekmektedir.

DAKA, enerji alanındaki faaliyetleri daha çok yenilenebilir enerji kapsamında gerçekleştirmiştir. DAKA, Bölge işletmelerinin enerji girdi maliyetlerinin azaltılmasını sağlamak, sektörel rekabet güçlerinin arttırılması ve Bölge’de yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının özendirilmesi amacıyla 2012 yılında Mali Destek Programı kapsamında proje teklif çağrısı yapmıştır. Proje kapsamında güneşli gün bakımından Antalya’dan sonra Türkiye’nin en fazla güneşli gün sayısında ikinci olan Van’da Yüzüncü Yıl Üniversitesi’nin tüm enerji ihtiyacını karşılamak için hazırladığı projeye destek vermiştir. Muş Organize Sanayi’nde alternatif enerji kaynaklarının kullanımını sağlamak amacıyla 200 kW kapasiteli güneş santrali kurulması için çalışmalar başlatmıştır. DAKA, 2009’dan itibaren güneş enerjisi potansiyelini ortaya koymak ve yatırımcıları çekmek amacıyla çalışmalar başlatmıştır. Van’da Güneş Enerjisi İhtisas Endüstri Bölgesi Kurulması için başvuruda bulunmuştur. Van’da güneş enerjisi projelerinin lisanslarını alan firmaların bürokratik işlemlerini hızlandırarak tesislerin kurulum alanları için önerilerde bulunmuştur.

Bazı katılımcıların Bölge’nin kalkınması için enerji sektörü yatırımlarının arttırılmasına önem verildiğini düşünmelerinde önemli bir faktör, Bölge’de kurulan HES’ler ve barajların DAKA ile ilişkilendirmeleri olduğu söylenebilir. Anket sürecinde katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcılar enerji yatırımlarına örnek olarak bölgede kurulan HES’ler ve barajları örnek olarak vermişlerdir.

Tablo 4.28. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölgenin Sosyal-Kültürel- İnsani Gelişmişliğine Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	0,716	0,421	1,699	0,093	31,300	0,000**
DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,712	0,127	5,595	0,000*		

**p<0.01;

r=0,508**, R²=0,250, Durbin Watson= 1,747

Bağımsız Değişken: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Bağımlı Değişken: Bölge’nin Sosyal-Kültürel- İnsani Gelişmişliğine Önem Verme

H₁₀: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölgenin Sosyal-Kültürel İnsani Gelişmişliğine Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı ($F_{(1,92)}=31,300$ $p=0,000$ $p>0.05$) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işarettir.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin ($t= 5,595$; $p=0,00$; $p>0.05$) Bölge'nin Sosyal-Kültürel-İnsani Gelişmişliğine Önem Verme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'nin Sosyal-Kültürel-İnsani Gelişmişliğine Önem Verme düzeyinin 0,250'sini açıkladığı saptanmıştır ($R^2_{Adjusted}=0,250$). Bölge'nin Sosyal-Kültürel-İnsani Gelişmişliğine Önem Verme düzeyinin %25'inin DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %75'inin modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Bölge'nin Sosyal-Kültürel-İnsani Gelişmişliğine Önem Verme = $0,716+0,712*DAKA'nın\ Yönetişim\ Bağlamındaki\ Faaliyetleri$

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Bölge'nin Sosyal-Kültürel-İnsani Gelişmişliğine Önem Verme düzeyinde 0,712 birimlik artış yapacağı belirlenmiştir. Tablo 4.28 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r= 0,508^{**}$ $\beta = 0,712$; $t=5,595$; $p=0,000$). Bu nedenle "DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'nin Sosyal-Kültürel-İnsani Gelişmişliğine Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır" hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların bölge'nin sosyal-kültürel, eğitim, sağlık (insani gelişmişlik) alanlarında gelişmişliğe yeterince önem verildiği konusunda görüşleri farklılık göstermektedir (Kesinlikle Katılmıyorum = %5,4; Katılmıyorum =%33,7; Kararsızım=%21,7; Katılıyorum =%32,6; Kesinlikle Katılıyorum =%6,5). DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri, Bölge'nin Sosyal-Kültürel-İnsani Gelişmişliğine Önem Verme düzeyinin %25'i gibi yüksek sayılabilecek bir düzeyde açıklayabilmektedir. Bölge'de yönetişime dayalı bir yönetim biçimi güçlendirilerek Bölge'nin sosyo-kültürel gelişmişlik bakımından kalkınmasına daha fazla önem

verilmesinde yönetim katkısının artırılması önem arz etmektedir. Yönetimdeki çabalarına artırılması ile Bölge'nin sosyal-kültürel-insani gelişmişliğine önem verilmesine %71,2 oranında bir katkı sağlanabilmektedir.

Tablo 4.29. DAKA'nın Yönetim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İhracata Yönelik Projeleri Destekleme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	0,721	0,367	1,964	0,053*	29,002	0,000**
DAKA'nın Yönetim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,595	0,111	5,385	0,000**		

**p<0.01;
r=0,492**, R²=0,233, Durbin Watson= 2,123
Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: İhracata Yönelik Projeleri Desteklemeye

H₁₁: DAKA'nın Yönetim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İhracata Yönelik Projeleri Destekleme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F_(1,92)=29,002 p=0,000 p>0.05) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaretler.

DAKA'nın Yönetim Bağlamındaki Faaliyetlerinin (t= 5,385; p=0,000; p>0.05) İhracata Yönelik Projeleri Destekleme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetim Bağlamındaki Faaliyetleri, İhracata Yönelik Projeleri Destekleme düzeyinin 0,233'ünü açıkladığı saptanmıştır (R²_{Adjusted}=0,233). İhracata Yönelik Projeleri Destekleme düzeyinin %23,3'ünün DAKA'nın Yönetim Bağlamındaki Faaliyetlerinin ile açıklanabilirken %76,7'sini modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

İhracata Yönelik Projeleri Destekleme = 0,721+0,595* DAKA'nın Yönetim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın İhracata Yönelik Projeleri Destekleme düzeyinde 0,595 birimlik artış olacağı belirlenmiştir. Tablo 4.29 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir (r=0,492**; β = 0,651; t=5,385; p=0,000). Bu nedenle "DAKA'nın

Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İhracata Yönelik Projeleri Destekleme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcıların, DAKA'nın ihracata yönelik projeleri yeterince desteklediği konusundaki görüşleri farklılık göstermektedir (Kesinlikle Katılmıyorum = %8,6; Katılmıyorum =%39,8; Kararsızım=%31,2; Katılıyorum =%19,4; Kesinlikle Katılıyorum =%1,1). İhracata yönelik projelere desteklerin artması için DAKA yönetişimi düzeyinde artışı sağlayacak adımlara ilave olarak başka faktörlerin de belirlenip bu yönde çalışmaların yapılması gerekmektedir. Yönetişim faaliyetlerinin artırılması durumunda ise ihracata yönelik projeleri destekleme düzeyinde %59,5 oranında yüksek bir artış sağlanabilmektedir.

Tablo 4.30. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Korumacı Politikaların Yeterliliği Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	0,849	0,368	2,308	0,023*		
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,542	0,111	4,896	0,000**	23,969	0,000**

**p<0.01; *p<0.05
r=0,457**, R²=0,200, Durbin Watson= 2,014
Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Korumacı Politikaların Yeterliliği

H₁₂: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Korumacı Politikaların Yeterliliği Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F_(1,92)=23,969; p=0,000 p<0.05) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaretler.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin (t= 4,896; p=0,000; p<0.05) Korumacı Politikaların Yeterliliği üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Korumacı Politikaların Yeterliliği üzerindeki etkisi düzeyinin 0,200'ünü açıkladığı saptanmıştır (R²_{Adjusted}=0,200). DAKA tarafından geliştirilen Korumacı Politikaların Yeterliliği düzeyinin %20'sini DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken

%80'ni modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Korumacı Politikaların Yeterliliği= 0,849 +0,542* DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Korumacı Politikaların Yeterliliğidüzeyinde 0,542 birimlik artış yapacağı belirlenmiştir. Tablo 4.30 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r=0,457^{**}$; $\beta = 0,542$; $t=4,896$; $p=0,000$). Bu nedenle “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Korumacı Politikaların Yeterliliği Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, Bölge'nin rekabet gücü kazanmasına yönelik DAKA'nın korumacı politikalarının yeterliliğine ilişkin görüşleri farklılaşmaktadır (Kesinlikle Katılmıyorum = %11,8; Katılmıyorum =%33,3; Kararsızım=%37,6; Katılıyorum =%17,3; Kesinlikle Katılıyorum =%0). DAKA'nın korumacı politikalarının yeterliliği %20 düzeyinde DAKA'nın yönetim bağlamındaki faaliyetleri ile açıklanabilirken, %80 düzeyindeki ise başka faktörlerle açıklanabilmektedir. DAKA'nın yönetim bağlamındaki faaliyetlerinde artışın Korumacı Politikaların Yeterliliği düzeyinde %54,2 lik bir artış sağlayacaktır.

Anketin uygulanması sürecinde katılımcılar, Bölge'nin sınır bölgesinde bulunmasından kaynaklanan pek çok potansiyelinin olduğu ve bunların korunması gerektiği, özellikle sınır ticaretinde Bölge'nin korumacı politikalara ihtiyacı olduğunu belirtmişlerdir. Komşu ülkelerle bölgenin, sosyal, kültürel, tarihi, ticari ve akrabalık ilişkilerinin korunması ile Bölge'nin kalkınmasına katkı sağlanacağını ifade etmişlerdir. Katılımcılar İran ile Türkiye arasında kurulması gündemde olan ortak Organize Sanayi Bölgesi'nin Van'da kurulmasıyla Bölge'nin bu avantajlarının korunabilmesi için bir adım olabileceği belirtilmiştir. Ortak Organize Sanayi Bölgesine başka Bölge'lerin (Erzurum ve Elazığ gibi şehirlerin) de talip olması, bu konuda DAKA'nın ve bölgesel aktörlerin hareket alanını daraltmakta ve konunun merkezi hükümet düzeyinde ele alınmasını gündeme getirmektedir.

Tablo 4.31. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sınai Faaliyetlerin Kümelendiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,432	0,377	3,804	0,000*	23,667	0,000*
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,551	0,113	4,865	0,000*		

*p<0.01
r= 0,454**, R²=0,198, Durbin Watson= 1,841
Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme

H₁₃: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı ($F_{(1,92)}=23,667$; $p=0,000$ $p<0.01$) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaret eder.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin ($t= 4,896$; $p=0,000$; $p<0.01$) Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme üzerindeki etkisi düzeyinin 0,198'ini açıkladığı saptanmıştır ($R^2_{Adjusted}=0,198$). Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme düzeyinin %0,19,8'i DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken %80,2'ni modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

$$\text{Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme} = 1,432 + 0,551 * \text{DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri}$$

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme düzeyinde 0,551 birimlik artış olacağı belirlenmiştir. Tablo 4.31 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r=0,454**$; $\beta = 0,551$; $t=4,865$; $p=0,000$). Bu nedenle "DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sınai Faaliyetlerin Kümelenildiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır" hipotezi kabul edilmiştir.

Katılımcılar, Bölge’de Ekonomik Gelişmeye yönelik olarak Sınai Faaliyetlerin Kümelendiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirmeye önem verildiği konusundaki görüşleri farklılık göstermektedir (Kesinlikle Katılmıyorum = %3,2; Katılmıyorum =%20,4; Kararsızım=%32,3; Katılıyorum =%39,8; Kesinlikle Katılıyorum =%4,3). Sınai Faaliyetlerin Kümelendiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirmek amacıyla Bölge yönetişimine dayalı çabalar, 0,551 birimlik bir katkı sağlamaktadır. Sınai Faaliyetlerin Kümelendiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirmek için %80,2 düzeyinde DAKA yönetim bağlamındaki faaliyetlerin dışındaki faktörler etkili olduğundan bu faktörlerin üzerinde durulması gerekmektedir.

Tablo 4.32. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,111	0,343	3,240	0,002*		
DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,558	0,103	5,400	0,000*	29,157	0,000*

*p<0.01
r= 0,493, R²=0,234, Durbin Watson= 1,865
Bağımsız Değişken: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme

H₁₄:DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F_(1,92)=29,157; p=0,000 p<0.01) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2’ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaretler.

DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin (t= 5,400; p=0,000; p<0.01) Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme üzerindeki etkisi düzeyinin 0,234’ünü açıkladığı saptanmıştır (R²_{Adjusted}=0,234). Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme düzeyinin %23,4’ünü DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken, %,76,6’sını modele

dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme = 1,111 +0,558* DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme düzeyinde 0,558 birimlik artış olacağı belirlenmiştir. Tablo 4.32 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında orta düzeyde anlamlı ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r= 0,493$; $\beta = 0,558$; $t=5,400$; $p=0,000$). Bu nedenle "DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır" hipotezi kabul edilmiştir

Katılımcılar, Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıya önem verdiği konusundaki görüşleri farklılık göstermektedir (Kesinlikle Katılmıyorum = %3,2; Katılmıyorum = %31,2; Kararsızım = %37,6; Katılıyorum = %26,9; Kesinlikle Katılıyorum = %1,1). Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıya Önem Verme için %76,6 düzeyinde DAKA yönetim bağlamındaki faaliyetlerin dışındaki faktörler etkili olduğundan bu faktörlerin üzerinde durulması gerekmektedir.

Tablo 4.33. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,178	0,379	3,107	0,003*		
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,467	0,114	4,091	0,000*	16,735	0,000*

* $p < 0.01$

$r=0,394^{**}$, $R^2=0,146$, Durbin Watson= 1,733

Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Bağımlı Değişken: Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme

H₁₅: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı ($F_{(1,92)}=16,735$; $p=0,000$)

$p < 0.01$) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaretler.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin ($t = 4,091$; $p = 0,000$; $p < 0.01$) Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektörlere önem verilmesi düzeyinin %14,6'sını açıkladığı saptanmıştır ($R^2 = 0,146$). Yatırımlarda İhraç Mallarının Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme düzeyinin %14,6'sı DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken, %85,4'ü modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. %85,4 'lük büyük bir oranın ortaya çıkması, yatırımlarda emek yoğun sektörler için önem verilmesinin etkisinin yüksek olduğunu göstermektedir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme = $1,178 + 0,467 * \text{DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri}$

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Yatırımlarda İhraç Mallarının Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme düzeyinde 0,467 birimlik artış yapacağı belirlenmiştir. Tablo 4.33 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r = 0,394^{**}$; $\beta = 0,467$; $t = 4,091$; $p = 0,000$). Bu nedenle "DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır" hipotezi kabul edilmiştir. Ancak modeldeki bağımsız değişkenin etkisinin çok düşük olması ve dahil edilmeyen bağımsız değişkenlerin etkisinin ise çok yüksek olması söz konusu olumlu etkinin yüksek bir düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

Katılımcılar, "İhraç mallarının emek-yoğun olması yerine sermaye yoğun mallar olmasına yönelik yatırımlara önem verilmiştir" maddesine katılmadıkları görülmektedir (Kesinlikle Katılmıyorum = %9,7; Katılmıyorum = %32,3; Kararsızım = 37,6; Katılıyorum = 20,4 Kesinlikle Katılıyorum = %0). Yatırımlarda emek yoğun sektörler için

önem verilmesi (www.daka.org.tr) katılımcıların bu yönde yanıtlar vermesinde etkili olmuştur

Tablo 4.34. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	0,925	0,391	2,367	0,020**		
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,635	0,118	5,400	0,000*	29,157	0,000*

*p<0.01 **p<0,05
r=0,493**,R²=0,234, Durbin Watson= 1,619
Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi

H₁₆: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F_(1,92)=29,157; p=0,000 p<0.05) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaretir.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin (t= 5,400; p=0,000; p<0.05) Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi düzeyinin 0,234'ünü açıkladığı saptanmıştır (R²_{Adjusted}=0,234). Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi düzeyinin %23,4'ü DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken, %,76,6'sı modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi = 0,925+0,635*
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi düzeyinde 0,635 birimlik artış yapacağı belirlenmiştir. Tablo 4.34 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir (r=0,493**; β = 0,467; t=5,400; p=0,000). Bu

nedenle “DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir. Ancak modeldeki bağımsız değişkenin etkisinin çok düşük olması ve dahil edilmeyen bağımsız değişkenlerin etkisinin ise çok yüksek olması söz konusu olumlu etkininin yüksek bir düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

Katılımcıların, Yatırımların Katma Değeri Yüksek olan Sektörlere Özendirildiği konusundaki görüşleri farklılık göstermektedir (Kesinlikle Katılmıyorum= %6,5; Katılmıyorum=%29,0; Kararsızım=%25,8; Katılıyorum=%37,6; Kesinlikle Katılıyorum=%1,1). DAKA, Bölge Planları ve Proje Teklif Çağrılarında katma değeri yüksek yatırımlara önem verdiği görülmektedir. Bölge Planlarında özellikle tarım, turizm, madencilik ve güneş enerjisi alanlarında katma değeri yüksek yatırımlara önem verilmesi gerektiğine vurgu yapmıştır. Bölge planlarında belirtilen sektörlerde katma değeri yüksek yatırımların özendirilmesinde yönetişimin olumlu etkisi olduğu ve yönetişimin artırılması ile birlikte katma değeri yüksek yatırımların artacağı anlaşılmaktadır.

Tablo 4.35. DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,053	0,423	2,488	0,015**		
DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,596	0,127	4,696	0,000*	22,049	0,000*

*p<0.01 **p<0,05
r=0,444**, R² Adjusted=0,188, Durbin Watson= 1,987
Bağımsız Değişken: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi

H₁₇: DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı (F_(1,92)=22,049; p=0,000 p<0.05) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2’ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaretir.

DAKA’nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin (t= 4,696; p=0,000; p<0.05) Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi üzerinde anlamlı ve

pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi düzeyinin 0,188'ini açıkladığı saptanmıştır ($R^2_{Adjusted}=0,188$). Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi düzeyinin %18,8'ini DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken, %,81,2'sini modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. %,81,2 'lik büyük bir oranın ortaya çıkması, Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlamayan Sektörlere Özendirilmesi etkisinin yüksek olduğunu göstermektedir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi = $1,053+0,596*$
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi düzeyinde 0,596 birimlik artış yapacağı belirlenmiştir. Tablo 4.35 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r=0,444**$; $\beta = 0,596$; $t=4,696$; $p=0,000$). Bu nedenle "DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır" hipotezi kabul edilmiştir. Ancak modeldeki bağımsız değişkenin etkisinin çok düşük olması ve dahil edilmeyen bağımsız değişkenlerin etkisinin ise çok yüksek olması söz konusu olumlu etkinin yüksek bir düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

Katılımcılar, Yatırımların Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirildiği konusunda farklı düşünmektedir (Kesinlikle Katılmıyorum= %6,5; Katılmıyorum=%28,3; Kararsızım=%29,3; Katılıyorum=%31,5; Kesinlikle Katılıyorum=%4,3). DAKA Bölge Planları, Gündümlü Projelerde ve Proje Teklif Çağrılarında kalıcı istihdam sağlayan yatırımlara önem verildiği görülmektedir. Verilen hibe desteklemelerinde istihdamın arttırılmasına önem verilmiştir. DAKA'nın istihdama yönelik önemli faaliyetlerin başında Van'da Cazibe Merkezlerini Destekleme Programı kapsamında hazırlanan, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığınca desteklenen "Tekstil ve Hazır Giyim Organize Sanayi Bölgesi" projesi ile 15 bin kişiye istihdam sağlayacağı öngörülen 50 tekstil fabrikasının kurulması gelmektedir.

Tablo 4.36. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Bölge'deki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,484	0,459	3,236	0,002**		
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,250	0,138	1,808	0,074*	3,268	0,074*

**p<0.01 *p>0,05
r=0,186*, R²_{Adjusted}=0,024, Durbin Watson= 1,831
Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri
Bağımlı Değişken: Bölge'deki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması

H₁₈: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'deki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasında ihmal edilebilir çok zayıf bir ilişki olduğu (r=0,186*) dolayısıyla olumlu ve olumsuz bir etki analizinin yapılamayacağı görülmektedir. Regresyon analizin ön şartlarından birisi de bağımlı ve bağımsız değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin var olmasıdır. Tablo 4.36 incelendiğinde bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin p=0,074>0,05 olduğu dolayısıyla istatistiksel anlamda aralarında anlamlı bir ilişki olmadığı belirlenmiştir.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Bölge'deki üniversitelerin kalkınmada rol alması yönünde yönlendirici bir etkide bulunması, bölgesel kalkınmada yerel aktörlerle işbirliğine girmeye yöneltmesi beklenebilir. İstatistiksel açıdan bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasında anlamlı bir ilişkinin olmaması iki kök nedeni olabilir: Birincisi, DAKA yönetişiminin üniversiteleri kalkınma faaliyetlerine yöneltmesi konusunda yeterli düzeyde etkisinin olmaması; ikincisi, Üniversitelerin bölgesel kalkınmada rol oynama kapasite ve isteklerinin olmaması.

“DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'deki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi reddedilmiştir.

Tablo 4.37. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin, Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma Üzerindeki Etkisine Ait Doğrusal Regresyon Analiz Sonuçları

Değişkenler	β	Std. Hata	t	p	F	F anlamlılık
Sabit	1,067	0,433	2,466	0,016**	27,845	0,000*

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri	0,688	0,130	5,277	0,000*
--	-------	-------	-------	--------

*p<0.01 **p<0,05

r=0,484**, R²_{Adjusted}=0,226, Durbin Watson= 2,039

Bağımsız Değişken: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Bağımlı Değişken: Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma

H₁₉: DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır.

Regresyon analizi varsayımları incelendiğinde yordayıcı (bağımsız değişken) değişkenlerle bağımlı değişken arasındaki ilişkinin anlamlı ($F_{(1,92)}=27,845$; $p=0,000$ $p<0.05$) olduğu belirlenirken, Durbin Watson değerinin 2'ye yakın olması oto korelasyonun olmadığına işaretler.

DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin ($t= 5,277$; $p=0,000$; $p<0.05$) Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu belirlenmiştir. DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma düzeyinin 0,226'sını açıkladığı saptanmıştır ($R^2_{Adjusted}=0,226$). Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma düzeyinin %22,6'sı DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri ile açıklanabilirken, %,77,4'ü modele dahil edilmeyen değişkenler tarafından açıklandığı belirlenmiştir. Regresyon analizi sonucuna regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir:

Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma = $1,067+0,688*$
DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri

Regresyon eşitliği incelendiğinde, DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetleri düzeyinde bir birimlik artışın Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma düzeyinde 0,688 birimlik artış yapacağı belirlenmiştir. Tablo 4.37 incelendiğinde bağımsız değişkenle bağımlı değişken arasında anlamlı, orta düzeyde ve pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir ($r=0,484**$; $\beta = 0,596$; $t=4,696$; $p=0,000$). Bu nedenle “DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır” hipotezi kabul edilmiştir. Ancak modeldeki bağımsız değişkenin etkisinin çok düşük olması ve dahil edilmeyen bağımsız değişkenlerin etkisinin ise çok yüksek olması söz konusu olumlu etkininin yüksek bir düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

Katılımcılar, çoğunlukla Girişimciliğin Özendirildiğini ve Girişimci Kültür Oluşturulmaya çalışıldığını düşünmektedir (Kesinlikle Katılmıyorum= %6,5;

Katılmıyorum=%21,5; Kararsızım=%16,1; Katılıyorum=%48,4; Kesinlikle Katılıyorum=%7,5). DAKA Proje Teklif Çağrılarıyla girişimciliği özendirilmekte ve girişimci kültür oluşturmaya çalışmaktadır. Ajans 2008-2019 yılları arasında hayata geçirilen toplam 15 adet mali destek programları kapsamında 265 projeye 97.892.165,80 TL hibe desteği sağlamış, eş finansmanlar dahil projelerin toplam bütçesi 178.491.905,91 TL olarak gerçekleşmiştir. Bu projelerden 50 tanesi Bitlis, 49 tanesi Hakkari, 59 tanesi Muş ve 107 tanesi Van ilinde uygulanmıştır. Ajans ayrıca 75 projeye toplam 4.464.090,63 TL hibe desteği sağlayarak bir diğer destek aracı olan doğrudan faaliyet ve fizibilite desteği kapsamında bölgedeki yatırımları desteklemiştir. Ajansın Teknik Destek kapsamında bölgedeki kurum ve kuruluşlara 443 proje için toplam 4.486.562,08 TL kaynak aktarmıştır (DAKA Veri Tabanı). Özel ve sivil kesim projelerine yapılan destekler Bölge’de girişimci kültürün oluşmasına katkıda bulunmuştur. Anket uygulama sürecinde katılımcılar, DAKA’nın son dönemlerde daha çok kamu kurumlarına yönelik desteklere ağırlık verdiğini, özel sektöre yönelik desteklerin arttırılmasının önemini ifade etmişlerdir.

Aşağıda hipotezlerin özeti verilmiştir:

Tablo 4.38. Hipotez Sonuçları

NO	HİPOTEZLER	SONUÇ
H1	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge Planlarında Öngörülen Yatırım Ve Desteklerin Yeterliliği Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,345^{**}$; $\beta = 0,448$; $t=3,512$; $p=0,001$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H2	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Desteklerde Endüstriyel Kümelemeye Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,304^{**}$; $\beta = 0,419$; $t=3,030$; $p=0,003$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H3	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Üretime Dönük Sanayinin Güçlendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,596^{**}$; $\beta = 0,833$; $t=3,030$; $p=0,003$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H4	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Tüm Sanayi Kollarının Güçlendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,539^{**}$; $\beta = 0,773$; $t=6,105$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H5	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İmalat Sektöründe Yatırımların Arttırılması Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($\beta = 0,627$; $t=5,590$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H6	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Kültür-Turizm Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($\beta = 0,781$; $t=6,220$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H7	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Ticaret Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,375^{**}$; $\beta = 0,485$; $t=3,856$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H8	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge’de Tarım Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,534^{**}$; $\beta = 0,797$; $t=5,985$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR

H9	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'de Enerji Sektörü Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,377^{**}$; $\beta=0,496$; $t=3,866$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H10	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölgenin Sosyal-Kültürel İnsani Gelişmişliğine Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,508^{**}$; $\beta=0,712$; $t=5,595$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H11	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin İhracata Yönelik Projeleri Destekleme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,492^{**}$; $\beta=0,651$; $t=5,385$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H12	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Korumacı Politikaların Yeterliliği Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,457^{**}$; $\beta=0,542$; $t=4,896$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H13	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sınai Faaliyetlerin Kümülendiği Alanlarda Altyapıyı Geliştirme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,454^{**}$; $\beta=0,551$; $t=4,865$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H14	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Sosyal Gelişmeye Yönelik Olarak Kentsel ve Kırsal Altyapıyı Geliştirme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,493$; $\beta=0,558$; $t=5,400$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H15	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Emek-Yoğun Sektörler Yerine Sermaye Yoğun Sektör Yatırımlarına Önem Verme Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,394^{**}$; $\beta=0,467$; $t=4,091$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H16	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Katma Değeri Yüksek Sektörlere Özendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,493^{**}$; $\beta=0,467$; $t=5,400$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H17	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Yatırımların Kalıcı İstihdam Sağlayan Sektörlere Özendirilmesi Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,444^{**}$; $\beta=0,596$; $t=4,696$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR
H18	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Bölge'deki Üniversitelerin Kalkınmada Yeterli Düzeyde Rol Alması Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,186^{*}$; $p=0,074>0,05$).	REDDEDİLMİŞTİR
H19	DAKA'nın Yönetişim Bağlamındaki Faaliyetlerinin Girişimciliği Özendirme ve Girişimci Kültür Oluşturma Üzerinde Olumlu Bir Etkisi Vardır ($r=0,484^{**}$; $\beta=0,596$; $t=4,696$; $p=0,000$).	KABUL EDİLMİŞTİR

SONUÇ VE ÖNERİ

Türkiye’de kalkınma yönetiminden kalkınmada yönetime geçişin bir örneği olarak kalkınma ajansları gösterilmektedir. Bu araştırmada TRB2 Bölgesi’nde faaliyet gösteren Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı (DAKA)’nın yönetim bağlamındaki faaliyetleri incelenmiş ve yönetimin bölgesel kalkınmada rolünün ne olduğu araştırılmıştır. Bölgesel kalkınma ajansları ve yönetim ilişkisi ele alınmış, geri kalmış veya az gelişmiş bölgelerdeki bölgesel kalkınma ajanslarında yönetimin bölgesel kalkınmada rolünü anlamak için DAKA üzerinde bir alan araştırması yapılmıştır. DAKA yönetimi ile DAKA’nın bölgesel kalkınma faaliyetlerindeki gelişmeyi belirlemek için anket ve görüşme tekniği kullanılarak DAKA ile yakından ilgili-ilişkili kesimlerin görüşlerine başvurulmuştur.

DAKA’nın yönetim bağlamındaki faaliyetlerinin, yerel katılımı sağlama, aktörler arasında işbirliği sağlama, yerel aktörlerin ve kalkınma kurulu üyelerinin önerilerini dikkate alma, kendi kendini örgütlenme etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. DAKA’nın yönetim düzeyi katılımcılar tarafından yüksek seviyede görülmüştür (N= 93, \bar{x} =3,233, SS = 0,766). Katılımcıların anket sorularına yanıtları değerlendirildiğinde görüşlerinin ortalamaları bakımından DAKA’nın bölgesel kalkınma faaliyetleri de düşük, orta ve yüksek seviyelerinde farklılaşmıştır.

Katılımcılar, Bölge’nin kalkınmasında Bölge planlarında öngörülen yatırım ve desteklerin (DAKA ve işbirliği yaptığı diğer kurumların verdiği destekler) yeterli olduğu görüşüne katılmamaktadır (N= 93, \bar{x} =2,44, Standart Sapma (SS) = 0,988).

Katılımcılar, desteklerde endüstriyel kümelemeye önem verildiği görüşüne orta düzeyde katılmaktadır ve standart sapmanın yüksek olması katılımcıların görüşlerinin heterojen bir yapıda olduğunu göstermektedir (N= 92, \bar{x} =3,09, SS = 1,055).

Plan, program ve faaliyetlerin Bölge’nin içinde gelişmişliğin eşit dağılımına yönelik gerçekleştiği görüşüne katılımcılar orta düzeyde katılmaktadır ve görüşler heterojen bir yapıdadır (N= 93, \bar{x} =3,09, SS = 1,100).

Katılımcılar, Bölge’nin üretime dönük sanayisinin güçlenmesine önem verildiğini düşünmektedir ve bu konudaki görüşler heterojen bir yapıdadır (N= 93, \bar{x} =3,40, SS = 1,075).

Tüm sanayi kollarının güçlendirilmesine önem verildiğın görüşüne katılımcılar orta düzeyde katılmaktadır ve görüşler heterojen bir yapıdadır (N= 93, \bar{x} =3,09, SS = 1,100).

Katılımcılar, imalat sektöründe yatırımların artırılmasına önem verildiğini düşünmektedir ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği çok yüksek değildir (N= 93, \bar{x} =3,51, SS = 0,951).

Katılımcılar kültür-turizm yatırımlarına önem verildiğini belirtmektedir ve katılımcıların görüşleri heterojen bir yapıya sahiptir (N= 93, \bar{x} =3,57, SS = 1,092).

Katılımcılar ticaret sektörü yatırımlarına önem verildiğini düşünmektedir ve bu konudaki görüşlerinin heterojenlik seviyesi çok yüksek değildir (N= 93, \bar{x} =3,24, SS = 0,993).

Katılımcılar tarım sektörü yatırımlarına önem verildiğini düşünmektedir ve katılımcıların bu konudaki görüşleri heterojen bir yapıya sahiptir (N= 92, \bar{x} =3,25, SS = 1,145).

Katılımcılar enerji sektörü yatırımlarına önem verildiğini düşünmektedir ve katılımcıların bu konudaki görüşleri heterojen bir yapıya sahiptir (N= 92, \bar{x} =3,20, SS = 1,008).

Bölge'nin sosyal-kültürel, insani gelişmişliğine önem verildiğın görüşüne katılımcılar orta düzeyde katılmaktadır ve görüşler heterojen bir yapıya sahiptir (N= 92, \bar{x} =3,01, SS = 1,074).

Katılımcılar, Bölge'nin kalkınması için ayrılan fonlar/ödeneklerin yeterli olmadığını düşünmektedir ve görüşlerin heterojenliği çok yüksek değildir (N= 93, \bar{x} =2,23, SS = 0,968).

Katılımcılar, Bölge dışına göçün önlenmesine yönelik desteklerin yeterli olduğın görüşüne katılmamaktadır ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği çok yüksek değildir (N= 92, \bar{x} =2,15, SS = 0,876).

Katılımcılar, ihracata yönelik projelerin desteklenmesine yeterli önem verildiğın görüşüne düşük düzeyde katılmaktadır ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği çok yüksek değildir (N= 93, \bar{x} =2,65, SS = 0,928).

Katılımcıların Bölge'nin rekabet gücü kazanmasına yönelik korumacı politikalara yeterince önem verildiğın görüşüne katılım seviyesi düşük düzeydedir (katılmamaktadır)

ve katılımcıların görüşlerinin heterojenlik seviyesi çok yüksek olmadığı görülmüştür (N= 93, \bar{x} =2,60, SS = 0,911).

Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) için yapılan harcamalar ve verilen desteklerin yeterli olduğu görüşüne katılım seviyesi düşük düzeydedir ve katılımcıların görüşlerinin heterojenlik seviyesi çok yüksek değildir (N= 93, \bar{x} =2,52, SS = 0,985).

Katılımcıların sınıai faaliyetlerin kümelendiği alanlarda altyapı yatırımlarına önem verildiği görüşüne katılım seviyesi yüksektir ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği çok yüksek değildir (N= 93, \bar{x} =3,22, SS = 0,931).

Katılımcılar, kırsal ve kentsel altyapıya önem verildiği görüşüne orta düzeyde katılmaktadır ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği çok yüksek değildir (N= 93, \bar{x} =2,91, SS = 0,868).

İhraç mallarının emek yoğun olması yerine sermaye yoğun olmasına yönelik yatırımlara önem verildiği görüşüne katılımcılar düşük düzeyde katılmaktadır ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği çok yüksek değildir (N= 93, \bar{x} =2,69, SS = 0,909).

Yatırımlarda katma değeri yüksek sektörlerle özendirildiği görüşüne katılım orta düzeydedir ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği çok yüksek değildir (N= 93, \bar{x} =2,98, SS = 0,989).

Katılımcılar, kalıcı istihdam sağlayan yatırımların yeterince özendirildiği görüşüne orta düzeyde katılmaktadır ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği yüksektir (N= 92, \bar{x} =2,99, SS = 1,022).

Katılımcılar, bölgenin ulaşım ve iletişim altyapısındaki eksiklikler için gerekli yatırımların tamamlandığı görüşüne düşük seviyede katılmaktadır ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği yüksektir (N= 92, \bar{x} =2,57, SS = 1,028).

Katılımcılar, Bölge'deki üniversitelerin bölgesel kalkınmadaki rolünü yeterince oynadığı görüşüne düşük seviyede katılmaktadır (katılmamaktadır) ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği yüksektir (N= 93, \bar{x} =2,29, SS = 1,028).

Bölgede girişimciliği özendirme ve girişimci kültür oluşturmaya çalışıldığı görüşüne katılımcıların yüksek seviyede katılmaktadır ve katılımcıların görüşlerinin heterojenliği yüksektir (N= 93, \bar{x} =3,29, SS = 1,089).

Anket tekniği ile elde edilen verilerin analizi sonucunda elde edilen sonuçlara göre DAKA'nın bölgesel kalkınma faaliyetlerine ilişkin katılımcıların görüşleri farklılık göstermektedir. Bölge planlarında öngörülen öncelikli alanlardan endüstriyel kümeleme,

Bölge'nin içinde gelişmişliğin eşit dağılımı, üretime dönük sanayisinin güçlendirilmesi, tüm sanayi kollarının güçlendirilmesi, imalat sektörü, kültür-turizm, ticaret sektörü, enerji sektörü, sosyal-kültürel-insani gelişmişlik, sınai faaliyetlerin kümelendiği alanlarda altyapı geliştirme, kırsal ve kentsel altyapı geliştirme, emek yoğun sektörlerde yatırımlara önem verme, katma değeri yüksek yatırımlara önem verme, kalıcı istihdam ve girişimciliği özendirme alanlarında DAKA'nın bölgesel kalkınma faaliyetlerine yönelik katılımcıların olumlu görüşlere sahip oldukları görülmektedir.

Bununla birlikte Bölge'nin kalkınmasında Bölge planlarında öngörülen yatırım ve desteklerin yeterliliği, Bölge'nin kalkınması için ayrılan fonlar/ödenekler, Bölge dışına göçün önlenmesi, ihracata yönelik projelerin desteklenmesi, Bölge'nin rekabet gücü kazanmasına yönelik korumacı politikalar, Araştırma ve Geliştirme (AR-GE), Bölge'deki üniversitelerin bölgesel kalkınmadaki rolü, ulaşım ve iletişim altyapısını geliştirme alanlarında DAKA'nın faaliyetlerinin katkı düzeyinin artırılması gerektiği ortaya çıkmıştır.

Araştırmada regresyon analizi ile elde edilen bulgular, DAKA yönetişiminin Bölge'nin kalkınmasında olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Ancak DAKA yönetişimi ile Bölge üniversitelerinin bölgesel kalkınmada rol oynaması arasında anlamlı bir ilişki belirlenmemiştir. Yönetişimdeki artışla birlikte bölgesel kalkınmadaki değişkenlerde de artışın olacağı görülmüştür. Ancak DAKA yönetişimi dışında başka faktörlerin etkisinin daha yüksek olduğu, bu nedenle başka değişkenlerin bölgesel kalkınmadaki rolünün açıklanmasına ihtiyaç duyulduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla bölgesel kalkınmada yönetim dışında başka değişkenlerin de dikkate alınması gerektiği düşünülmektedir.

Araştırmada ortaya atılan 19 hipotezden 1'i ret, 18'i kabul edilmiştir. Bölge üniversitelerinin bölgesel kalkınmada rol oynaması değişkeni hariç yönetişimin olumlu etkisi olduğu görülmektedir. Başta Bölge planlarında belirtilen Bölge üniversiteleri ile işbirliği yapılacak alanlarda olmak üzere, DAKA faaliyetlerine ve kalkınma süreçlerine üniversite temsilcilerinin aktif katılımı için yönetim süreçlerine ihtiyaç olduğu, böylelikle bölgesel kalkınmada üniversitelerin daha aktif roller üstlenmesi ve beklentileri karşılaması sağlanabileceği değerlendirilmektedir.

Yerel aktörlerin katılımı ile hazırlanan Bölge planlarında Bölge'nin potansiyellerini, öncelikli hedef ve stratejilerini belirlemede başarılı olunmuştur. Bölge

planlarında Bölge'nin potansiyel sektörlerine yönelik hedef ve stratejilere uygun yatırımlarının artırılması, Bölge'nin kalkınması için önem arz etmektedir. Anket tekniği ile elde edilen bulgulara göre katılımcılar, belirli sektörlerde yatırımların artırılması konusunda olumsuz görüş beyan etmişlerdir. Bölge'ye yatırımları çekmek açısından Bölge içinden ve Bölge dışından yatırımcıların teşviki ve işbirliğini sağlamaya yönelik çok düzlemli yönetişime yönelik çabaların önemli olacağı düşünülmektedir.

Görüşme tekniği ile elde edilen bulgular değerlendirildiğinde şu hususlar öne çıkmaktadır: DAKA, emek yoğun sektörlerde yatırımcıların özellikle tekstil firmalarının teşvik sisteminden yararlanarak Bölge'de yatırım yapmalarına öncülük etmiştir. Tekstil ve turizm sektörlerinde Bölge'de endüstriyel ağların gelişmesi için aktif bir çaba içerisinde olmuş, Bölge'de kurumsal kapasite oluşmasına olumlu katkılar sağlamıştır. DAKA İran Masası bünyesinde tekstil ve turizm temsilcileri bir araya getirilerek İran tarafı ile ilişki ağları geliştirmesine destek sağlamıştır. DAKA, yatırımcıların "sınırlı bilgi" problemini gidermede önemli çalışmalar gerçekleştirmiştir. Yapılan ve yaptırılan araştırmalarla, gerek Bölge ve gerekse İran hakkında piyasalarla ilgili bilgi sunulmuştur. DAKA, Bölge planları, fizibilite raporları ve çeşitli analiz raporları ile bölgenin potansiyellerini belirleyip destekler sağlamıştır. Bölge'de ekonominin canlanması için KOBİ'lere destek sağlanmış, büyümelerine yardımcı olunmuştur. Verilen destekler sınırlı sayı ve miktarda olsa da Bölge'de sermayenin oluşmasını sağlama açısından önem arz etmektedir.

DAKA, tekstil ve turizm sektörleri dışında endüstriyel kümeleme ve ağların gelişmesine yönelik faaliyetlerde bulunmuştur. Bölge'de endüstrinin gelişmemiş olması ve dışardan yeteli düzeyde yatırımcının gelmemiş olması nedeniyle, tekstil ve turizm dışındaki diğer sektörlerdeki çabaların sınırlı kaldığı söylenebilir. DAKA'nın, AB bölgeleri ve komşu ülkeler başta olmak üzere dünyadaki diğer bölgeler ile ilişki ve iletişim kurması önem arz etmektedir. DAKA, İran Batı Azerbaycan Bölge'si ile Bölge'nin ilişki geliştirmesine katkı sağlamak amacıyla DAKA İran Masası'nı kurmuştur. İyi uygulama örneği olarak İran masası modelinin komşu ülkelere yönelik olarak da uygulanması, Bölge'nin önemli bir potansiyeli olan sınır bölgesi özelliğinin değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır. Bu potansiyelin değerlendirilebilmesi için özellikle komşu ülkelerde ofislerin açılması ve DAKA İran Masası gibi oluşumlara gidilmesinin bölgesel işbirliği ve bölgesel/yerel yönetişim faaliyetleri üzerinde olumlu

etkisi olacağı düşünülmektedir. Bu sayede geliştirilecek ilişki ağları ile Bölge’de çok düzlemli yönetişimin altyapısı oluşturulabilecektir.

Bölge planlarındaki amaçların gerçekleştirilmesi için hedef ve stratejilerin projelendirilmesi gerekmektedir. Özel sektörün ve sivil toplum kuruluşları tarafından hazırlanan projelerin Bölge planlarındaki hedef ve stratejilere uygun nitelikte olması için proje hazırlama ve uygulama aşamalarında destek sağlanmasının önemli olacağı düşünülmektedir.

DAKA örneğinden hareketle az gelişmiş bölgelerde yerel/bölgesel yönetim, yatırımların potansiyel alanlarda yapılmasını sağlamada önemli bir rol oynarken yatırımların artırılması konusunda etkisinin sınırlı olabileceği değerlendirilmektedir. Az gelişmiş bölgelerde özel sektörün kısa vadede kar elde edecek yatırımlara yönelme isteği, tarım, sanayi ve teknolojinin gelişmemiş olması ve gelişme dinamizminin zayıf olması, bölgesel gelişmeyi sağlayacak sektörlerde yatırımların düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır. Bundan dolayı özel sektör ya da sivil toplum kuruluşları tarafından Bölge’nin önceliklerine göre projeler geliştirmelerini sağlamanın yanında ayrıca BKA’lar öncülüğünde yönetim süreçleri sonucunda kamu kesimi-özel kesim- sivil toplum ortaklıkları ile geliştirilmiş projelerin de önemi ortaya çıkmaktadır. Az gelişmiş bölgelerde sermayenin daha cazip bölgelere kayma isteği olabileceğinden bu bölgelerde kalkınma sürekliliğini sağlamak amacıyla kamunun özel kesimle işletmecilik anlamında ortaklık kurmasına dayanan modellerin geliştirilmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- AÇIKALIN, O., (2010), “Bölgesel Kalkınmada Sosyal Boyut: Yazında Varolan Durum ve Öneriler” mülkiye 2010 Cilt: XXXIV Sayı:269.
- ADALI, G., (2010), Türkiye’de Kamu Yönetimi Eğitimini Yeniden Düşünmek: Kamu Yönetimi Eğitiminin Günümüz Türkiye’sinde Kamu Kurumlarının Eğitim İhtiyacını Karşılama Durumu, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 140.
- AKBAŞ, İ., (2015), “Aktörler Arası İlişkiler, Sorunlar Ve Sonuçlar Bakımından Türkiye’de Kalkınma Ajansları: Güney Ege Kalkınma Ajansı (Geka) Örneği”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.
- AKBAŞ, İ., (2017), Kalkınma Ajanslarında Aktörler Arasındaki İlişkiler: Güney Ege Kalkınma Ajansı, Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, ICMEB17 Özel Sayısı, 440-455.
<http://ijmeb.org/index.php/zkesbe/article/view/1848/pdf>
- AKIN, N., (2006). Bölgesel Kalkınma Araçları İle Kalkınma Ajanslarının Uyum, İşbirliği Ve Koordinasyonu, 295-300. [https://www.tepav.org.tr/upload/files/1321362529-2.Bolgesel Kalkinma ve Yonetisim Sempozyumu Bildiri Kitabi.pdf](https://www.tepav.org.tr/upload/files/1321362529-2.Bolgesel%20Kalkinma%20ve%20Yonetisim%20Sempozyumu%20Bildiri%20Kitabi.pdf)
- AKIN, B., (2008), A Novel Instrument Of Regional Development In Turkey: Izmir Development Agency, Sabancı Üniversitesi, Avrupa Çalışmaları Yüksek Lisans Tezi.
- AKIN, B., (2008), A Novel Instrument Of Regional Development In Turkey: Izmir Development Agency, Sabancı Üniversitesi, Avrupa Çalışmaları Yüksek Lisans Tezi.
- AKIŞ, E., (2011), Küreselleşme Sürecinde Bölgesel Kalkınma Yaklaşımındaki Gelişmeler Ve Bölgesel Kalkınma Ajansları, Sosyoloji Konferansları, Sayı 44, 237-256.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101295>
- AKKAYA, Y., (2018), Bölgesel Kalkınmada Kalkınma Ajanslarının Rolü: Türkiye Örneği, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- AKMAN, E., ve ÖKTEN, A., (2018), Türkiye’de Yönetişim Alanında Hazırlanan Lisansüstü Tezlerin İçerik Analizi (2000-2016), Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 32 2018 Sayı: 4
- AKPINAR, R., (2013) “Türkiye’de Değişen Bölgesel Kalkınma Politikaları”, Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 4(6), ss. 29-46. <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423907054.pdf>
- AKYOL, E., (2011), “Türkiye Cumhuriyeti’nin Kalkınma Yönetimi Politikası”, Malatya: İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi. , Malatya, s 331.
- ALATAŞ, S., (2014), Ekonomik Kalkınmayı Belirleyen Faktörler: Ampirik Bir Analiz, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, S. 115.
- ALMALI, V., (2014), “Türkiye’de Kalkınma Ajansları: Doğu Anadolu Kalkınma Ajansı Örneği”, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 117.
- ALPARSLAN, İ., (2015), Unesco, Sürdürülebilir Kalkınma Ve Kültür: Somut Olmayan Kültürel Miras (Soküm) Örneği, Unesco Türkiye Millî Komisyonu Unesco Uzmanlık Tezi.
http://www.unesco.org.tr/Content_Files/Content/tez/iatez.pdf

- ALTAN, R., (2011), Ekonomik Büyüme Mi, Kalkınma Mı?, erişim adresi: <https://www.dunya.com/gundem/ekonomik-buyume-mi-kalkinma-mi-haberi-135071>
Erişim Tarihi: 08.04.2019
- APALI, A., (2009), Bölgesel Kalkınma Ajansları Ve İzmir Kalkınma Ajansı Örneği, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- APALI, A., YILDIZ, R., (2014), “Bölgesel Kalkınma Ajansları: Fransa ve İngiltere Örnekleri”, Karadeniz, Y: 6, S: 23, s. 66-88.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/341440>
- ARSLAN, E., (2010), Kalkınma Ajansları Ve Kalkınma Ajanslarının Türkiye Ekonomisine Beklenen Katkıları, Kamu-iş; C:11, S:3/2010.
<http://www.kamu-is.org.tr/pdf/1134.pdf>
- ARSLAN, M., L., (2011), Devletin İktisadi Büyümedeki Rolü, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi / 2011 Cilt: VI Sayı: II, 160-175Punch K., F., (2011), Sosyal Araştırmalara Giriş, (Çev. Bayrak vd.), Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 306.
- ARSLAN, F., (2016), “Yönetişimsiz Yönetimler: Türkiye’de Kalkınma Ajansları”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 25(2): 29-52.
[https://www.academia.edu/25307357/Management without Governance Development Agencies in Turkey](https://www.academia.edu/25307357/Management_without_Governance_Development_Agencies_in_Turkey)
- ARSLANOĞLU, İ., (2016), Bilimsel yöntem ve araştırma teknikleri, 222 s., Ankara.
- ARSLANTÜRK Z. ve Arslantürk H., (2013), Uygulamalı Sosyal Araştırma, Çamlıca Yayınları, İstanbul, s.379.
- ATA, A., Y., (2011), Kalkınma Ajansları Ve Hibe Yanılsaması, Malatya Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansına sunulan bildiri, 1-9
[https://fka.gov.tr/SayfaDownload/Kalkinma Ajanslari ve Hibe Yanilsamasi.pdf](https://fka.gov.tr/SayfaDownload/Kalkinma_Ajanslari_ve_Hibe_Yanilsamasi.pdf)
- ASLAN, A., (2015), “Proje Temelli Kalkınmaya Eleştirel Yaklaşım, Muş İli Örneği”, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Bölümü, Doktora Tezi, s.220.
- ASLAN, O., A., (2015), Bir Çalışma Alanı ve Siyasi Proje Olarak Kalkınma Yönetimi, Hacettepe Üniveritesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, s. 140.
- AYDIN, H., İ., (2012), Bölgelerarası Farklılıkların Giderilmesinde Bölgesel Kalkınma Ajanslarının Rolü, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, S 140.
- BATAL, S., (2010), Yeni Kamu Yönetiminde Yönetişim Kavramı Ve Türkiye’de Yerel Yönetimler Alanındaki Uygulama Örnekleri, Mevzuat Dergisi, Yıl: 13, Sayı: 45.
<https://www.mevzuatdergisi.com/2010/01a/02.htm>
- BAYRAMOĞLU, S., (2004), Yönetişim Ve Demokrasi İlişkisinde Siyasal İktidar Sorunu: Türkiye’de Bağımsız Düzenleyici Kurumlar, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ve Siyaset Bilimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Ankara, S. 386.BEİJU, P., V., (2007), Social Development: Environmental Sustainability And Social Well Being, Rajagiri Journal Of Social Development, 2007, Cochin, Vol.3, No.2, 175-198.
- BIÇAK, M., (2007), “Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde Kurulacak Bölgesel Kalkınma Ajansları Üzerine Bir Değerlendirme”, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Cilt 2007, Sayı 2, Sayfalar: 65-92
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/107436>
- BOSCHMA, R., (2012), Bölgesel Çeşitlilik ve Politika Müdahalesi, 6. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve Yönetişim Bildiri Kitabı, Ankara. 7-26.
[https://www.tepav.org.tr/upload/files/1357224444-1.6. Bolgesel Kalkinma ve Yonetisim Sempozyumu Bildiri Kitabı.pdf](https://www.tepav.org.tr/upload/files/1357224444-1.6.Bolgesel_Kalkinma_ve_Yonetisim_Sempozyumu_Bildiri_Kitabi.pdf)

- BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2009). Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı. (10. Baskı). Pegem Akademi:
Ankara
- CANIKALP, E., VE ÜNLÜKAPLAN, İ., (2015), Yönetişim Kalitesi ve Yönetişimin Ölçülebilirliği, Çukurova Üniversitesi İİBF Dergisi, Cilt 19, Sayı 1, s. 81-100.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/46559>
- CANKORKMAZ, Z., (2011), Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Bu Ajanslara Yönelik Eleştiriler, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:26, Sayı:1, Yıl:2011, ss.113-138.
https://iibfdergi.deu.edu.tr/index.php/cilt1-sayi1/article/view/286/pdf_266
- ÇALT, G., (2005), “Bölgeselleşme Ve Avrupa Birliği’nin Bir Aracı Olarak Bölge Kalkınma Ajansları”,
http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/8df7b8e8d586a55_ek.pdf, s. 1-21.
- ÇAKIM, Bülent, (1964), Toplum Kalkınmasında Başarıyı Sınırlandıran Sebepler, Ankara Üniversitesi, Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi, Haziran 1964, sf: 59.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37358>
- ÇELİK, F., (2017), “Bölgesel Kalkınma Ajansları: Türkçe Literatür İncelemesi”, Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ASED), 2017, cilt 1, sayı 2, 53-73,
<https://dergipark.org.tr/download/article-file/553727>
- ÇELİK, F., (2017), İzmir Kalkınma Ajansı (İzka) Kalkınma Kurulu’nun Etkinliğini Artırma Girişimleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Yıl: 2017/2, Sayı:27, İçinde, 55-80.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/616665>
- ÇELİK, F., (2017), Bölgesel Kalkınma Ajansları’nın Sosyal Kalkınmaya Katkısı: İzmir Kalkınma Ajansı (İzka) Örneği, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, cilt 9, Sayı 19, 148-170.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/318763>
- ÇELİK, F., (2018), “İzmir Kalkınma Ajansı Örneğinde Kalkınma Kurulu’nun Yönetişim Yaklaşımı ile Analizi”, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2018, 8 (2), 364-386.
http://joiss.karabuk.edu.tr/Makaleler/1760606557_12.%20Fatih%20%c3%87elik.pdf
- ÇELEN, M., (2011), Kalkınma Ajansları Ve Yönetişim, 26. Türkiye Maliye Sempozyumu Bildiri Kitabı, İçinde, 125-150.
http://www.maliyesempozyumu.org/wp-content/uploads/2017/10/Maliye-Sempozyumu_26_125_150.pdf
- ÇELİKKOL, M., M., (2014), Bölgesel Kalkınma Ajansları: Sağlanan Desteklerin Bir İl Ölçeğinde Değerlendirilmesi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Sayı 39, 327-349.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/55944>
- ÇOKLUK, Ö. ŞEKERCİOĞLU, G. BÜYÜKÖZTÜRK, Ş. (2016). Sosyal Bilimler İçin Çok Değişkenli İstatistik SPSS ve LISREL Uygulamaları. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- ÇÖLKESEN, H., G., (2009), Türkiye’de Bölgesel Farklılıklar Ve Kalkınma Ajansları: Türkiye- İngiltere Kalkınma Ajanslarının Karşılaştırılması, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- ÇUHADAR, M., T., (2003), Organize Sanayi Bölgelerinin Bürokratik Sorunları Ve Yasal Düzenlemeler: Bir Model Önerisi Süleyman Demirel Üniversitesi İşletme Bölümü Doktora Tezi, 577 Sayfa, Ağustos 2003.
- DEMİR, S., (2006), Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi Ve Türkiye Açısından Değerlendirme, DPT Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü Ankara 2006.
<http://file.setav.org/Files/Pdf/bm-kalkinma-programi---turkiye-degerlendirmesi.pdf>
- DEMİREL, D., (2010), YÖNETİŞİMDE YENİ BİR BOYUT: E-YÖNETİŞİM, Türk İdare Dergisi, Sayı: 466, Mart 2010, 65-94. <http://www.tid.gov.tr/Makaleler/466demokaandemirel.pdf>

- DEVİREN, N., V., ve YILDIZ, O., (2014), Bölgesel Kalkınma Teorileri Ve Yeni Bölgeselcilik Yaklaşımının Türkiye'deki Bölgesel Kalkınma Politikalarına Etkileri, İktisat Ve Girişimcilik Üniversitesi, Türk Dünyası Kırgız- Türk Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sayı 44.
- DPT, (1996), İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (1996), Erişim adresi:<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8141/1.pdf>
- DPT, (2003), İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003), Yayın No DPT 2671. Erişim adresi:
<http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8143/2003-05.pdf>
- DPT, (2007), Dokuzuncu Kalkınma Planı Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Yayın no: 2721- ÖİK: 674. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/09_Kamuda%C4%B0yiY%C3%B6neti%C5%9Fimoik.pdf
- DPT (2008), Dokuzuncu Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Bölgesel Gelişmede Temel Araçlar Ve Koordinasyon Alt Komisyonu Raporu, DPT Yayın No: 2766 ÖİK: 702
- DPT, (2000), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Bölgesel Gelişme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara. http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/11/08_BolgeselGelisme.pdf
- DULUPÇU, M., A., ONUR SUNGUR, O., HİDAYET KESKİN, H., (2010), Bölgesel Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar ve Türkiye'de Kalkınma Planlarına Yansımaları: Kalkınma Planlarının Yeni Teoriler Açısından Değerlendirilmesi, 6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, 3-5 Kasım 2010, Ankara, ss.239-248.http://tucaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/280/2015/08/sem6_26.pdf
- DURA, Y., C., (2007), "Dünya Uygulamaları Bağlamında "Kalkınma Ajansları"nın Yapısal Analizi", Türk İdare Dergisi, s.141-171, 143.s. <http://www.tid.gov.tr/makaleler/141.171.yahya%20can%20dura.doc>
- EFE, A., (2016), Devlet Denetleme Kurulu Raporunda Belirtilen Kalkınma Ajansları Sorunları Üzerinden Coso Ve Cobit Standartlarına Göre Kök Neden Analizleriyle Çözümleme, Bilgi Ekonomisi ve Yönetimi Dergisi / 2016 Cilt: XI Sayı: I <http://www.beykon.org/dergi/2016/SPRING/2016XI.I.9.A.Efe.pdf>
- ERAYDIN, A., (2007). Politikardan Süreç Tasarımına: Yeni Bölgesel Politikalar ve Yönetişim Modelleri, 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, İzmir. <https://www.tepav.org.tr/upload/files/1321363134-0.2.BolgeselKalkinmaveYonetisimSempozyumuBildiriKitabi.pdf>
- ERAYDIN, A., ALMATLI KÖROĞLU, B., ERKUŞ ÖZTÜRK, H., YAŞAR, S., S., (2007). Politika Ağlarının Rekabet Gücüne Katkısı: İzmir Bölgesindeki Yerleşmelerin Gelişmesinde Politika Ağlarının Rolü, 2. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu, İzmir, 415-450. <https://www.tepav.org.tr/upload/files/1321363134-0.2.BolgeselKalkinmaveYonetisimSempozyumuBildiriKitabi.pdf>
- ERAYDIN, A., (2004.), "Bölgesel Kalkınma Kavram, Kuram ve Politikalarında Yaşanan Değişimler", Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Denizli.
- EREN, H. ve CİDECİGİLLER, A., (2011), Bölgesel Kalkınma Ajansları, İÜHF C. LXIX, S.1 - 2, s. 391-410.<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/97637>
- EROĞLU, M., ve KUM, M., (2010), Türkiye'de Kalkınma Ajanslarının İdari Teşkilat İçindeki Yeri, Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 35, Ocak-Temmuz 2010 ss.175-198 http://iibf.erciyes.edu.tr/dergi/sayi35/eroglu_kum.pdf
- ERSAYIN, Z., (2012), Kamu Müdahalelerinde Katkısalılığın Değerlendirilmesi: Çukurova ve İzmir Kalkınma Ajansları KOBİ Destekleri Örneği, DPT Uzmanlık Tezi. <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/14080/tez-zersayin.pdf>

- ERSUNGUR, Ş., M., (2014), "Türkiye de Dış Ticaret Ve Ekonomik Kalkınma İlişkisinin Ekonometrik Analizi 1980 2010", Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, cilt.28, ss.225-240.<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/30580>
- ERTUGAL, E., (2017), Challenges For Regional Governance in Turkey: The Role of Development Agencies (1), METU Journal of The Faculty of Architecture, 34 (2): 203-224.<http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/articles/metujfa2017207.pdf>
- ERYILMAZ B , TUNCER A . Avrupa Birliği Uyum Sürecinde Bölgesel Kalkınma Politikaları: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye Uygulaması. Akademik İncelemeler Dergisi (AID). 2014; 8(1): 165-189.)<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/17736>
- FIRAT, E., ve AYDIN, A., (2015), İnsani Kalkınma Endeksine Göre Türkiye'nin Eğitim ENDEKS Göstergelerinin OECD Ülkeleri İle Karşılaştırılması, Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi (The Journal of Social Economic Research) ISSN: 2148 – 3043 / Nisan 2015 / Yıl: 15 / Sayı: 29.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/288809>
- FİDAN, Y. (2011), "Yönetimden Yönetişime: Kavramsal Bir Bakış", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, S.1: 5-10*
- GERAY, C., (1981), Kırsal Türkiye'de Toplum Kalkınması ve Kooperatifçilik, Tuna Yayıncılık, Ankara.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37245>).
- GERAY, C., (1966)Şehirselsel Toplum Kalkınması, Ankara Üniversitesi, Siyasi Bilimler Fakültesi Dergisi, Haziran, s. 235-236.<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/37245>
- GRANT, J. (2004). Gippsland's Regional Development Agencies: The Triumph of Tribalism Over Regionalism, Australasian Journal of Regional Studies, 10 (1): 49-75.
<https://pdfs.semanticscholar.org/156f/a9043f1dd3275817e666dd65c22d92ba48f1.pdf?ga=2.178978532.1379339535.1569312493-1536940621.1569312493>
- GÜLER, A., (2017), "Yerel Yönetişim Çerçevesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Yönetime Katılmadaki Etkinliği: Antalya Kent Konseyi Örneği", Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- GÜMÜŞ, F., (2009), "Yönetişim Kavramına Eleştirel Bir Yaklaşım ve Tuzla Kent Konseyi Örneği", Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- HALKİER, H., (2006), "Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Çok Düzlemli Yönetişim: Avrupa Perspektifi", Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bildiri Kitabı, 7-8 Eylül 2006, (s. 17-29):
https://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/Bolgesel_Kalkinma_ve_Yonetisim_Sempozyumu.pdf
- HALKİER, H. (2010). Regional Policy in European Regions: A Survey of Regional Development Agency Policies and Their Knowledge Implications, 50 p.
<https://vbn.aau.dk/ws/portalfiles/portal/34409590/Halkier+WP1c+Report+final+150710.pdf>
- HALKİER, H. (2011). Regional Development Agencies: European Trends and Experiences. In C. C. Aktan (Ed.), The Proceedings of 1st International Conference on Regional Development. Malatya, Turkey: Firat Development Agency, 1-10.
https://vbn.aau.dk/files/56299279/Halkier_Malatya_120711x.doc
- HAN, E., (2004), Kalkınma ve Sanayileşme Stratejileri, (Erol Kutlu), İktisadi Kalkınma Ve Büyüme, Tc. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1575.
- HAN, E., (2004), Kalkınma ve Azgelişmişlik, (Erol Kutlu), İktisadi Kalkınma Ve Büyüme, Tc. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 1575.
- HECAN, M., (2017), "International Neoliberal Development Regime And Regional Development Banks, İstanbul: Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- IŞIK, R., (2006), Azgelişmişlik Sorunu Demokrasi Krizi Ve İnsani Kalkınma Endeksine Göre Azgelişmiş Demokrasiler, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Konya, S. 146.

- IŞIK, A., (2009), Kültür Ve Kalkınma: Vergi Kültürü Örneği, Ege Akademik Bakış / Ege Academic Review 9 (2) 2009: 851-865 <http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423877049.pdf>
- KALFA, C. ve ATAAY, F., (2008), Yönetişim: Devlet-Toplum İlişkilerinde Yeni Bir Aşama, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 17, Sayı 3, 2008, s.229-240
- KAN, A. VE AKBAŞ, A.(2005).“Lise Öğrencilerinin Kimya Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Geliştirme Çalışması”, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Mersin.
- KARACA, Y., (2013), Yönetişim Perspektifinden Kalkınma Ajansları: Ankara Ve Güney Ege Kalkınma Ajansı Örnekleri, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, S. 236.
<http://adudspace.adu.edu.tr:8080/jspui/bitstream/11607/649/1/yakuptez.pdf>
- KARAKILÇIK, Y. ve SARIGÜL, C. E. (2010). Bir ‘Ekonomik Yönetişim Modeli’ Olarak Bölge Kalkınma Ajansları (BKA) Uygulaması: Üniter Yapının ve Sosyal Devletin Tasfiyesi mi Tesviyesi mi?, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi-1, Küresel Krizler ve Ekonomik Yönetişim Bildiriler Kitabı, İnönü Üniversitesi, Malatya. (ss. 384-408).
- KARAKOÇ, R., (2015), Ulusal Kalkınmanın Yerel Aktörleri: Bölgesel Kalkınma Ajansları, Yerel Politikalar, 0/1.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/145729>
- KARASAR, N. (2012). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Yayınları, 24. Basım.
- KARASU, K., (2009), "Yerelleşme Söylemi ve Bölge Kalkınma Ajansları", Memleket Siyaset Yönetim, 4 (11): 1 - 43. <http://www.msydergi.com/uploads/dergi/105.pdf>
- KAYA, E., (2007), Kent Yönetiminde Yeni Yaklaşım: Yerel Kalkınma Yönetimi, İstanbul, Okutan Yayınevi.
<http://erolkaya.com/wp-content/uploads/kitaplar/yerel-kalkinma-yonetimi.pdf>
- KAYIKÇI, S., (2014), Türkiye’de Yönetimden Yönetişime Geçiş: Yüksek Çevre Kurulu Örneği, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(2) . 105-114
- KOÇ, A., ve ATA, Y., (2012), Sosyal Sermaye Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Ab Ülkeleri Ve Türkiye Üzerine Ampirik Bir İnceleme, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2012, C.17, S.1, s.199-218.<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423912662.pdf>
- KOÇAK, S. Y. ve KARKIN, N. (2010). Kalkınma Ajanslarının Çoklu Paydaş Kuramı Çerçevesinde Analizi, Akgül, B. ve Uzay, N. (Ed) (2010) içinde, 591-607.
- KOFOĞLU, T., C., (2018), Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı Bağlamında Yerel Yönetimler, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, S. 164
- KONGAR, Emre (1998). “Kalkınma ve Gelişme Stratejilerinde Kültür Politikalarının Yeri: Türkiye Örneği”, Kültür Girişimi Kültür Politikaları Sempozyumu, Eylül, İstanbul. (URL: https://www.kongar.org/makaleler/mak_ka.php)
- KONTOĞLU, Ö., (2008), “Bölgesel Kalkınma Ajansları ve İngiltere Örneği”, Türk İdare Dergisi, Sayı: 461, ss.135-145.
<http://www.tid.gov.tr/Makaleler/ozerkontoglu461.doc>
- KÖSECİK, M., ve KOÇAK, Y., (2004), Avrupa Birliği Bölgesel Politikası ve Yapısal Fonlar, Kentsel Ekonomik Araştırmalar Sempozyumu, Cilt II.
- KUMRAL, N., (2008), Bölgesel Rekabet Gücünü Artırmaya Yönelik Politikalar, Ege University Working Papers in Economics 2008, 275-287.
https://www.tepav.org.tr/sempozyum/2006/bildiri/bolum4/4_1_kumral.pdf
- KUMRAL, N., AKGÜNGÖR, S., GÜÇLÜ, M., (2012), Rekabet Gücü, Yaşam Kalitesi ve Yaratıcılık Türkiye Düzey 2 Bölgeleri, 6. Bölgesel Kalkınma ve Yönetişim Sempozyumu Bölgesel Rekabet Edebilirlik ve Yönetişim, Aralık 2012, ANKARA 27-53.

- [https://www.tepav.org.tr/upload/files/1357224444-1.6. Bolgesel Kalkinma ve Yonetisim Sempozyumu Bildiri Kitabi.pdf](https://www.tepav.org.tr/upload/files/1357224444-1.6.BolgeselKalkinmaVeYonetisimSempozyumuBildiriKitabi.pdf)
- KULAKSIZ, K., (2008), Türkiye’de Bölgesel Gelişmişlik Farkları, İstihdam Ve Kurum Hizmetlerinin Çeşitlendirilmesi, Çalışma Ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi, s. 135.<https://media.iskur.gov.tr/15625/yahya-kulaksiz.pdf>
- KUTLU, S., Z., ve GÖRÜN,M., (2016), Kalkınma Ajanslarında Merkezi ve Yerel Unsurların Etkisi: Kalkınma Ajanslarının Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Uygulama, ÇOMÜ Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 1 (2), 15-36.
<http://usb.dergi.comu.edu.tr/dosyalar/Usb/kalkinma-ajanslarinda-merkezi-ve-yerel-unsurlarin-etkisi-kalkinma-ajanslari-2017-03-02-16.pdf>
- MAÇ, N., (2006), “Bölgesel Kalkınma Ajansları Ve Türkiye”, Araştırma Raporu, Konya Ticaret Odası, Tarih ve Sayı: 2006 – 117 / 76.
http://www.kto.org.tr/d/file/kalkinmaajans_rapor.pdf
- ORTAKÇI, A., (2017), Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Kültür ve Kültürün Korunması Üzerine Bir İnceleme, Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl 10, Sayı 2, Aralık 2017, ss.1725-1758.
- ÖZASLAN, A., ve ÜNLÜ, H., (2015), Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Politikalarında Değişim Ve Kalkınma Ajansları, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:7 Sayı:13 2015 İçinde, 64-83.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/181863>
- ÖZÇAĞLAR, A., (2003), Türkiye’de Yapılan Bölge Ayrımları Ve Bölge Planlama Üzerindeki Etkileri, Coğrafi Bilimler Dergisi, 2003, 1 (1), 3-18.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/691778>
- ÖZEN, P., (2005), “Bölgesel Kalkınma Ajansları”, İntenet Adresi:
[https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf\(13/09/2019\)](https://www.tepav.org.tr/upload/files/1271245092r8246.Bolgesel_Kalkinma_Ajanslari.pdf(13/09/2019))
- ÖZER, A., (2006), Yönetişim Üzerine Notlar, Sayıştay Dergisi, Sayı 63, 59-89.
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423911613.pdf>
- ÖZER, Y.,E., (2008), “Küresel Rekabet-Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Türkiye”, Review of Social, Economic & Business Studies, 9(10),389-408.
<http://kadirgurbetci.com.tr/yonetim/dosya/c185ff2dc5hnk.pdf>
- ÖZGÜR, A., E., (2014), AB Uygulamaları Çerçevesinde Türkiye’de Kalkınma Ajansları, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, S. 344.
- ÖZMEHMET, E., (2008), Dünyada Ve Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Yaklaşımları, Journal of Yaşar University, Cilt 3 , Sayı 12 , Oca 2008 , Sayfalar 1853 – 1876
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/179214>
- PEHLİVAN, P.,(2013), Türkiye’de Kalkınma Ajanslarının Yerel Ekonomi Üzerine Etkileri: Zafer Kalkınma Ajansı Örneği, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl : 2013 Cilt :11 Sayı :3, İçinde 412-438.
- PEKTAŞ, E., K., ve DEMİRKOL A, (2018), Kalkınma Ajanslarının Bölgesel Kalkınma Sürecindeki Rolü Ve Etkileri: Zafer Kalkınma Ajansı Örneği, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi – Cilt: 16, Sayı: 2, 77-98.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/498732>
- PUNCH., K., F., (2011), Sosyal Araştırmalara Giriş Nitel ve Nicel Yaklaşımlar (Çev. D. Bayrak, H. B. Arslan, Z. Akyüz, Ankara: Siyasal Kitabevi.

- SERT, O., (2012), BÖLGE, Türkiye’de Bölge Kavramı Ve Kalkınma Ajanslarının Yapısı, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 2, Sayı 4, 119-146.
http://sbe.kilis.edu.tr/dergi/sayi_4/Osman_sert.pdf
- SÖNMEZ, M . (2014). Muş İlinde nüfus hareketlerinin nedenleri ve sonuçları. Türk Coğrafya Dergisi , 0 (55) , 45-57 . Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tcd/issue/21226/227799>
- SÖYÜT, H., E., (2012), Bebka, Oka Ve Daka Bağlamında Kalkınma Ajansları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, S. 140.
- ŞEN, A., (2005), “İktisadi Kalkınmada Devlet-Piyasa Nispi Rollerine İlişkin Tartışmalara “Washington-Sonrası Konsensüs” Son Noktayı Koydu Mu?”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.6, S.2., s.325-341.
<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423871852.pdf>
- TABACHNICK, B.G., FIDELL, L.S. (2013). Using Multivariate Statistics (sixth ed.) Pearson, Boston
- TAHTALIOĞLU, H., ve Özgür, H., (2016), Türkiye’de Kalkınma Ajansları Politikasının Çözümlemesi: Süreç Analizi (Aşamalar Yaklaşımı), Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi; 9(3).
<http://iibfdergi.nigde.edu.tr/article/view/5000188793/5000170685>
- TAKIM, A., (2010), Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Planlarının İktisat Politikalarının Performansına Etkisi: Zonguldak- Bartın Ve Karabük Örneği, E-Journal Of New World Sciences Academy 2010, Volume: 5, Number: 3, Article Number: 3C0047
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/187124>
- TAŞTEKİN, A., (2018), Türkiye’de Bölgesel Kalkınma Stratejileri Ve Bölge İdareleri, Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Yıl: 2018, Cilt: 1, Sayı: 1, ss.69-83.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/464260>
- TAYLAN, C., (2014), Kurumsal Yönetişim: Serhat Kalkınma Ajansı Örneği, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kars, S. 114.
- TEKELİ, İ., 1996, “Yönetim Kavramı Yanısıra Yönetişim Kavramının Gelişmesinin Nedenleri Üzerine”, Sosyal Demokrat Değişim, 3:45-54.
- TESEV (2008): https://argudenacademy.org/docs/content/Iyi_Yonetisim_El_Kitabi1.pdf
- TÜTENGİL, C., O., (1977), Bölgesel Az Gelişme Ve Bölgeler-Arası Dengesizlik Sorunu, Sosyoloji Konferansları, Sayı 15, 1-14. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/101158>
- VURUCU, A., N., (2013), Bölgesel Kalkınma Ajansları Ve Bölgesel Eşitsizlik Üzerine Etkisi, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, s. 172
- YALÇINKAYA, A., DURMAZ, V., ADİLLER, L., (2011), Sürdürülebilir Kalkınma ve Kurumsal Sürdürülebilirlik İçin Yeni Ölçümleme: Üçlü Performans, ULUSLARARASI 9.
- YAVİLİOĞLU, C., (2002a), Kalkınmanın Anlambilimsel Tarihi Ve Kavramsal Kökenleri, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 59-77.
<http://eskidergi.cumhuriyet.edu.tr/makale/133.pdf>
- YAVİLİOĞLU, C., (2002b), Geri Kalmışlık Olgusu Ve Ekonomistik Kalkınma Teorileri (Eleştirel Bir Yaklaşım), C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 2, 49-70.
- YEŞİLBAŞ, M., (2012), Alternatif Bir Kalkınma Modeli Olarak Bölge Kalkınma Ajansları (Bir Alan Araştırması), Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi, s 250.

- YILDIRIM, Ö., K., Türkiye’de İyi Yönetişim, Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi, Haziran, Sayı 6, 273-289
- YILMAZ, M. (2013). 50 Yılda (1960-2010) Van İli’nde Kır-Şehir Nüfus Değişimi. Doğu Coğrafya Dergisi, 17 (28), 33-56. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ataunidcd/issue/2456/31281>
- YILMAZ, S., (2016), Bölgesel Kalkınma Ajansları Ve Yönetişim: Doğu Marmara Kalkınma Ajansı Uygulaması Olarak Düzce Turizm Strateji Ve Eylem Planı Örneği, İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 247 sayfa.
- YILMAZ, V . (2019). İç Göçün Nedenleri ve Değerlendirilmesi: Bitlis İli Örneği. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi , 11 (18) , 1709-1735 . DOI: 10.26466/opus.562603
- YUMUŞAK İ., G., ve TUNA Y., (2002), Kalkınmışlık Göstergesi Olarak Beşeri Kalkınma İndeksi Ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt 52, Sayı 1. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/7976>
- YURDUGÜL, H., (2005), Ölçek Geliştirme Çalışmalarında Kapsam Geçerliliği için Kapsam Geçerlik ve indekslerinin Kullanılması, XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi Kitabı, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi 28–30 Eylül 2005, Denizli, s:1-6. <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~yurdugul/3/indir/PamukkaleBildiri.pdf>
- YÜKSEL, M. (2000), “Yönetişim (Governance) Kavramı Üzerine”, Ankara Barosu Dergisi, 3: 145-160. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/tekmakale/2000-3/5.pdf>
11. TAHRAN TAHRAN ULUSLARARASI TURİZM FUARI, (t.y), erişim adresi: <https://bitlis.ktb.gov.tr/TR-203797/11-tahran-uluslararsi-turizm-fuari.html>

MEVZUAT VE RAPORLAR:

- BAKANLAR KURULUNUN 28/08/2002 TARİH 2002/4720 SAYILI KARARNAME EKİ: <http://www3.kalkinma.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebIcerikGosterim.aspx?Enc=83D5A6FF03C7B4FCC26F032470459B0B>
- BM, SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA GÖSTERGELERİ GELİŞTİRME ÇERÇEVESİ VE METODOLOJİLERİ 2. Sürüm (United Nations, Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies, Second Edition, UN Sales Publication No. E.01.II.A.6 (New York, September 2001), 2001.
- DAKA 2018 FAALİYET RAPORU: http://www.daka.org.tr/panel/files/files/arsiv/Kurumsal%20Raporlar/Faaliyet%20Raporları/2018_Faaliyet_raporu.pdf
- DAKA İRAN GENEL GÖRÜNÜM RAPORU, 2018: <http://www.daka.org.tr/panel/files/files/yayinlar/%C4%B0ran%20Genel%20G%C3%B6r%C3%BCn%C3%BCm.pdf>
- GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI KÜRESEL REKABETÇİLİK RAPORU-2017: http://risk.gtb.gov.tr/data/52c58a61487c8eca94a7c696/Kuresel%20Rekabet%C3%A7ilik%20Raporu%202016-2017%2025_05_2017.pdf
- GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI KÜRESEL REKABETÇİLİK RAPORU- 2015: <http://risk.gtb.gov.tr/data/52c58a61487c8eca94a7c696/K%C3%BCresel%20Rekabet%C3%A7ilik%20Endeksi%20Raporu%202014-2015.pdf>
- GÜMRÜK VE TİCARET BAKANLIĞI KÜRESEL REKABETÇİLİK RAPORU -2018: <http://www.adaso.org.tr/WebDosyalar/K%C3%9CRESSEL%20REKABET%C3%87%C4%B0L%C4%B0K%20ENDEKS%C4%B0%20RAPORU%2004.01.2018.pdf>
- KALKINMA BAKANLIĞI, (2003), İLLERİN VE BÖLGELERİN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK SIRALAMASI ARAŞTIRMASI (SEGE-2003).

- <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8143/2003-05.pdf>
KALKINMA BAKANLIĞI, (2004), İlçelerin SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİŞLİK SIRALAMASI ARAŞTIRMASI (SEGE-2004).
- <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/Download/8142/ilce.pdf>
KALKINMA BAKANLIĞI, (2013), İllerin Ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (SEGE-2011).
- <http://www3.kalkinma.gov.tr/DocObjects/View/15310/SEGE-2011.pdf>
KALKINMA BAKANLIĞI BÖLGESEL GELİŞME VE YAPISAL UYUM GENEL MÜDÜRLÜĞÜ (2014): <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2015/03/20150324M1-1-1.pdf>
- KALKINMA BAKANLIĞI (2018), Avrupa Birliğinde Kalkınma Ajansları, İnternet Adresi: <http://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/Avrupa-Birlik%CC%86inde-Kalk%C4%B1nma-Ajanslari.pdf> (03/10/2019).
- OECD, Sürdürülebilir Kalkınma: Kritik Konular (Sustainable Development: Critical Issues), Paris, 2001.
- SANAYİ VE TİCARET BAKANLIĞI KALKINMA AJANSLARI 2017 YILI GENEL FAALİYET RAPORU:
<https://kagm.sanayi.gov.tr/Handlers/DokumanGetHandler.ashx?dokumanId=cbd6cdfa-ee0a-4939-895c-979b222720a2>
- SAYIŞTAY 2016 KALKINMA AJANSLARI RAPORU:
https://www.savistay.gov.tr/tr/Upload/62643830/files/raporlar/genel_raporlar/kalkinma_ajanslari/2016_Kalkinma.pdf
- TRB2 BÖLGESİ 2011-2013 BÖLGE PLANI:
<http://www.daka.org.tr/panel/files/files/arsiv/B%C3%B6lge%20Planlar%C4%B1/TRB2%20B%C3%B6lgesi%202011-2013%20B%C3%B6lge%20Plan%C4%B1.pdf>
- TRB2 BÖLGESİ 2014-2023 BÖLGE PLANI:
http://www.daka.org.tr/panel/files/files/yayinlar/trb2_2014_2023_bp.pdf
- TÜİK, (2019), 2018 yılı Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Düzey 2 sonuçları: <http://www.tuik.gov.tr>
- TÜİK, (2019), Göç İstatistikleri, erişim adresi: http://tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1067 (28/06/2019)
- TÜİK, Seçilmiş Sürdürülebilir Kalkınma Göstergeleri, 2000-2005, TÜİK Haber Bülteni Sayı: 162, 2007, erişim adresi:
<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do;jsessionid=kk74Kkwhy6qT5nyps24yjNn3hKfnKfBQCndJQJGJh7pPbNk5301!1382434996?id=581>
- UNDP, (2018), “Turkey ranks 64th on the Human Development Index”, erişim adresi:
<http://www.tr.undp.org/content/turkey/en/home/presscenter/articles/2018/09/tuerkiye-nsani-gelime-endeksinde-64--oldu.html> (16/01/2019)
- VAN TSO SOSYO EKONOMİK İSTATİSTİKLER RAPORU, erişim adresi:
http://www.vantso.org.tr/u/files/2018_yili_sosyal_ve_ekonomik_istatistikler-U0ML3SG_7717.pdf (17/03/2019)
- 10/07/2018 TARİH 30474 SAYILI 1 NOLU CUMHURBAŞKANLIĞI KARARNAMESİ:
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.1.pdf>
- 15/7/2018 TARİH 30479 SAYILI 4 NOLU CUMHURBAŞKANI KARARNAMESİ:
<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/19.5.4.pdf>
- 2016 YILI KALKINMA AJANSLARI GENEL DENETİM RAPORU:
<https://www.memurlar.net/common/news/documents/456927/20140130-2014-03.pdf>
- 5449 SAYILI KANUN GENEL GEREKÇESİ: erişim adresi:
<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem22/yil01/ss920m.htm> (14/02/2019)

EK-1

<p>Lütfen aşağıdaki yargıları, DAKA'nın kuruluşundan bugüne kadar geçen sürede (2008-2019 arasında) bölgenin kalkınmasına yönelik çalışmalarını (plan, program, proje destekleri ve faaliyetlerini) dikkate alarak cevaplayınız.</p>	<p>(1) Kesinlikle Katılmıyorum (2) Katılmıyorum (3) Kararsızım (4) Katılıyorum (5) Kesinlikle Katılıyorum</p>
1.Bölge planlarının hazırlanması sürecinde, yerellik, katılımçılık ve yönetim önemsenmiş, merkezi yönetimin rolünün azaltılmasına önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
2.Bölge planlarında öngörülen yatırım ve destekler (DAKA ve diğer kurumların verdiği destekler) bölgenin kalkınması için yeterlidir.	(1) (2) (3) (4) (5)
3.DAKA yararlanıcıları arasında işbirliği sağlayacak adımlar atılmasına önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
4.Bölgesel düzeyde sektörel bazda (ticaret, sanayi, tarım, turizm, vb) birlikleri kurulması veya güçlendirilmesine öncelik verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
5.Yapılan desteklerde endüstriyel kümelemeye önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
6.Bölgenin içinde gelişmişliğin eşit dağılımına yönelik plan, program ve faaliyetler öncelenmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
7.Bölgenin rekabet gücü kazanması için üretime dönük sanayinin güçlendirilmesine önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
8.Bölgenin ihtiyacının bölge içinde tedarik edilmesi için tüm sanayi kollarının (gıda sanayi; maden sanayi; kimya sanayi; makine sanayi; orman ürünleri sanayi; cam, çimento, seramik sanayi; dokuma, deri, tekstil sanayi) güçlendirilmesi öncelenmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
9.İmalat sektörü yatırımlarının artırılmasına önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
10.Bölgenin tanıtımı ve kalkınması için kültür ve turizm yatırımlarına önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
11.Bölgenin kalkınması için ticaret sektörü yatırımlarının artırılmasına önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
12.Bölgenin kalkınması için tarım sektörü yatırımlarının artırılmasına önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
13.Bölgenin kalkınması için enerji sektörü yatırımlarının artırılmasına önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
14.Bölgenin sosyal-kültürel, insani gelişmişlik, eğitim, sağlık alanlarında gelişmişliğe yeterince önem verilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
15.Bölge planı ve programların düzenlenmesi sürecinde yerel aktörlerin önerileri yeterince önemsenmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
16.Bölge planı ve programlarının düzenlenmesinde Kalkınma Kurulunun tavsiyeleri yeterince dikkate alınmıştır.	(1) (2) (3) (4) (5)
17.Bölgesel kalkınma için ayrılan fonlar/ödenekler yeterli düzeydedir.	(1) (2) (3) (4) (5)
18.Bölge dışına göçün önlenmesine yönelik destekler yeterli düzeydedir.	(1) (2) (3) (4) (5)
19.İhracata yönelik projelere desteklemeye yeterli önem verilmektedir.	(1) (2) (3) (4) (5)

20.Bölgenin rekabet gücü kazanmasına yönelik korumacı politikalar yeterli düzeyde önemslenmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
21.Araştırma ve Geliştirme (AR-GE) için yapılan harcamalar ve verilen destekler yeterlidir.	(1) (2) (3) (4) (5)
22.Ekonomik gelişmeye yönelik olarak sınai faaliyetlerin kümelendiği alanlarda altyapı yatırımlarına önem verilmiştir. .	(1) (2) (3) (4) (5)
23.Sosyal gelişmeye yönelik olarak kentsel ve kırsal altyapıya önem verilmiştir. .	(1) (2) (3) (4) (5)
24.İhraç mallarının emek-yoğun olması yerine sermaye-yoğun mallar olmasına yönelik yatırımlara önem verilmiştir. .	(1) (2) (3) (4) (5)
25.Yatırımlar, bölgenin kalkınmasına katkı sağlayan, katma değeri yüksek sektörlerle özendirilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
26.Kalıcı istihdam sağlayan yatırımlar yeterince özendirilmiştir.	(1) (2) (3) (4) (5)
27.Bölgenin ulaşım ve iletişim altyapısındaki yetersizlikler için gerekli yatırımlar tamamlanmıştır.	(1) (2) (3) (4) (5)
28.Bölgedeki üniversiteler, bölgesel kalkınmadaki rolünü yeterli düzeyde oynamaktadır.	(1) (2) (3) (4) (5)
29.Bölgede özel sektörün rekabet gücü elde etmesine yönelik girişimcilik özendirilmekte ve girişimci kültür oluşturulamaya çalışılmaktadır.	(1) (2) (3) (4) (5)

ÖZGEÇMİŞ

ADI SOYADI : **MEHMET MEKİN YIKIN**
DOĞUM TARİHİ VE YER: **19 Ekim 1985 – MUŞ/MERKEZ**
ÖĞRENİM DURUMU :

Yüksek Lisans

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, İşletme Ana Bilim Dalı, Yönetim ve Organizasyon Bölümü, Ağrı, 2019.

Tez Başlığı: Bölgesel Kalkınma Ajansları ve Yönetişim: Yönetişim Bağlamında DAKA'nın TRB2 Bölgesinin Kalkınmasındaki Rolü

Lisans

Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler bölümü, 2015

Muş Alparslan Üniversitesi Mimarlık Mühendislik Fakültesi Bilgisayar Mühendisliği bölümü, 2019

ÇALIŞTIĞI KURUMLAR

Muş Orman İşletme Müdürlüğü

İLETİŞİM

m.m.yikin49@hotmail.com